

DEBRECEN-KUTATÁS 2018-2019

**VÁROSKUTATÁS SOROZAT –
HALLGATÓI MŰHELYTANULMÁNYOK**

I. KÖTET

DEBRECEN-KUTATÁS 2018–2019

VÁROSKUTATÁS SOROZAT – HALLGATÓI MŰHELYTANULMÁNYOK I. KÖTET

Szerkesztette:
LONCSÁK NOÉMI
NEMES-ZÁMBÓ GABRIELLA

Debreceni Egyetemi Kiadó
Debrecen University Press
2022

A könyv megjelenését
az EFOP-3.6.3-VEKOP-16-2017-00007-
„Tehetségből fiatal kutató” – A kutatói életpályát
támogató tevékenységek a felsőoktatásban
pályázatból biztosított forrás tette lehetővé.

A tanulmányokat
a Debreceni Egyetem Szociológia és Szociálpolitika Tanszékének
II. éves szociológia BA szakos hallgatói készítették.

Lektorálta:
dr. Czibere Ibolya
dr. Fényes Hajnalka
dr. Murányi István
Sipos Flórián
dr. Sik Endre

Kiadja: Debreceni Egyetem Szociológia és Szociálpolitika Tanszéke
Tördelés: Juhászné Marosi Edit

Tartalom

„DEBRECEN 2018” KUTATÁS

SZŐŐR-FÜLŐP LUCA ANNA: Idegenellenesség a debreceniek körében	9
VASAS ÁGNES: Debrecen és a bizalom.....	22

„DEBRECEN 2019” KUTATÁS

HERKA DOMINIK – JANTEK VIKTÓRIA: Tősgyökeresek és beköltözők mobilitása Debrecenben.....	35
MARKOVICS MÁRTON: A debreceni lakótelepek költözéssel kapcsolatos folyamatainak elemzése.....	49
BOMBOSZ BOGLÁRKA: Az elégedettség és intézményi bizalom mértéke a debreceni lakosok körében	60
DEBRECENI KRISZTINA ARANKA: Idegenellenes attitűd a debreceni lakosság körében 2019-ben	70
ÖTVÖS BELLA: Energiafelhasználás Debrecenben	78

„DEBRECEN 2018” KUTATÁS

SZÖÖR-FÜLÖP LUCA ANNA

Idegenellenesség a debreceniek körében

Bevezetés

Miért élünk előítéletekkel? A válasz megtalálására, okaira és mérésére, illetve további kérdésekre számtalan kutatás irányult hazánkban (is) az elmúlt években és évtizedekben. A magyar eredmények rámutattak arra, hogy a negatív előítélet létező jelenség a jelenkori társadalomban. Bár a hatóságok a szélsőséges formáit büntetik ettől függetlenül a sztereotípiák akár nyíltan, akár burkoltan megjelennek a mindennapokban (Cserti Csapó 2012). A negatív előítéletek esetében érdemes megjegyezni, hogy szélsőséges változatai társadalomromboló hatással bírnak. Ebből kifolyólag számos érzékenyítő pályázat, illetve program¹ indult annak érdekében, hogy a tolerancia és az elfogadás kapjon nagyobb szerepet.

Előítélet és idegenellenesség tekintetében a debreceniek véleménye országos szempontból figyelemre méltó lehet mivel, a tősgyökeresekre gyakorta használt cívis jelző magába foglalja a zártságot és az idegenekkel szembeni elutasítást, illetve tartózkodást. Ebből kifolyólag a lekérdezés során kialakult eredmények sajátosak lehetnek más nagy városokhoz mérten.

Más oldalról megközelítve, ami Debrecen esetét speciálissá teheti az idegenellenesség alakulásában, hogy a városban éveken át üzemelt egy nagy lélekszámú Menekülttábor. A Debreceni Egyetemnek számos olyan hallgatója van, akik Európán túlról érkeztek. Ennek köszönhetően a városban élőknek mindennapos tapasztalataik lehetnek a külföldiek jelenlétével kapcsolatban. Lehetőségük van az érintkezésre és kapcsolatteremtésre, amely elősegítheti a megismerés folyamatát. Az eredmények tekintetében lényeges pont lehet, hogy a lekérdezés előtt zajlott a kormány menekülteket érintő kampánya. Így, a tanulmány későbbi pontjaiban fontosnak tartom bemutatni az idegenellenesség és a migráció kapcsolatát a fent említett kutatások bevonásával. Majd az országos eredményeket követően ismertetem a Debrecenben (2018) született válaszokat. A bővebb adatok előtt azonban megkerülhetetlen az idegenellenesség és az előítélet mélyebb megismerése.

Elméleti háttér

Ahhoz, hogy az idegenellenesség megfelelően értelmezhető legyen, fontos szót ejteni az előítéletről. Több lehetőség is rendelkezésünkre áll, amely nyitottá teszi az előítélet, mint

¹ Hősök tere – 2017 vagy a No hate speech mozgalom 2012–17 között.

fogalom értelmezését. Vegyünk példának egy 2002-es kutatást², amely a szociológiai és lélektani kapcsolatot kereste az előítéletes gondolkodásmód szemszögéből. A kérdésfelvetés arra irányult, hogy az ilyen jellegű beállítottság egy összetett társadalmi probléma lehet és emellett tünete, mivel a befogadó társadalom (többségi csoport) nem képes se elfogadni se integrálni az újonnan érkezőket (Örkény – Váradi 2010).

Az előítéletek értelmezése szempontjából két csoportosítás alakult ki. Első típusként alkalmazhatjuk a normatív szempontot, mely szerint megállapítható, hogy nem a belső pszichikus adottságból származik az előítéletes beállítódás. Az effajta értelmezési mód szerint szocializáció, során alakulhat ki, egészen kora gyermekkorig visszanyúlóan. Ezen belül hatással lehet a gondolkodásmódra az intézményeken belül az óvoda és iskola, az itt történő nevelés. Magas szerepet töltenek be a mindennapokban megjelenő kortárs kapcsolatok. A családban átadott, és követett normák, normarendszerek szintén befolyásoló tényezők. Ezenfelül a mindennapjaikba beékelődött média, hírek és az internet is formáló jelleggel rendelkeznek. Továbbá a normatív szempont jellemzője, hogy megkülönbözteti egymástól a pozitív és a negatív előítéletet (Erős 2007). Értelmezésen belül Gordon W. Allport (1977) csoportosítása alapján a negatív előítéletek, melyek háttérben a negatív benyomásból fakadó gondolatok állnak, a második eset pedig a pozitív előítélet. Mindkét esetben jellemző, hogy hiányos információkon alapszik az értékítélet meghozatala. A negatív előítélet sem egyenlő mértékben mérhető, szintén Allport (1977) nevéhez köthető a fokozatossági skálának a kialakítása, amely öt eleméből áll. *Szöbéli előítéletesség* esetében a skála igen szélesnek bizonyul abból a szempontból, hogy milyen viselkedési formákat foglal magába. A legradikálisabb forma ebben a csoportban a nyílt rágalmazás és vádaskodás. Egy gyengébb formát mutatnak bizonyos kijelentések, mint a „cigány, de rendes”, amely rejtett előítéletről tesz tanulságot. Közeli kapcsolatba vonkozhatjuk még az olyan vicceket, történeteket melyek sértőek lehetnek egy adott csoportra³. Az előítéletet mérő skálán második helyen az *Elkerülés* húzódik. Amely mögött a konfliktuskerülés motivációja húzódik. Az egyén önmagát próbálja védelmezni olyan formában, hogy nem létesít sem fizikai se szellemi kapcsolatot azzal/azokkal a csoporttal/csoportokkal, amely ellenérzést vált ki belőle. Ártalmat ezáltal nem biztos, hogy okoz azonban a megismerés lehetősége kétségtelenül a háttérbe szorul. A *Hátrányos megkülönböztetés* okvetlenül egy radikálisabb formának nevezhető. Minden olyan megmozdulás vagy cselekedet a mindennapok színterein⁴ amely az adott egyének vagy csoportnak nem biztosítja ugyanazt a lehetőséget, mint a többségi társadalomnak kirekesztésnek minősül. A *hátrányos megkülönböztetés* történhet szóban is, amely szintén károsnak minősül. A *testi erőszak* minden olyan formája, amely a *hátrányos megkülönböztetéshez* hasonlóan egy adott csoport vagy egyén felé irányul az egyik legvégtetesebb megnyilvánulása az előítéleteknek. Történelemből és napjainkból is számos olyan eset nevezhető meg, amikor egy kiválasztott csoport bántalmazást szenvedett el akár származásából vagy politikai, szexuális beállítottságából kifolyó-

² Bielefeldi Egyetem Institute for Interdisciplinary Research on Conflict and Violence nevű kutatóműhelye

³ Etnikai, politikai csoport stb.

⁴ Iskola vagy munkahely, kikapcsolódási lehetőségek során, politika stb.

lag. A skála legvégén a szervezett *kiirtás* áll, amelyre szintén volt példa a múltban. Ezáltal kijelenthetjük, hogy a *testi erőszak* intézményülése vezethet *kiirtáshoz* (Csepeli 1998).

A második értelmezési típus pedig a deskriptív álláspont, miszerint az előítélet nem értéktartalmú fogalom, továbbá nincsen különbség a pozitív vagy a negatív előítélet között, hanem az emberi psziché sajátosságaiban gyökerezik (Erős 2007).

TEKINTÉLYELVŰ ÉS JOBBOLDALI TEKINTÉLYELVŰ SZEMÉLYISÉG

A személyiség típusa meghatározó szempont lehet az előítélet és az előítélethez kapcsolódó kutatások során. Ez által a társadalomtudományok területét elhagyva a pszichológia tud segítséget nyújtani- mivel számos kísérlet irányult a huszadik században az előítéletes viselkedés feltérképezésére. Esetek többségében a viselkedés alapját az *egyének lélektanában* keresték (Síklaki 2010). A tekintélyelvű személyiség, amely nagyobb hajlamot mutathat arra, hogy a mindennapos előítéletek radikálisabb formában jelenek meg. A szocializáció során, kisgyermekkorban alakul ki. Jellemzően, ha a családban történő neveltetés szigorúbb az „átlagosnál”, a büntetések megjelenése igazságtalan érzetet kelt a fiatalban ez pedig dühhöz és frusztrációhoz vezet. Mivel a közösségben erősen jelenlévő szülők felé irányuló tisztelet nem engedi a konfliktusok feloldását- a gyerek elfolytja és mások felé fordítja. A „mások” ebben az esetben többnyire fizikailag gyengébbek, vagy a társadalomban kedvezőtlenebb helyen állnak⁵. A tekintélyelvű személyiség Adorno és munkatársai (1950) szerint mérhető az F⁶ skála segítségével. A skála 30 kérdést foglal magába, és kifejezetten vegyes állításokat tartalmaz:

- Az engedelmség és a tekintély tisztelete a legfontosabb erények, amelyeket a gyerekeknek meg kell tanulniuk.
- Az országnak törvényeknél és politikai programoknál is nagyobb szüksége van néhány bátor, fáradhatatlan és elkötelezett vezetőre, akibe az emberek bizalmukat fektethetik
- Aligha van megvetendőbb az olyan embernél, aki nem érez nagy szeretetet hálát és tiszteletet a szülei iránt.
- A homoszexuálisok alig jobbak a bűnözőknél, és súlyosan meg kellene őket büntetni.
- Manapság, amikor annyira sok különféle ember jár-kezel és keveredik, az embernek különösen óvatosnak kell lennie, hogy megvédje magát a tőlük származó fertőzősektől és betegségektől.

⁵ Például társadalomban lévő etnikai kisebbségek, vagy a társadalmi normáktól eltérő szexuális irányultságú egyének

⁶ F betű a fasiszmusra utal, tehát a skála valójában a fasiszta mentalitását teszi mérhetővé.

Eltérő mérési azonban hasonló magyarázati lehetőségek jelennek meg jobboldali tekintélyelvűség esetében. Az okok szintén a gyermekkor során keresendőek. Abban az esetben alakul ki az ilyen jellegű személyiségtípus, amikor a fiatal a szocializáció során nem sajátítja el a kritikus gondolkozást, és azt véleményt fogadja el, amit a tekintélyt parancsoló egyének tartanak helyesnek. Ebben az esetben a személyiségtípus kulcsa nem a frusztrációban, hanem a szorongásnál keresendő (Kovács 2010). A későbbiekben három típusú attitűd jelenik meg az egyéneknél a tekintélyelvű önálvetés, a tekintélyelvű agresszió és a konvencionizmus (Siklaci 2010). A mérés tekintetében az F skála divatja múltnak minősült és a Jobboldali Tekintélyelvűség skálát (1981) alkalmazták (Samelson 2006), amely 34 állítást foglal magába:

- A nőknek meg kell ígérniük, amikor megesküsznek, hogy engedelmeskedni fognak a férjüknek.
- Manapság, sok radikális, erkölcstelen ember van hazánkban, akik megpróbálják lerombolni istentelen önző céljaik érdekében, és ezeket a hatóságoknak ki kell iktatniuk.
- Mindig jobb a megfelelő kormányzó hatóságokra és az egyházra bízni magunkat, mind társadalmunk zajos rendbontóira hallgatni, akik megpróbálnak kételyt ültetni az emberek fejébe.
- Hazánk egyszer el fog pusztulni, ha nem írtjuk ki a perverzión, amely rája erkölcsünk szövetét és hagyományos értékeinket.
- A bűnözéssel, szexuális erkölcstelenséggel és az újabb keletű nyilvános rendbontásokkal kapcsolatos tények mind azt mutatják, hogy keményebben kell lecsapnunk a deviáns csoportokra és bajkeverőkre, ha meg akarjuk óvni erkölcsi normáinkat és meg akarjuk őrizni a törvényt és rendet.

Az utóbbi években mind a tekintélyelvűséget és a jobboldali tekintélyelvűséget mérő skála kapott kritikát. Az F skála esetében, hogy valójában az egyén zártságát méri. Más nézőpontok szerint pedig a szélsőséges baloldali beállítottság figyelmen kívül hagyása okozhat problémákat (Samelson 2006).

AZ IDEGENELLENESÉG MEGHATÁROZÁSA

Az idegenellenesség előítéletes attitűd, kognitív, affektív és viselkedéses elemekből áll össze (Sik és mtsai 2016). A kifejezés eredete az ókori görögöktől származhat, hasonlóképpen alkalmazták, mint napjainkban, az idegenek ellen érzett negatív érzelmeket foglalta magába (Fredrickson 2002). Ókori Rómában idegennek számított az az egyén, aki más közösséghez tartozik, *ami azt jelentette, hogy szabadon rabszolgává lehetett tenni* (Andrássy 2014). A napjainkban történő meghatározás tudomány területenként változhat, ahol eltérő jelentésárnyalattal alkalmazzák (Gulyás 2016). A fogalom jelentése pedig az „idegenektől” való félelmet jelenti. Az idegen szó magyarázata ebben az esetben a más országokból érkezőkre utal, akik feltehetően eltérő kulturális háttérrel és szokásokkal rendelkeznek, mint a

fogadó ország lakossága (Brander és mtsai 2004). Összegezve ők „mások” lehetnek mivel egyes elemekben (vallás, politikai nézet, bőrszín) eltérhetnek a többségi társadalomtól.

A FÉLELEM ÉS AZ IDEGENELLENESÉG KAPCSOLATA, ESETLEGES KÖVETKEZMÉNYEI

Idegenellenesség látásmódja kialakít egyfajta zártságot, amely nem racionális tényekkel van alátámasztva, hanem szubjektív tapasztalatokkal. Ebből kifolyólag kialakul két csoport, amely leegyszerűsítve két tényezőből áll, a jókból és a rosszakból. A 'mi' tehát a helyiek, a jók, és a megfelelő-szabályos rendszert követők, és az 'ők' az idegenek, akik veszélyesek, szabálytalanok és deviánsak (Brander és mtsai 2004). Ez általános nyugtalanságot okozhat az egyénekben és ez ellen egyfajta védekezés alakul ki, amely során a 'mi' csoport a saját értékeit és érdemeit erőteljesen kihangsúlyozza, még az idegenek felé a negatív gondolatokat csatol (Pfitzner 2014). Fontos megjegyezni, hogy az elhatárolódás jelensége minden esetben magában hordozza a többség- kisebbség oldalt. Az utóbbi csoport gyakran az adott országban nemzeti vagy politikai kisebbségként él, amelyből kifolyólag előfordulhat, hogy hosszú időn keresztül nem rendelkeztek azonos jogokkal a helyiekkel. Ez természetes lemaradást eredményezhetett, melyből a felzárkóztatás a többségi társadalom részéről jelentősen összetett feladatnak bizonyul. Megfogalmazható, hogy a többség nem létezhet kisebbség nélkül és ez a gyakorlatban alá-fölé rendelt viszonyt eredményez (Brunner 1995).

Következésképpen, az elhatárolódás eredménye lehet egy zárt közösség kialakulása, amelynek a velejárója az erőteljes ragaszkodás a hozott hagyományokhoz mindeközben fokozatosan növekvő félelemérzetet társít a másik félhez. Más tudományterületek a félelem okait az idegenek felé velünk született biológiai adottságként látják. Ezt a feltevését támasztják alá a csecsemő-megfigyelések, amely szerint a gyermekeknél kb. nyolchónapos korban megjelenik a félelem és az idegenkedés általánosságban mindenki felé, kivéve az anyától és az azoktól, akiket rendszeresen lát. A későbbi életszakaszban az előítélet formálódásához hasonlóan az idegenellenesség elsajátításában is nagy szerepet kap a szocializáció. Ebben az esetben a szocializációs színterek egymásra hatnak. Miszerint, ha egy gyermek otthonában liberális, elfogadó neveltetést kap azonban az iskolában antiszemita nézetekkel találkozhat mindkét nézőpont egyaránt hatással lehet rá (Pfitzner 2014).

A fentiekből látható, hogy az idegenellenesség esetleges redukálása a társadalomban meglehetősen összetett feladat. Ha hihetünk az etológusoknak, az „adottság” velünk születik, és a toleranciára tanító családi közeg se óvhatja meg a fiatal vélekedését a „másokról”. Az elfogadás és az empátia oktatása, terjesztése a társadalomban rendkívül fontos feladat lenne a média és az állam részéről. Hiszen egy ország megfelelő működéséhez megkerülhetetlen az egység érzet, amelynek az elérését összefogással lehet elérni, nem kirekesztéssel. Valójában gyakorlatban ez a gondolatmenet fordítva zajlik, hiszen ahogy fent említettem az idegenellenesség esetében a félelem zártságot generál (mi és ők). Ennek okán az egy-

séget jelenti a közös gyűlölet vagy félelem érzet a csoport felé. Ebből könnyen kialakulhat a bűnbakképzés tiszta formája és ez a folyamat kovácsolja a többségi társadalmat egygyé.

IDEGENELLENESÉG ALAKULÁSA MAGYARORSZÁGON

Idegenellenességet érintő vizsgálatok sajátosak lehetnek olyan időszakban, amikor az országok közötti migráció dinamikusabb ütemben zajlik. A korábban említett migrációs hullámot (2015) követő időszakban számos kutatás készült annak érdekében, hogy feltérképezze a hazánkban lévő idegenellenesség meglétét és mértékét. A Tárki 1992 óta készít felméréseket, minden alkalommal azonos módszertannal a felnőtt magyar lakosság véleményét és álláspontját vizsgálja idegenellenesség témakörében (Tárki 2007). Ennek köszönhetően lehetőség nyílik arra, hogy megfigyeljük, mennyit változott a magyarok vélekedése a „másokról” az elmúlt évtizedekben.

A 2015 előtti időszak kutatásai rámutattak arra az eredményre, hogy a magyar társadalom alapvetően hajlamos lehet idegenellenességre. 2007-ben publikált Tárki által jegyzett kutatás szerint, tízből három lakos szerint nem kellene egy menedékkérőt se befogadni. Ez az arány nem változott 2011-re (Tárki 2015). A 2007-ben ismertetett kutatásban azonban figyelemreméltó, hogy a magyaroknak több mint a fele (68%) elutasította a pirézeket, amely egy fiktív népcsoport (Tárki 2012). Három besorolásba tudták rendezni a válaszadókat a mérések során. A döntő tényező mely alapján valaki „idegenellenes”, „mérlegelő” vagy éppen „idegenbarát” lesz abban rejlik, hogyan vélekedett arról az állításról, hogy a menedékkérőket be kell-e fogadnia a magyar államnak.

Időrendi sorban haladva az idegenellenesség a magyar lakosság körében a kilencvenes évek elején gyorsan növekedett, majd ingadozás következett be és a kétezres évek elejétől a 2010-es évek elejéig stabil volt némi ingadozással. Az újabb növekedés 2013-as és a 2014-es években történt, ekkor magasabb volt az idegenellenesség, mint a 2000 elején (Tárki 2015). 2005-ben, amikor a Tárki adatai szerint kifejezetten alacsony volt az idegenellenesség hazánkban, a Central European Opinion Research Group⁷ is kutatást végzett a közép kelet európai országok idegenellenességének a feltérképezésére. Azt itt született eredmények összhangban voltak a Tárki magyarországi idegenellenességre reflektáló mutatóival. 2005-ben az mérlegelő állásmód volt a legjellemzőbb a visegrádi országokra. 2005-ben az Új Európa Barométer kutatása szerint, amely a poszt szocialista országok ellenségképét vizsgálta, kimutatta, hogy a lakosság válaszadói veszélyforrásként tekintenek a migrációban résztvevő egyénekre (Dencső – Sik 2007). Magyarország ebben a kutatásban a közép mezőnyben szerepelt 18 százalékkal. Nemzetközi szinten hasonló eredményt adott az Európai Társadalmak Összehasonlító vizsgálata, amelyben összesen 24 ország vett részt, köztük Magyarország is. Itt az állítás feltevése, hogy az adott ország rosszabb hely lett a bevándorlók befogadásával. Magyarország itt az első harmadban szerepelt a maga 32 százalékkal (Dencső – Sik 2007). Összegezve Magyarországon 2000 eleje óta az idegenel-

⁷ A Tárkival együttműködve.

lenesek aránya 24% illetve 40% között mozgott. (Simovonits – Szalai 2013). A menekültek és a bevándorlók elutasítása leginkább azon egyének körében fordult elő, akik a társadalmi bázisuk alapján szegénységben élnek, és a (radikális) jobboldallal szimpatizálnak (Simovonits – Szeitl 2016: 426).

A Pew Research Center 2016-ban felmérést indított a magyar lakosság felé abban az időszakban, amikor javában tartott a Fidesz kampánya, amely az Európai Unió politikájára továbbá a menekültek befogadására vonatkozott. Pew Research Center eredményei mutatták, hogy Magyarországon alapvetően magasabb az előítélet az különböző kisebbségi csoportokkal szemben, mint az Európai Unió átlag. A muszlimok esetében az Unió médian érték 43% volt még Magyarországon 72% (Manevich 2016). A magyarok félelemérzete is magasabb a menekültek irányába, mint az Unió átlag (Manevich 2016). Más nemzetközi eredményekre támaszkodva, amely a (magyarok) menekültekhez való hozzáállást vizsgálta szintén a Pew Research Center (2018) kutatása. A tanulmányban Európa országai kaptak helyet. Az alkalmazott kérdés, miszerint „*Befogadna-e a családjába egy muszlimot?*” a magyarországi megkérdezettek a többi országokhoz képest elutasítóan állnak ehhez a kérdéshez. A kutatás témája eltérő, mint a fentebb bemutatott elemzés, azonban ebben az esetben is megfigyelhető, hogy a Visegrádi országok hasonló vélemény osztottak. A CEORG 2015-ös adatfelvételeiben, amelyben szintén Csehország, Lengyelország, Szlovákia és Magyarország kapott helyet. Az alkalmazott kérdés arra irányult, hogy a válaszadók befogadnának-e az országukba háborús övezetből érkező menekülteket (CEORG 2015). Bár mindössze 7 százalékkal, azonban a magyarországi válaszadók voltak a legtoleránsabbak a befogadás tekintetében. Lengyelország hasonló eredményeket produkált (6%), mint Magyarország, és Szlovákia (2%) volt a legelutasítóbb.

A Tárki 2015-2016-os Magyarországra vonatkozó kutatásában is hasonló eredmények rajzolódtak ki. A kutatás olyan okokat vázolt fel, amely menekülésre kényszeríthet egyéneket. 2015-ben a megkérdezettek 52%-a fogadná be azokat a menekülteket, akik polgárháború, háború elől menekülnek (Tárki 2015-2016). A fenti adatok ismeretében az utolsó eredmények, amelyeket ismertetni szeretnék, a Századvég 2018 végén készült adatfelvétele. A felmérés ezer fő bevonásával készült, a kérdések pedig a menekültek és a migráció véleményezésre irányult (Századvég 2019). A válaszadók 66%-a szerint gazdasági okokból kifolyólag érkeznek az Európai Unió területére a migrációs hullámban részt vevő egyének. Mindössze a válaszadók 29%-a vélekedett úgy, hogy háborús helyzet vagy más krízis elől érkeznek Európába a menedékkérők. További 86% fordul negatívan a jövő felé abban a tekintetben, hogy az Európába és Magyarországra érkező egyének veszélyt okoznak és kulturális konfliktusokat gerjesztenek. A megkérdezettek 72%-a szerint Magyarország Kormánya megfelelő politikai lépéseket tett Brüsszel és a menekültek megfékezésére (Századvég 2019). A nemzetközi és hazai adatok megismerését követően következzenek a lokális (debreceni) adatok.

Módszertan

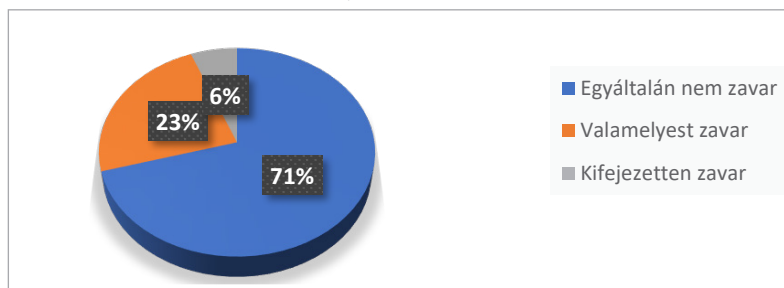
A Debrecen Kutatáshoz tartozó kérdőív lekérdezése 2018 májusában zajlott. Debrecen városrészein belül, összesen 28 kérdezőbiztos segítségével véletlenséta alkalmazásával 590 debreceni lakost kerestünk fel. Az összes lekérdezett 18 éves vagy annál idősebb volt. A nemek megoszlása tekintetében, 326 nő és 264 férfi válaszolt a több dimenziót tartalmazó kérdőívre. Az átlagéletkor 54 év volt.

Az idegenellenességet feltáró dimenzióban két féle válaszlehetőség szerepelt: az 5 fokú skála, illetve az előre megfogalmazott válaszlehetőségek. „Az idegenellenesség megjelenése a debreceniek körében” című pontnál, illetve a ’Kiket fogadnak szívesen a családjukba a debreceniek?’, az összes megkérdezett egyén válasza szerepel, az utolsó pontnál már két szempont szerinti bontást alkalmaztunk: akik éltek már külföldön (100 fő) és akik nem (488 fő).

Eredmények

Az első kérdés, amely a helyiek idegenellenességére irányult, a Magyarországon élő sokféle nemzetiség jelenlétére kérdezett rá. Magyarországon a nemzetiségek jogairól szóló törvény meghatározása jelenleg a bolgár, görög, horvát, lengyel, német, örmény, roma, román, ruszin, szerb, szlovák, szlovén és az ukrán származást tartalmazza (2011. évi CLXXIX. törvény). Az 1. diagramon látható, hogy három előre meghatározott lehetőség közül választhattak a megkérdezettek. Kifejezetten pozitív eredmények születtek, a megkérdezettek 70,58 százalékát egyáltalán nem zavarja, hogy hazánkban sok nemzetiség él együtt. Amely mindenképpen pozitív eredmény, hiszen Debrecen földrajzi fekvéséből kifolyólag otthont ad 4,2 százaléka (8803) nemzeti kisebbségnek (Népszámlálás 2011).

1. diagram. A Magyarországon élő nemzetiségek együttélésének megítélése a válaszadók körében (%)
Forrás: Saját szerkesztés (2019)

A következő kérdés a Debrecenben élő vagy itt tanuló, vagy itt dolgozó külföldiek jelenlétére irányult, a válaszok nem mutatnak nagy eltérést, a nemzetiségek jelenlétéhez képest. A válaszadók többsége (77%) szerint egyáltalán nem okoz problémát a külföldiek

jelenléte Debrecenben. A menekültek befogadásával kapcsolatos kérdésre már lényegesen megosztóbb válaszok érkeztek. A megkérdezettek felét kifejezetten zavarja, a menekültek jelenléte. A *valamelyest zavar* (26%) és az egyáltalán nem zavar (27%) válaszok között pedig hasonló eredmény mutatkozott meg. Az országos eredményekhez viszonyítva nem mutat nagy különbséget annak tükrében, hogy 2016-ra kimagaslott az idegenellenesség mértéke.

KIKET FOGADNÁNAK SZÍVESEN A CSALÁDJUKBA A DEBRECENIEK?

Az idegenellenességgel kapcsolatos mérések során mindig fontos elem, hogy a lekérdezettek szívesen fogadnának-e családjukba, ez által közvetlen környezetükbe egy más nemzetiségű személyt, hiszen ezzel engedik magukhoz a legközelebb az egyént. Debrecen Kutatásban is rákérdeztünk erre miszerint: *„Ön, hogy fogadná, ha a gyermeke választottja: arab, cigány, afrikai, zsidó, kínai származású vagy más vallású, illetve határon túli magyar lenne?”*.

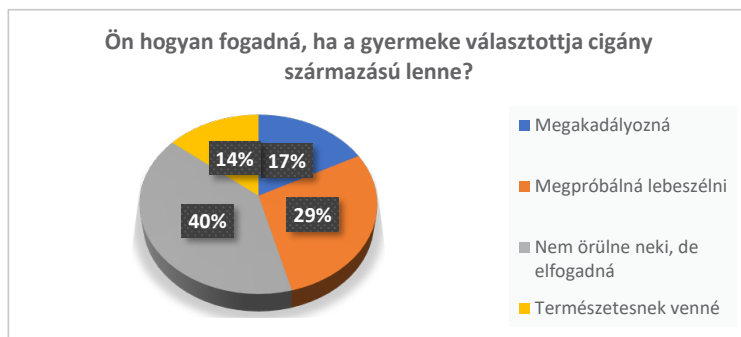
A válaszok alapján a legszívesebben határon túli magyart (62%), vagy más vallású egyént (54%) fogadnának a gyermekük választottjának a megkérdezettek. Azonban negatív fogadtatásban részesült a cigány (17,2%), az arab (13,4%) és az afrikai (16,4%) származás. Amely alapvetően hasonló értékeket mutat az országos tendenciához mérten.

MOBILITÁS ÉS AZ IDEGENELLENESÉG KAPCSOLATA

Változást jelentett az eredményben az a háttértényező, hogy az egyén élt-e már külföldön, legalább félét a múltban. Ahogy az alábbi diagramokon látható, az a csoport, aki mindig Magyarországon élt, mindössze 14 százalék venné természetesnek, ha a gyermeke választottja cigány lenne (2. diagram).

2. diagram. A cigányság megítélése azok körében, akik nem éltek külföldön (%)

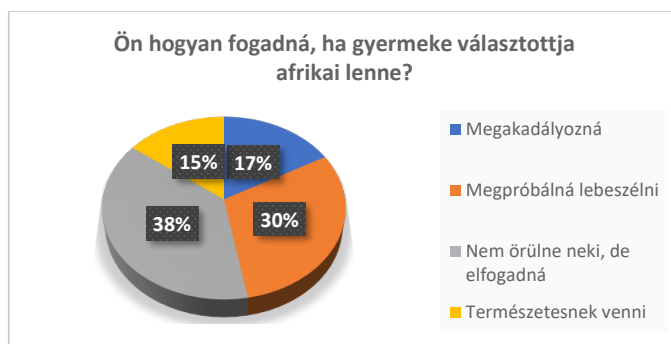
Forrás: Saját szerkesztés (2019)

A harmadik ábrán megfigyelhető, hogy az afrikai származásnak a pozitív megítélése mindössze 15 százalék. Látható, hogy a két szélsőséges érték között néhány százalék eltérés mutatkozik meg, azonban a válaszadók jelentős része a „Nem örülne neki, de elfogadná.”

3. diagram. Afrikai származás megítélése azok körében, akik nem éltek külföldön (%)

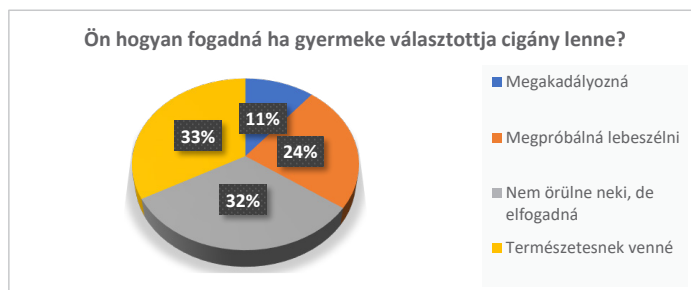
Forrás: Saját szerkesztés (2019)

Érdekes változások jelennek meg abban az esetben, amely során a válaszadó egyén hosszabb távon élt külföldön. A cigány származás megítélésének az esetében ez majdnem 33 százalék, amely a korábban mért 14 százalékhoz viszonyítva kifejezetten magas eltérést jelent.

4. diagram. A cigányság megítélése azok körében, akik éltek már külföldön (%)

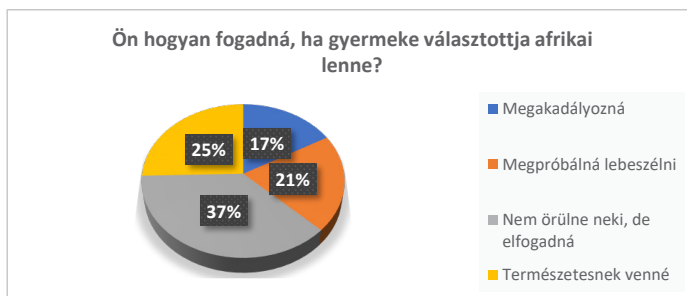
Forrás: Saját szerkesztés (2019)

Afrikai származás esetében pedig a válaszadók majd 25 százaléka venné természetesnek, és 17 százaléka akadályozná meg. Ebben az esetben is a két középső értéket választották a legtöbben.

5. **diagram.** Afrikai származás megítélése azok körében, akik éltek külföldön (%)

Forrás: Saját szerkesztés (2019)

Összegzés

„Milyen sivár az a kor, melyben könnyebb egy atomot szétrombolni, mint egy előítéletet!” (Komáromi 2009: 15), mondta Albert Einstein a múlt században, és bár számos tekintetben változott a világ, fejlődött a tudomány az alapvető emberi tulajdonságok, és a vele járó következmények változatlanok.

Az idegenellenességgel foglalkozó tanulmány összegzéseként látható, hogy a Debrecen területén élők véleménye nem mutat szignifikáns eltérést az országos átlagtól. Ami pozitívumként kiemelhető, hogy a helyi lakosoknak az itt tanuló, élő külföldiek jelenléte nem jelent problémát. Továbbá, azok a megkérdezettek, akik éltek külföldön, jelentősen befogadóbbak, mint azok a válaszadók, akik nem hagyták el huzamosabb időre Magyarországot. A vártnál negatívabb eredmény, hogy 2018-ban a debreceniek számára problémát okoz a cigány származás. Ez pedig azért rossz kilátás, mert a 16. század óta élnek cigányok Debrecenben, tehát a helyi lakosságnak több száz év adott volt, hogy elfogadóbbá váljanak (Szűk 2006). Érdemes lehet az előítéleteket és a sztereotípiákat leküzdeni, mert a félelem haraghoz vezet és mint ahogy az eredményekben, és az országos mérésekben is megmutatkozott, az idegenellenesség magas szinten jelenik meg hazánkban és városunkban is. Ez főként abból a szempontból jelenthet problémát, hogy nem a 2015-ös menekülthullám volt az utolsó, azonban, ha felkészültséggel és objektivitással kezeljük ezt a kezelendő helyzetet, akkor talán egyszerűbbé válik a megoldása.

Irodalomjegyzék

- Allport, Gordon W. (1957): *Az előítélet*. Budapest, Gondolat
- Andrássy György (2014): Másság és szabadság. In: Bertók Rózsa – Bécsi Zsófia (szerk.): *Kirekesztés Idegenség Másság*. ETHOSZ, Pécs. 15–27.
- Brander, Patricia – Keen, Ellie – Lemineu, Marie-Laure (szerk.) (2004): *Kézikönyv a fiatalok emberi jogi képzéséhez*, KOMPASZ
- Brunner, Georg (1995): *Nemzetiségi kérdés és kisebbségi konfliktusok Kelet-Európában. A magyarságkutatás könyvtára*. Teleki László Alapítvány, Budapest
- Csepeli György (1998): *Előítélet és antiszemitizmus*. József Műhely Kiadó, Budapest
- Cserti Csapó Tibor (2012): Az előítéletek néhány szociológiai aspektusa. In: Beck Zoltán – Cserti Csapó Tibor (szerk.): „*Fontos pont a Hegyhát ifjúsági életében!*” Projektkötet. Gypsy Studies Cigány Tanulmányok 27., PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék – Sásd Város Önkormányzata, Pécs. 146–179.
- Dencső Blanka – Sik Endre (2007): Adalékok az előítéletek mértékének és okainak megismeréséhez a mai Magyarországon. In: *Educatio*. 2007/1. 50-66. http://folyoiratok.ofi.hu/sites/default/files/article_attachments/dencsob_sike_0701.pdf (Utolsó letöltés: 2019. 10. 20.)
- Erős Ferenc (2007): Irányok és tendenciák az előítéletek kutatásában. In: *EDUCATIO*. 2007/1., 3–9.
- Fredrickson, George (2002): *Racism. A Short History*. Princeton University Press, Princeton-Oxford
- Gulyás Éva (2016): A migráció és az idegenellenesség fokozatai -egy xenofóbia-skála lehetősége. In: *ACTA HUMANA*. 2016/4. 33–47.
- Komáromi János (2009): *Atom és energia*. Lira, Budapest
- Manevich, Dorothy (2016): Hungarians share Europe's embrace of democratic principles but are less tolerant of refugees, minorities. Pew Research Center. <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/09/30/hungarians-share-europes-embrace-of-democratic-principles-but-are-less-tolerant-of-refugees-minorities/> (Utolsó letöltés: 2019. 10. 20.)
- Örkény Antal – Váradi Luca (2016): Az előítéletes gondolkodás társadalmi beágyazottsága, nemzetközi összehasonlításban. In: *Alkalmazott Pszichológia*, XII. évf. 1-2. sz. 29-46.
- Pew Research Center (2018): Eastern and Western Europeans Differ on Importance of Religion, Views of Minorities, and Key Social Issues. https://www.pewforum.org/2018/10/29/eastern-and-western-europeans-differ-on-importance-of-religion-views-of-minorities-and-key-social-issues/?utm_source=mandiner&utm_medium=link&utm_campaign=mandiner_201903 (Utolsó letöltés: 2019. 10. 20.)

- Pfitzner, Rudolf (2014) Gondolatok az idegen élményéhez. In: MŰHELY, 37. évf. 5. sz. 35-38.
- Samelson, Fran (2006): A tekintélyelvű karakter Berlintonól Berkeley-ig és azután: Egy probléma Odüsszeiája. In: *THALASSA*, (17): 95-126.
- Sik Endre – Simonovits Bori – Szeidl Blanka (2016): Az idegenellenesség alakulása és a bevándorlással kapcsolatos félelmek Magyarországon és a visegrádi országokban. In: *REGIO*, 24/2 81–108.
- Sik Endre – Simonovits Bori – Szeidl Blanka (2016): Az idegenellenesség alakulása és a bevándorlással kapcsolatos félelmek Magyarországon és a visegrádi országokban. In: *REGIO*, 24(2): 81-108.
- Simonovits Bori – Szalai Boglárka (2013): Idegenellenesség és diszkrimináció a mai Magyarországon. In: *Magyar Tudomány*. 2013/3. 252-262. <http://www.matud.iif.hu/2013/03/03.htm> Utolsó letöltés: 2019.10.20
- Síklaki István (2010): *Előítélet és tolerancia*. Akadémia Kiadó, Budapest
- Századvég (2019): A magyarok többsége továbbra is elutasítja az Európán kívülről érkező tömeges, ellenőrizetlen bevándorlást. https://szazadveg.hu/hu/2019/01/16/a-magyarok-tobbsege-tovabbra-is-elutasitja-az-europan-kivulrol-erkezo-tomeges-ellenorizetlen-bevandorlast~n383?fbclid=IwAR2uDOkrqoQarQkojCFH7Jh1s0athbhGjotUdm0b1jfkC6wr9SDrsF_uQms (Utolsó letöltés: 2019. 10. 20.)

Internetes hivatkozások

- Szűk Balázs: Vázlat a debreceni cigányság 16–19. század közötti történetéhez. <http://epa.oszk.hu/00100/00181/00079/559.htm> (Utolsó letöltés: 2019. 10. 20.)
- Tárki kutatás (2012): http://old.tarki.hu/hu/news/2012/kitekint/20120516_idegenellenesseg.html (Utolsó letöltés: 2019. 10. 20.)
- Tárki kutatás (2015): http://old.tarki.hu/hu/news/2015/kitekint/20150804_idegen.html (Utolsó letöltés: 2019. 10. 20.)

VASAS ÁGNES

Debrecen és a bizalom

Bevezetés

A bizalom mint az emberi kapcsolatok egyik meghatározóan fontos összetevője, egy mindenki számára ismerős viszonyulási forma. Születésünktől fogva elkísér, jelentését nem definíciószerűen, tudatosan, hanem a szocializáció során tanuljuk meg (Szabó 2014). Gondoljunk csak arra, hogy mennyire áll közel hozzánk valaki, milyen régóta ismerjük, milyen közös élményünk van – ennek alapján érezhetjük, hová rangsorolnánk a körülöttnünk lévőket a bizalom képzeletbeli listáján, legyen az akár a legjobb barátunk, egy idegen, akivel sosem váltottunk egy szót sem, vagy épp az az iskola, ahová a gyermekünk jár.

A bizalom tudományos vizsgálata egyáltalán nem újkeletű, már az 1600-as évek közgazdászai is elengedhetetlennek tartották a piaci csere sikerességéhez. A későbbiekben felfedezte a szociológia és a politikatudomány, tovább vizsgálva az emberek közötti, illetve az intézmények felé irányuló bizalom tulajdonságait, alakító tényezőit. A társadalomtudományok előnyben részesítik az ismeretlenek közötti bizalom vizsgálatát. Ennek legfőbb oka, hogy nap mint nap emberek százaival találkozunk, akikkel felszínes interakcióba lépünk, ezek kockázata pedig jóval nagyobb ránk és a hozzánk közel állókra nézve, legalábbis testi épségünk és tulajdonunk szempontjából (Balázs 2008).

Egész társadalmat érintő, illetve annak folyamatait is befolyásolni képes a bizalom, ezért témakörének vizsgálata mindig indokolt. Számos kutatás igazolja (Balázs 2008, Szabó 2014, Giczi – Sik 2009), hogy a társadalom tagjaiba és az intézményekbe vetett bizalom szintje befolyásolja a közös cél érdekében kapcsolatra lépő felek együttműködésének eredményességét, de egy ország gazdasági folyamatait és intézményi rendszerének működését is. Györffy 2017-ben kapcsolatot fedez fel az európai országok bizalomszintje és pénzügyi megzilárdításuk sikerességének mértéke között, Fukuyama 1997-ben pedig kiemelt jelentőséget tulajdonít a bizalom és gazdaság kapcsolatának, szerinte ugyanis minél bizalmatlanabb a lakosság, annál nagyobb mértékben lesz szükség az állam segítségére a gazdaság működtetéséhez. A fogalom indikátora lehet továbbá a lakosság segítőkészségének, nyitottságának, illetve a civil társadalom tevélegességének fokával is összefüggésbe hozható. Csepeli 2001-ben azzal érvel a bizalom jelentősége mellett, hogy a mai társadalmakban a lehetőségek széles tárháza magával hozza a bizonytalanság érzését, melynek csökkentése érdekében szükséges ismerni azokat a viselkedéseket, amelyek biztos pontot nyújtanak a jövőben (Györffy 2017, Fukuyama 1997, Csepeli 2001).

Elméleti háttér

A BIZALOM FOGALMA

A bizalom vizsgálata interdiszciplináris, a különböző tudományterületek eltérő módon definiálják. A bizalom pszichológiai definíciója arra törekszik, hogy zökkenőmentessé tegye az utat a végrehajtandó cselekvés előtt. Ehhez nagyon hasonló az affektív felfogás: a bizalom kifejeződése azon folyamatnak, mely során az egyén biztonságot akar teremteni a kapcsolataiban, biztosítva ezzel jó hozzáállását. A racionális döntésmélet szerint ahhoz, hogy a felek eredményesen, kevesebb nehézséggel ériék el a közös célt, a bizalom elengedhetetlen, illetve igyekeznek „számszerűsíteni” azt, hogy mekkora valószínűséggel fog a számunkra megfelelő vagy nem megfelelő módon cselekedni partnerünk – természetéhez híven eltekintve az érzésektől. Az érzelmi alapú felfogás ezzel szemben úgy látja, a bizalom létrejöttének feltétele, hogy a másik felet egyaránt jószándékúnak és hozzáértőnek találjuk. A szocioökonómia nézeti észszerűség-alapúak, a bizalommal járó kockázatra helyezik a hangsúlyt, hiszen mindig lehetséges, hogy bizalmunk célzottja nem jószándékú számításaink szerint cselekszik (Szabó 2014).

Piotr Sztompka szerint egy személyben támadhat bizalom egy másik személy iránt egyirányúan, esetleg megteremthető azért, mert másképpen nem tudnak lépéseket tenni egy ügy érdekében – nagyon hasonlóan a pszichológiai folyamathoz –, de közösségi jelleget is felvehet, a fennálló erkölcsök és szabályok struktúrájának eredményeként (Sztompka 1999).

Russel Hardin szerint akkor beszélhetünk bizalomról, ha a felek saját érdekévé válik az, hogy a másik érdekeit is figyelembe vegyék – az érdek pedig lehet akár egy emocionális alapon nyugvó kapcsolat megőrzése is. Ez szükséges, de nem elégséges feltétel, mivel csak akkor beszélhetünk bizalomról, ha a személy, akiben bíznak, hajlandó kölcsönhatásban maradni azzal, aki bízik benne – a bizonytalanság emiatt állandó vendége minden bizalmi kapcsolatnak, melyek javarészt egyirányúak (Hardin 2002).

A BIZALOM TÍPUSAI

A közvetlenül hozzánk közel állók iránt érzett bizalmat, amely többnyire érzelmi alapon nyugszik, érdemes elkülöníteni a társadalom többi tagjába, illetve az intézményekbe vetett bizalomtól, amely nagyrészt felszínes ismeretek eredménye. Az idegenek között létrejövő bizalmat nem csak egy érdek vagy egy érzelem hívhatja életre, hanem egy közös pont is – például ugyanazt a nyelvet beszélni egy idegen környezetben –, ekkor azonban inkább a kialakított norma- és szabályrendszerben bízunk, nem az azt képviselő személyben. A közös ponton kívül semmit sem tudunk róla, mégis evidenciaként kezeljük, hogy a másik fél nem fog ellenkezőleg cselekedni, hiszen azzal ő sem járna jól – például börtönbe kerülne az a szakács, aki megmérgezi a vendéget. Az idegeneket nem ismerjük, nem tudjuk, mire

számíthatunk tőlük, ezért szükség van egy társadalmi szinten működő normarendszerre, melynek köszönhetően sosem lesz kérdés, hogyan viselkedjünk az otthonunkon kívül (Balázs 2008).

Hardin a két típus lényegi különbségét abban látja, hogy az intézményekben nem a szó szoros értelmében bízunk meg, hanem inkább korrektségük, sportszerűségük mértékéről vélekedünk – ha vizsgálni kívánjuk a bizalom ezen fajtáját, akkor is inkább erről kapunk információkat (Hardin 2002). Luhmann (1988) funkcionista látásmódja szerint létezik olyan helyzet, ahol az emberek nem foglalkoznak választható opciókkal és a velük járó rizikóval, hanem már az elején optimistán tekintenek a döntés eredményére, kockázatmentesen. Ezt ő bizakodásnak nevezi, és főleg a társadalomra, a rendszerekre vonatkoztatja, az ő megközelítésében ez az „intézményi bizalom”. Csepeli György időben is elkülöníti a két típust: szerinte a modernitás előtti társadalmakat inkább a tényleges emberi interakciók (csere) mentén létrejött, míg a maiakat főként az intézményekbe és azok működésébe vetett bizalom jellemzi. Amennyiben a személyközi kapcsolatok bizalomszintje megnő, az csökkentheti az intézményi bizalom mértékét (Csepeli 2001).

A BIZALMATLANSÁG ÁRA

Balázs Zoltán szemléletes példákkal tárgyalja, mi történik, ha nem találjuk meg a bizalom arany középútját. A túl magas bizalomszint az így kialakuló „kommunán” kívülre eső idegeneket kirekesztheti, illetve növelheti a korrupciót és a minden elé a közösséget helyező mentalitást (klán-logika – például az olasz maffiacsaládokban). Ennek ellentétéként a bizonyos szintű bizalmatlanság a nyitott szemmel járás szinonimájaként is értelmezhető, néha szükséges és racionális viselkedés, viszont minél kétkedőbbek vagyunk egymás felé, annál nagyobb mennyiségben szánunk erőforrást saját érdekeink védelmére (Balázs 2008). A bizalomhiányos társadalmakban, ahol az egyének automatikusan számítanak a visszaélésre, kiemelt figyelmet szentelnek azon dokumentumoknak, szabályzatoknak, amelyek biztosítják a megfélemlítések elleni védekezés hatékonyságát – mindez azonban többletköltségekkel jár, drágítva a felek között létrejött kapcsolatot (Szabó 2014). Ezt a mindennapi életben leginkább akkor érezhetjük, amikor egy átlagos szerződéskötés is gyakran nagy papírmunkával járhat. Mindezen túl a gyanakvóbb természet egyfajta visszahúzódottságot és zártságot is hoz magával. Giczi Johanna és Sik Endre (2009) szerint Európában mi segítünk legkevésbé másoknak – legyen szó akár családjunkról, ismerőseinkről, bevándorlókról vagy rászorulókról –, illetve civil társadalmunk is a leggyengébbek közé tartozik.

A MAGYARORSZÁGI JELLEMZŐK

A magyar társadalom bizalomszintjének helyzetét több kutatás is vizsgálta az elmúlt évtizedekben. Skrabski Árpád és Kopp Mária 2008-ban összefoglalta a Hungarostudy 1988-

ban, 1995-ben, 2002-ben és 2006-ban lebonyolított felméréseit. Ezek alapján 1995-ben a megkérdezettek 63 százaléka bizonyult az emberekkel szemben általában bizalmatlannak, 2002-re néhány százalékat csökkent ez az arány, 2006-ra azonban 69 százalékkal még a '95-ös állapotot is megelőzte. Többféle kérdéssel célozták meg a válaszadókat a kérdőívben, mindegyik esetében ez a tendencia volt jellemző, legyen szó arról, hogy inkább ne bizzunk senkiben, úgy nem tévedhetünk (1995: 56%; 2002: 54%; 2006: 70%), vagy épp arról, hogy az emberek nem foglalkoznak egymással (1995: 63%; 2002: 50%; 2006: 81%) (Skrabski – Kopp 2008: 727).

Az előbbiekhöz hasonló eredményekről számolt be Tóth István György, aki a World Values Survey negyedik és ötödik hulláma alapján készített saját, illetve a European Values Study 1999-2000 alapján Schaik által készített számításokból alkotott egy táblázatot, amely európai országok egymás iránti és intézményi bizalmának szintjét tünteti fel, az ezredfordulót és 2005 tájkát összehasonlítva. Egymás iránti bizalom terén az északi országok az élmezőnyben foglalnak helyet, őket követik a nyugat-európai államok, majd hazánkkal nyitják a sort a poszt szocialista országok – a másokba vetett bizalom közülük tehát nálunk a legmagasabb, Cipruson pedig a legalacsonyabb. Magyarország összességében középmezőnybeli helyezést ért el: a válaszolók csupán kb. 25 százaléka nyilatkozott úgy, hogy a legtöbb ember megbízható, míg csaknem 75 százalékuk óvatos és bizalmatlan embertársaival szemben. Ami az intézményi bizalmat illeti – melybe a hadsereg, a rendőrség, a média, a parlament, a kormányzat, a pártok, a köztisztviselők és a szakszervezetek tartoznak –, csaknem sereghajtók vagyunk, tőlünk csak néhány ország bizalmatlanabb. A szerző szerint emögött hazánk óvatos rendszerváltozása állhat. Az államszocializmus a 80-as években kezdett engedni politikáján, de nem a legszigorúbb diktatúra lévén a lakosság egy olyan világban szocializálódott, ahol az állam mindenről gondoskodik, s ha mégse tenné esetleg, akkor szemet húny a kisebb kerülőutak fölött. Ez a mentalitás nem halt el 1989 után, csupán a rendszer változott meg, így az emberek fejében az állam megmaradt kicselezendő ellenfélnek (Schaik 2002; Tóth 2009).

Ha tovább haladunk az időben, Tóth István György szerint – aki ezúttal a TÁRKI Gazdasági kultúra 2009 vizsgálatát idézi –, tízből hét magyar ember bízik munkatársai, távolabbi ismerősei és szomszédjai nagy részében, a többiek azonban ettől sokkal gyanakvóbbak. Tovább igazolja szkeptikus „természetünket”, hogy a 2000-es évek végén 56 százalékunk véleménye szerint alapvetően nem, vagy egyáltalán semennyire sem lehet megbízni másokban (Tóth 2009).

Az intézményi bizalmat tekintve, szintén a TÁRKI Gazdasági kultúra 2009 kutatási eredményei alapján, csak a Magyar Tudományos Akadémiában bíznak a magyar állampolgárok a közepesnél kicsit jobban, utána következik az Állami Számvevőszék, a Rendőrség és a Magyar Nemzeti Bank. A legkisebb pontszámot országgyűlésünk és kormányunk kapta (Tóth 2009).

Szakál Gyula néhány évvel korábbi, 2003-as tanulmányának eredményei is hasonló tendenciát mutatnak: a magyar fiatalok leginkább szűk családjuk tagjaiban és barátaikban bíznak, ezt követi a sorban az igazságszolgáltatás, az egyházak és a rendőrség. A szomszédok csak ezután a segítő szervezetekkel együtt, a szakszervezetek és politikai szervezetek

pedig sereghajtóként tűnnek fel (Szakál 2003). Az Ipsos ezer fős reprezentatív adatfelvételét elemezve Szabó László sem kapott gyökeresen más eredményeket 2014-ben: eszerint a magyarok a tűzoltóságban és katasztrófavédelemben bíznak leginkább, ezt követi a Magyar Posta és az állami általános iskolák, rádiók és televíziók. A középmezőnyben foglal helyet a rendőrség, a kórházak, az egyházak, nagyáruházak és üzletek; a bankok, szakszervezetek és a parlament pedig továbbra sem örvendenek nagy népszerűségnek (Szabó 2014).

A fentebb említett kutatási eredmények nem alkalmasak teljeskörű összehasonlításra, mivel más-más módszertannal készültek, de mindegyikből kitűnik, hogy intézményeinket javarészt nem részesítjük magas bizalompontszámban, illetve a politikai jellegű intézményekben bíznak a legkevésbé. Mindezt megerősíti, hogy Szakál Gyula és Tóth István György (TÁRKI Gazdasági kultúra 2009 alapján) egyaránt beszámol az emberek újságírókkal és politikusokkal szembeni nagyfokú bizalmatlanságáról (Szakál 2003, Tóth 2009).

MITŐL FÜGG A BIZALOM?

A bizalom szintje nem csak személyiségtől és szocializációtól függ, valamint országonként tér el, hanem szocioökonómiai és szociodemográfiai tényezőkkel is empirikus kapcsolatba hozható. Szakál Gyula egyetemi hallgatók és fiatal munkanélküliek körében vizsgálódott – azonos korcsoport, de más életforma – az utóbbiak viszont érezhetően kevésbé bíznak csaknem mindenkiben (Szakál 2003).

Tóth István György a TÁRKI Gazdasági kultúra 2009 vizsgálat elemzésével arra jutott, hogy a magasabb iskolai végzettségű és a jobb anyagi helyzetű állampolgárok javarészt bizalmasabbak másokkal szemben, illetve kortól függetlenül mindenki kevesebb bizalommal fordul a fiatalokhoz, mint az idősekhez. Mindemellett jobban bíznak a szegényebekben, a hívő emberekben és a magasabb végzettségűekben a gazdagabbakkal, ateistákkal és alacsonyabb végzettségűekkel szemben (Tóth 2009). Szabó László 2014-es adatai az intézményi bizalommal kapcsolatosak: a 40-es éveikben járó válaszadók bíznak legkevésbé az intézményekben, viszont a maximum 8 osztályt végzett, községből származó válaszolók a többiekénél magasabb szintű bizalommal fordulnak az intézmények felé. Gazdasági aktivitás mentén szemlélve a háztartásbeli, illetve gyesben, gyedben részesülő válaszadók szavazták meg a legnagyobb bizalmat, míg a munkanélküliek a leggyanakvóbb csoport (Szabó 2014).

Medgyesi Márton és Boda Zsolt tolmácsolásában, a European Quality of Life Survey 2007-2016 eredményei optimizmusra adnak okot: Magyarországon 2011 és 2016 között megnőtt az intézményi bizalom mértéke, különös tekintettel a 35-64 éves korosztály körére, az idősebbek esetében viszont lassult a növekedés. Szintén gyorsuló ütemben növekedett az alacsonyabb társadalmi pozíciójú emberek bizalomsszintje, míg szerényebb mértékben nőtt a magasabb iskolázottságú és vagyonosabb rétegeké (EQLS 2007-2016, Medgyesi – Boda 2018).

Eredmények

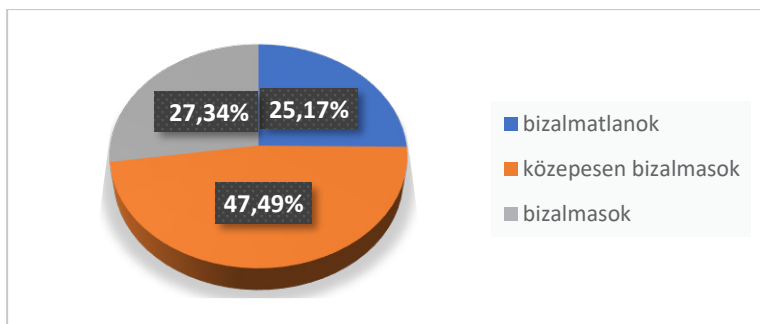
A korábban ismertetett szakirodalom alapján hipotézisként feltételezem, hogy a bizalom szintje és a kérdezettek szociodemográfiai és szocioökonómiai jellemzői között – életkor, anyagi helyzet, nem, gazdasági aktivitás, iskolai végzettség – statisztikai szempontból tapasztalati együjtjárás, szignifikáns összefüggés mutatható ki. Továbbá feltételezem, hogy a bizalom szintje kapcsolatba hozható a kutatás kérdőívének két további kérdésével, melyek arra vártak választ, hogy a válaszadók félnek-e sötétedés után elhagyni a lakásukat, illetve van-e olyan személy az életükben, akivel meg tudják beszélni személyes dolgaikat. A tanulmány további részében ezeknek megfelelően az említett jellemzők, kérdések közötti kapcsolatot fogom vizsgálni.

A bizalommal kapcsolatban egy kérdést tartalmazott a kérdőív, amely így hangzik: „Egyetért-e Ön azzal, hogy a legtöbb emberben meg lehet bízni?” A válaszadónak ezután 0 és 10 között kellett egy számot választania véleménye kifejtésére, a skálán a nulla az „egyáltalán nem”, a tíz a „teljes mértékben” válaszlehetőségeket jelentette. A legtöbben – a válaszolók 27,2 százaléka – az ötös, tehát az abszolút közepes értéket választották, a körülötte lévő négyes, hatos és hetes értékek voltak a következő legnépszerűbbek, a legkevesebben pedig a tízest választották, a válaszolók csupán 2,1 százaléka szavazott teljes bizalmat embertársainak. A nullás érték képviselői, a leggyanakovábbak, a megkérdőzettek 6,1 százalékát adják.

Az eredmények áttekinthetőbb értelmezése érdekében új kategóriákat alkottam. Akik a kérdésre a skála 0-1-2-3 értékeivel válaszoltak, a „bizalmatlanok” csoportjába kerültek; a „közepesen bizalmasak” csoportját alkotják a 4-5-6 értékeket választók, a hetestől tízesig értékelők pedig a „bizalmas” jelzőt kapták.

1. diagram. Egyetért-e Ön azzal, hogy a legtöbb emberben meg lehet bízni?

Forrás: Saját szerkesztés (2019)

A kördiagram alapján a válaszadók 25,17 százaléka bizonyult bizalmatlannak, csaknem fele, 47,49 százaléka közepesen bizalmasnak, 27,34 százaléka pedig bizalmasnak – a két szélső csoport nagyjából egyenlő mértékben osztozik a kördiagram felén.

A bizalom szintjének további vizsgálatához négy bizalomkategóriát készítettem, amelyek szerint a nulla és kettő közötti válaszok képviselői a „bizalmatlanok”, a három és öt intervallumba eső válaszok kategóriája a „közepesen bizalmatlanok”, a hat és nyolc közötti számokat választók tábora a „bizalmasak” címkét kapta, a „legbizalmasabbak” megnevezés pedig a kilences vagy tízes értéket adókat jellemzi.

A bizalom szintjének és az életkornak a vizsgálatához továbbá, válaszadói korcsoportokat alkottam. A 18 és 30 év közöttiek a „fiatalok”, a 31 és 39 év közötti korúak a „harmincasok”, a 40 és 65 év intervallumába esők a „középkorúak”, a 66 év feletti az „idősek”. Ezután keresztátlás elemzés és Khi-négyzet próba segítségével kerestem az összefüggést, de a szignifikancia 0,05-ös értéktől nagyobbak bizonyult ($p > 0,05$).

Hasonló módon jártam el a nemek esetében, azonban a Khi-négyzet próba eredményeként itt sem született szignifikáns összefüggés ($p > 0,05$). A kutatás „Dolgozik Ön jelenleg?” kérdését is megvizsgáltam, de a szignifikancia itt is meghaladta a 0,05-öt ($p > 0,05$), akárcsak az „Előfordul-e, hogy sötétedés után fél elhagyni a lakását?” kérdés esetében ($p > 0,05$). A következőkben megpróbáltam megvizsgálni a kapcsolatot a bizalom és a kérdőív anyagi helyzetre vonatkozó kérdése között („Hogy érzi, a következők közül mi jellemzi leginkább az Önök jövedelmi helyzetét?”). Ebben az esetben szignifikánsnak bizonyult az összefüggés.

1. táblázat. A bizalom szintje az anyagi helyzet függvényében (%) ($p < 0,001$)

	nélkülözések között élnek	hónapról hónapra anyagi gondjaik vannak	éppen, hogy kijönnek a jövedelmükből	beosztással jól kijönnek	gondok nélkül élnek
bizalmatlanok	100,0	32,3	28,1	13,4	9,4
közepesen bizalmasak	0,0	51,6	41,4	44,4	52,1
bizalmasak	0,0	12,9	25,8	37,1	29,2
legbizalmasabbak	0,0	3,2	4,7	5,2	9,4

Forrás: Saját szerkesztés (2019)

Az adatokból kitűnik, hogy a legbizalmasabb válaszadók a gondok nélkül élő egyének köreiből képviseltetik magukat legnagyobb arányban. Egy kivétellel minden anyagi helyzeti csoportban a közepesen bizalmasak vannak a legtöbben (csaknem felét, de legalább 40 százalékát alkotják a csoportoknak), őket pedig követik létszámban az egy fokkal bizalmasabbak – de csak a két legjobb helyzetű csoport esetében. Ezzel egyidejűleg az is látszik, hogy a bizonytalanabb anyagi körülmények között élők (a hónapról hónapra anyagi gondokkal küszködők és a jövedelmükből éppen kijövők) két csoportjának egyaránt nagyjából egyharmada meglehetősen bizalmatlan embertársaival szemben, illetve az az egy fő is, aki nélkülözések között él. Köreiből jelentősen kisebb a legbizalmasabbak és a bizalmasak aránya, mint a beosztással jól kijövők és a gondok nélkül élők között.

Az iskolai végzettség tekintetében is szignifikáns összefüggést találtam a Khi-négyzet próba után, az alábbi eredményekkel.

2. táblázat. A bizalom szintje a legmagasabb befejezett iskolai végzettség függvényében (%) ($p < 0,05$)

	kevesebb mint 8 általános	8 általános	szak- iskola	szak- munkás- képző	szakközép- iskolai érettségi	gimnáziumi érettségi	főiskolai diploma vagy felsőfokú technikum	egyetemi diploma	összes válasz- adó
bizalmatlanok	0,0	20,0	46,2	27,6	21,9	13,6	10,3	8,5	17,0
közepesen bizalmasak	100,0	42,0	15,4	46,0	42,9	40,9	53,4	46,8	45,3
bizalmasak	0,0	26,0	38,5	24,1	32,4	39,1	31,9	35,1	32,2
legbizalmasabbak	0,0	12,0	0,0	2,3	2,9	6,4	4,3	9,6	5,5

Forrás: saját szerkesztés (2019)

A fenti táblázat szerint a legbizalmasabb válaszadók javarészt a legalább gimnáziumi érettségivel rendelkezők közül kerülnek ki (illetve a nyolc általánost végzettek csoportjában is elég magas arányt jelentenek), a legbizalmatlanabbak pedig a szakiskolát végzettek köréből. Továbbra is a közepesen bizalmas válaszolók szerepelnek legnagyobb arányban, habár a szakiskolát végzettek közül többen adtak az eggyel bizalmasabb kategóriának megfelelő pontszámot. A legalább érettségizettek között egyértelműen több a bizalmas, mint a bizalmatlan, az alacsonyabb végzettségűeknél azonban a két szám alig tér el, vagy akár meg is fordul. Összességében a diplomások kivételével mindenütt nagyobb arányban szerepelnek a teljesen bizalmatlanok, mint a legbizalmasabbak.

Az utolsó változó, amelyet megvizsgáltam, arra kíváncsi, hogy a válaszolónak van-e olyan személy az életében, akivel meg tudja beszélni személyes ügyeit. A Khí-négyszet próba alapján itt is találtam összefüggést.

3. táblázat. A bizalom szintje annak függvényében, hogy van-e bizalmasa a válaszadónak (%) ($p < 0,001$)

	Meg tudja beszélni valakivel a személyes dolgait?	
	igen	nem
bizalmatlanok	87,1	12,9
közepesen bizalmasak	94,0	6,0
bizalmasak	98,4	1,6
legbizalmasabbak	100,0	0,0
Összes válaszadó	94,5	5,5

Forrás: Sajat szerkesztés (2019)

A válaszadók döntő többsége úgy nyilatkozott, hogy van bizalmas személy az életében, akivel meg tudja beszélni a dolgait, azonban észrevehető, hogy a nemmel felelők körében nagyobb arányban szerepeltetik magukat a bizalmatlanok. Ahogyan csökken az adott bizalompontszám, úgy találunk egyre több olyan személyt, aki úgy érzi, senkihez sem fordulhat magánjellegű kérdéseivel. A legbizalmasabbak kategóriájába eső válaszolók közül mindenki úgy nyilatkozott, hogy van kiben bíznia, de a bizalmasak csoportjában is elenyésző az ezzel ellentétes véleményt képviselők száma.

Összegzés

A Debrecen Kutatás 2018 általam vizsgált eredményeivel kapcsolatosan összességében megállapítható, hogy a legtöbben közepes mértékben szkeptikusak embertársaikkal szemben, a pozitív és negatív szélsőségek képviselői pedig viszonylag kis arányban vannak – mindez az idézett szakirodalmakkal együtt jól mutatja nem túl bizalmas magyar (és debreceni) természetünket.

A felállított hipotézisek egy része igazolódott. Az elemzés során összefüggést fedeztem fel a bizalom szintje és a válaszolók demográfiai jellemzői között, de az eredetileg említett ötből csak kettő esetében. Az iskolai végzettség és az anyagi helyzet kapcsán kimutatható a kapcsolat: általánosságban véve minél magasabb a válaszadó iskolázottsága, illetve minél jobb anyagi körülmények között él saját megítélése szerint, annál „magasabb pontszámmal”, tehát nagyobb mértékben bízik másokban. Az életkor, a nem és a gazdasági aktivitás azonban nem bizonyult befolyásoló tényezőnek a város lakosságának körében.

A debreceniek bizalomszintjével nem függ össze, hogy félnek-e sötétedés után elhagyni lakásukat, kimenni az utcára. Azzal azonban található összefüggés, hogy van-e egy „bizalmasuk”, akivel bármit megbeszélhetnek. A legtöbb debreceni igennel felelt ez utóbbi kérdésre, viszont a nemmel válaszolók körében elég magasnak bizonyult a bizalmatlanok aránya.

A bizalom elemi része életünknek, minden egyes emberi kapcsolatunkat áthatja valamilyen szinten, így vizsgálata mindig új információkkal szolgálhat, és pontosan emiatt szükséges – nem csak egyéni, hanem társadalmi szinten is.

Irodalomjegyzék

Balázs Zoltán (2008): Bizalom és bizalmatlanság. In: *Vigilia* 10: 731-738.

Csepeli György (2001): *A szervezkedő ember*. Osiris Kiadó, Budapest

Csepeli György (2001): *Szociálpszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest

EQLS (2007–2016): *European Quality of Life Surveys (EQLS)*. Eurofound, <https://www.eurofound.europa.eu/surveys/european-quality-of-life-surveys> (utolsó letöltés 2019. 01. 08.)

- Fukuyama, Francis (1997): *Bizalom*. Európa, Budapest
- Giczi Johanna – Sik Endre (2009): Bizalom, társadalmi tőke, intézményi kötődés. In. (Tóth István György szerk.): *TÁRKI Európai Társadalmi Jelentés 2009*. TÁRKI, Budapest, 65–84. o.
- Györfly Dóra (2017): *Bizalom és pénzügyek. Válság és válságkezelés az Európai Unióban*. Typotex, Budapest
- Hardin, Russel (2002): Bizalom. In: *Szociológiai Figyelő*, 2002. 1–2. sz. 5-25.
- Luhmann, Niklas (1988): Familiarity, Confidence, Trust: Problems and Alternatives. In. Gambetta, Diego (ed.): *Trust. Making and Breaking Cooperative Relations*. Basil Blackwell, New York, 94–107.
- Medgyesi Márton – Boda Zsolt (2018): Intézményekbe vetett bizalom Magyarországon és az Európai Unió országaiban. In. Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): *Társadalmi Riport 2018*. TÁRKI, Budapest, 414-433.
- Schaik, Ton van (2002): *Social Capital in the European Values Study Surveys. Country paper prepared for the OECD-ONS International Conference on Social Capital Measurement*. London, September 25–27. www.oecd.org/dataoecd/22/22/2381883.pdf (Utolsó letöltés: 2019. 01. 08.)
- Skrabski Árpád – Kopp Mária (2008): A bizalom, mint a társadalmi tőke központi jellemzője. In: *Vigilia* 10: 722-730.
- Szabó László (2014): Az intézményi, szervezeti bizalom helyzete Magyarországon a 2014-es év elején. *NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések-2014* <https://svkk.uni-nke.hu/publikaciok/elemzesek/nke-strategiai-vedelmi-kutatokozpont-elemzesek/2014> (Utolsó letöltés: 2019. 01. 08.)
- Szakál Gyula (2003): A társadalmi tőkéről röviden. In. *Esély* 14. évf. 2. sz.: 31-47.
- Sztompka, Piotr (1999): Trust. A Sociological Theory. In. *Cambridge University Press*, Cambridge
- Tóth István György (2009): *Bizalomhiány, normazavarok, igazságtalanságerzet és paternalizmus a magyar társadalom értékstruktúrájában. A gazdasági felemelkedés társadalmi-kulturális feltételei című kutatás zárójelentése*. TÁRKI, Budapest

„DEBRECEN 2019” KUTATÁS

HERKA DOMINIK – JANTEK VIKTÓRIA

Tősgyökeresek és beköltözők mobilitása Debrecenben

Bevezetés

E tanulmány a *Tősgyökeresek és beköltözők* társadalmi különbségeit, tipikus jegyeit vizsgálja Debrecenben, ezen belül részletesebben főként a *belső vándorlással*, illetve a *térbeli mobilitással* foglalkozunk. Az eredmények alátámasztásához tanulmányunkban először bemutatjuk a témához szorosan kapcsolódó alapfogalmakat, majd ismertetjük a témához kapcsolódó fontosabb elméleteket, valamint a kutatás módszertanát és végül bemutatjuk az elemzések fontosabb részeredményeit is.

A tanulmány első részében ismertetjük a legfontosabb definíciókat: a tősgyökeresek és beköltözők, az urbanizáció, illetve az előregedés fogalmait. Ezek után bemutatjuk a témához szorosan kapcsolódó elméleteket: Enyedi (1988) urbanizációs elméletét, valamint Sebők (2016) általános egyensúlyi modellét. Az elméletek ismertetése után néhány nemzetközi és hazai példán keresztül mutatjuk be a jellemző népességmozgásokat az 1900-as évektől egészen napjainkig.

A módszertani részben ismertetjük az elemzés során használt technikákat. Tanulmányunk utolsó részében – az elemzés során – az összesített mobilitási hajlandósággal, illetve a költözési preferenciákkal foglalkozunk részletesebben. Ezt követően életkor és iskolai végzettség szerinti kategóriákat alkalmazunk az eredmények értelmezése érdekében. Az elméletekre alapozva azt feltételezzük, hogy az életkor növekedésével és az iskolai végzettség csökkenésével csökken a mobilitási hajlandóság is.

Elméleti háttér

FONTOSABB DEFINÍCIÓK

A tanulmány szempontjából fontos tisztáznunk néhány alapfogalmat, melyek a későbbiek folyamán megkönnyíthetik az értelmezést, ezért a definíciók sorát a *tősgyökeres* kifejezés meghatározásával nyitjuk meg. Értelmezéseink szerint akkor használjuk ezt a fogalmat, ha azt szeretnénk kiemelni, hogy egy egyén vagy csoport egy adott helyen született, vagy már nagyon régóta él ott – akár generációkig visszamenőleg.

Az *előregedés* definícióját, más nevén a *demográfiai öregedés* fogalmát a Demográfiai Portré 2018-ban megjelent értelmezése alapján az alábbiak szerint határozták meg: „A demográfiai öregedés, vagyis az idősebb korosztályok arányának növekedése az egyik meg-

határozó társadalmi demográfiai jelenség a világ fejlettebb régióiban. Bármilyen mutatóval is mérjük, egy egyre dinamikusabb változás szemtanúi vagyunk, ami a népesség előre számítások szerint folytatódni fog az elkövetkező évtizedekben is. Magyarországon a 65 éves és ennél idősebb népesség aránya 1990 és 2017 között 13%-ról 19%-ra növekedett, és az előrejelzések szerint 2070-re eléri a 29%-ot.” (Demográfiai Portré 2018: 127). A demográfiai öregedés tehát az időskorú népesség arányának emelkedése, illetve a népesség átlagos és medián életkorának növekedése. Az idősek abszolút számának jelentős emelkedése részben az alacsony termékenység, részben pedig az életésélyek javulásának következménye (Demográfiai Portré 2018).

A következő fontos fogalom az *urbanizáció* definíciója, e tanulmány szempontjából inkább a *városiasodás*, mintsem a *városodás* értelmében releváns számunkra. Városiasodásnak nevezzük azokat a folyamatokat, melyek során a települések városias jellege emelkedik, például javul a kereskedelmi ellátás minősége és nő a mennyisége, illetve nő az emeletes épületek, valamint a kemény burkolatú utak száma is (Andorka 2006).

A *városiasodás* fogalmához szorosan kapcsolódik a *beköltözők* definíciója is, mely – szintén – a tanulmány egyik kulcsfontosságú alapfogalma. Értelmezésünk alapján beköltözőnek minden olyan egyént vagy csoportot tekintünk vagy minősítünk, amely nem tösgyökeres és a környező, kevésbé fejlett településekről vándorolt be, illetve az adott településen – esetünkben Debrecenben – él, dolgozik, és mindennapos teendőit is ezen a településen végzi.

URBANIZÁCIÓS ELMÉLETEK

Enyedi (2001) a városnövekedés folyamatát szakaszokra osztotta, ám felhívta a figyelmet arra, hogy ezek a szakaszok nem szorosan kapcsolódnak egymáshoz, illetve egyik újr gondolt tanulmányában (Enyedi 2011) már azt is kifejtette, hogy ezek a szakaszok nem feltétlenül sorban követik egymást. Olyan eset is létezik, hogy egyes szakaszok teljesen kimaradnak a fejlődési folyamatból: „*Új vonás – és a gazdasági globalizáció egyik eredménye –, hogy a globális nagyvárosi régiók nemcsak a legfejlettebb országokban jelennek meg, hanem a fölemelkedő gazdaságokban, olykor a legkevésbé fejlett, fejlődő országokban is. Megbomlóban van tehát a városnövekedési szakaszok egymásutánisága és hierarchikus rendje.*” (Enyedi 2011: 16) A városnövekedési szakaszok szinte mindenhol érvényesek – ezek alapján a város fejlettsége, illetve mérete kevésbé meghatározó tényezők. (Enyedi 2011).

Enyedi szerint az első szakasz (1) a városrobbanás szakasza, melynek kezdete az ipari forradalommal és a modern gazdaság elrugaszkodásával azonos időszakra tehető. A városrobbanás lényege, hogy a városi népesség aránya hosszú idő után hirtelen – ugrás-szerűen – megnő. Ennek oka, az ezelőtt nem tapasztalható falvakból városokba történő vándorlás, fő jellemzője pedig a nagyvárosok tömeges, illetve globális elterjedése a Földön. A második szakasz (2) a relatív dekoncentráció szakasza, melyben a városnövekedés tovább tart, ám ez a folyamat térben széthúzva, viszonylag dekoncentrált módon történik. Más-képpen fogalmazva a jelenség a városhatáron kívüli szomszédos települések funkcionális

összeszerveződését jelenti a környező nagyvárosokkal, ezért a modern urbanizáció mélyégi terjedése a település-hálózatban, a kis- és középvárosi hálózat gazdasági szerepének módosulásával is együtt jár. *A harmadik szakasz (3) a dezurbanizáció szakasza* – másik néven *rurbanizációs szakasz* (Enyedi 2011). A dezurbanizációs szakasz lényege, hogy a fejlettebb országokban a városnövekedés megáll, és a népességnövekedés súlya a *rurális, azaz a vidéki* térségekbe helyeződik át. Ezt a folyamatot a városi és vidéki területek megváltozott gazdasági szerkezete, illetve társadalmi megítélése magyarázza. Csökken az ipar jelentősége a városi foglalkoztatásban, egyre inkább elterjednek a soktelephelyű vállalatok, melyek telephelyei a rurális térségekben is megjelennek. A dezurbanizáció további magyarázatait a vidék eddigiekben nem tapasztalt új szerepei, valamint a technika fejlődésével elterjedté vált otthon is végezhető távmunka adja. A közlekedés és a távközlés fejlődése hasonlóan fontos hatással volt a városi funkciók területi szétszóródására (Enyedi 1988).

A városfejlődés negyedik – egyben Enyedi szerint utolsó – *szakasza (4) a globalizált világ urbanizációja*. Ez a szakasz leginkább a fejlettebb országokban terjedt el, és nem a nagyvárosok „újranövekedését”, hanem egy térszerkezeti átformálódást jelent. Enyedi a modern urbanizáció negyedik szakaszát a *globalizáció urbanizációjának* nevezte el, melyet sem reurbanizációs folyamatok, sem pedig térbeli dekoncentrációs folyamatok nem jellemeznek (Enyedi 2011).

Ezen urbanizációs szakaszok alapján, a kutatás szempontjából érdemes besorolnunk Debrecen város jelenlegi helyzetét is. Úgy véljük, hogy Debrecen jelenleg a városfejlődési szakaszok tekintetében a dekoncentráció és a dezurbanizáció szakasza között tarthat. Mindezek tükrében azt feltételezhetjük, hogy az urbanizációs folyamatok szerepet játszhatnak a beköltözés mértékében, illetve minőségében. A mérték jelen esetben a beköltözők mennyiségét, a minőség pedig a szakképzettséget, szaktudást, illetve a képezéseket jelenti.

A TÉRBELI MOBILITÁS

A *térbeli mobilitás*, másik néven *földrajzi mobilitás*, mint fogalom szintén szorosan összekapcsolható az előző fejezetben említett definíciókkal. A vándorlás térben zajló jelenség, amely legalább két területet érint: indulási, illetve érkezési területeket, és meg kell különböztetnünk a *belföldi térbeli mozgásokat az országok közötti vándorlástól* (Sebők 2016). A lakóhelyváltogatás alapvető és természetes jelenség, mely az étellel együtt jár, s szinte magával az emberiséggel egyidős. Sebők (2016) a térbeli vándorlás két formáját különbözteti meg egymástól. Az egyik forma a köznyelvben is elterjedt *migráció* – mely abban az esetben valósul meg, ha a területi mobilitás lakóhely változtatással is együtt jár. Amikor a területi mobilitás másik formáját vizsgáljuk, az *ingázás* fogalmával találkozunk. Az *ingázás* nem más, mint a településhatár átlépésével járó munkába járási forma. Az ingázás további két alfajára bontható: létezik napi, illetve távolsági ingázás is. Akik a lakóhelyük és a munkahelyük között naponta utaznak, ők a napi ingázók, akik nem napi gyakorisággal, hanem túlnyomó részt hetente, kéthetente, vagy annál ritkábban utaznak, ők a távolsá-

gi ingázók. Az ingázás kialakulásának négy alapvető feltétele van: 1.) a küldő településen megtalálható szabad munkaerő, 2.) a fogadó településen megtalálható be nem töltött munkahelyek és pozíciók, 3.) megfelelő közlekedési kapcsolatok és lehetőségek biztosítása a két település között, 4.) az ingázó számára az utazási idő hosszúsága még elfogadható időtartamú legyen. Összességében az ingázást a munkaerő-kereslet és munkaerő-kínálat területi egyenlőtlenségei váltják ki (Sebők 2016).

Sebők (2016) térbeli mobilitással kapcsolatos írásában foglalkozik – egy, a jelen tanulmány szempontjából igen érdekes és fontos modellel – az *általános egyensúlyi modellel*, mely abból indul ki, hogy a fejlettebb régiókban az alacsonyabb munkanélküliség következtében nagyobb a várható bérek aránya. Mivel ezen folyamat a fejletlenebb régiókban pont fordítva jelenik meg a társadalomban, a fejletlenebb régiók lakóinak idővel érdekében áll a fejlettebb régiók egyikébe költözni. Mindezek alapján azt feltételezhetjük, hogy a fiatalok és a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező egyének hajlandóbbak a vándorlásra, földrajzi értelemben véve mobilabbak (az ingázás is ide sorolható) idősebb, illetve alacsonyabban képzett társaiknál (Sebők 2016).

A fiatalabb korúak nagyobb mértékű vándorlási hajlandóságát Kovách Imre és Czibere Ibolya (2019) *Községekben élő immobil fiatalok* című tanulmánya is alátámasztja. Bár a Debrecen Kutatás csak 18 éves kortól vizsgálta a debreceni népességet, *A községekben élő immobil fiatalok* című tanulmány felmérései 15-39 éves egyénekkel készültek, „ezen belül a 20-24, 25-39, 30-34 évesek minden más életkori csoportnál nagyobb számban vándorolnak el. (...) 2010-ben visszaesett ugyan a migráns fiatalok száma, de a 2000-2017 között időszakban folyamatos trend az elvándorló fiatalok számának a növekedése, amely nagyobb arányú, mint bármely más életkori csoportnál. 2010-2015 között különösen megnőtt az összes elvándorló száma, így a 20-39-es korosztályban is.” (Czibere – Kovách 2019: 7-8).

A VÁROSI LAKOSSÁG ARÁNYÁNAK VÁLTOZÁSA 1900 ÉS 2017 KÖZÖTT

Belföldi vándorlás nemcsak falvakból városokba, hanem a mezőgazdasági térségekből a gazdaságilag fejlettebb vidékekre, a kisebb településekről a nagyobbakba történő népességmozgást is magában foglalja. Ez lehet *intraregionális*, azaz megyén belüli, vagy *interregionális*, vagyis megyék közötti. A településkategóriák szintjét nézve a belső vándorlás nyertesei a városok, vesztesei pedig a falvak. Ezt bizonyítja, hogy 1900-ban a lakosság 26,2 százaléka (%), 1990-ben 61,8 százaléka (%), 2013-ban pedig már a lakosság 70 százaléka (%) volt városlakó (KSH 2015).

Az 1. táblázat alapján látható, hogy a falusi közösségek aránya kevesebb mint felére csökkent az elmúlt évszázadban. Az ipari fejlődés hatására az emberek fokozatosan beköltöztek a városokba és mára a népesség mindössze 30 százaléka él falvakban.

1. táblázat. A lakosság százalékos megoszlása 1900-2017 között (%)

Év	Budapest	Vidéki városok	Községek
1900	11,6	14,6	73,8
1930	16,6	19,6	63,8
1941	18,4	20,2	61,4
1949	17,3	19,5	63,2
1960	18,1	21,6	60,3
1970	18,8	26,4	54,8
1980	19,2	34,4	46,4
1990	19,4	42,4	38,2
2017	18,0	52,0	30,0

Forrás: Saját szerkesztés (Kollega 1997 alapján)

A különböző gazdasági helyzetű területek közötti népességáramlás tanulmányozása nemcsak a szerkezetváltozás miatt fontos, hanem a népességszám előrejelzése miatt is – hiszen a népességáramlás (vándorlás), a természetes szaporodás és halálozás melletti harmadik fontos alkotóeleme az össznépességszámnak. Napjainkban a természetes fogyás miatt szinte kizárólag csak a betelepülők tudják megállítani a települések fogyatkozó népességszámát (KSH 2015).

A népességmozgásokat mind szociológiai, mind pedig közgazdaságtani szempontból is kutatják, melynek keretében foglalkoznak a vándorlás egyéni motivációival, illetve a migrációra ható „push” és „pull” faktorokkal, ezen faktorok együttes hatása alapján azt vizsgálják, hogy mennyiben és milyen szempontból csábító lehetőség a vándorlás (Harris – Todaro 1970).

A BELSŐ VÁNDORLÁS FOLYAMATA

Nemzetközi összehasonlítást alapul véve a belső vándorlás intenzitása 1-15 százalék között ingadozik a teljes népességen belül, így egy év leforgása alatt a teljes népesség ekkora hányada változtatja állandó lakóhelyét – eltekintve attól, hogy jár-e ez településhatár átlépéssel, vagy sem. A belső vándorlások intenzitását különféle nemzeti adatforrásokból, országokra becsült aggregált nyers migrációs intenzitási arányszámokkal mérik, amely azt mutatja meg, hogy 100 lakosra hány állandó lakóhely-változtatás esik egy év alatt (Bell és mtsai 2015).

Magyarország a 2015-ös adatok alapján, a 7 százalék közeli eredményével a közepesen mobil népességű országok közé tartozik (Ausztria, Németország és Japán mellett). Ezzel hazánk megelőzi a Közép-Kelet- és Dél-európai országokat, ahol a fent említett mutatók 1 és 6 százalék között mozognak, és elmarad a skandináv országoktól, illetve az USA-tól,

ahol ezek az arányok 12-15 százalék között ingadoznak. Az olyan változók, mint például az ország nagysága, urbanizáltsága, gazdasági (GDP) és humán tőkéje (HDI) pozitívan korrelálnak a belső vándorlás intenzitásával (Bell és mtsai 2015).

BELFÖLDI VÁNDORLÁS MAGYARORSZÁGON

Általánosságban megállapítható, hogy a magyarországi belföldi vándorlás jellemzően továbbra is keletről nyugatra irányul. Regionális szinten Közép-Magyarország és a Nyugat-Dunántúl tekinthető a belföldi vándorlások fő célterületeinek. Pest megye vándorlási egyenlege a 2000-es évek elején, illetve közepén meredeken növekedett, ez az arány feltehetően az akkori nagymértékű költözési hullámoknak volt köszönhető, mely csupán a 2010-es évek körül kezdett hanyatlani. Mindezek után Pest megye vándorlási egyenlege 2013-tól ismét – folyamatosan – meredeken növekvő tendenciát mutat (KSH 2017).

A Nyugat-Dunántúl vándorlási többletében jelentős szerepe van a Győr-Moson-Sopron megyébe áramlóknak, valamint Vas megye migrációs egyenlege is pozitív volt az elmúlt hat évben. Többek között a térségek munkaerőpiaci helyzete is összefüggésbe hozható a vándorlási folyamatokkal. A vándorlási többlettel rendelkező régiók és Budapest 2017-es munkanélküliségi rátája jóval elmaradt az országos átlagtól, míg az Észak-Alföld, Észak-Magyarország és Dél-dunántúli régiók esetében kiugróan magasak voltak az arányok. 2017-ben a legmagasabb munkanélküliségi rátával bíró Észak-Alföld volt leginkább negatív migrációs egyenlegű. Kérdőíves felmérések alapján kutatók azt találták, hogy jelenleg Magyarországon a magasabb társadalmi csoportokban élő, fiatalabb korcsoportokba tartozó emberek költöznek ki leginkább a városokból annak környékére. A várost elhagyó, felső-középosztálybeliek esetében a „kiköltözést” elősegíti feltehetően a kényelmesebb lakás, a „zöld” lakókörnyezet iránti igény (KSH 2017).

Módszertan

Az adatfelvétel során felvett 730 kérdőívet az SPSS adatelemző program 24-es verziójával elemeztük és a kapott eredmények releváns részei kerültek be a kutatási eredményekbe, annak érdekében, hogy minél átláthatóbbak és értelmezhetőbbek legyenek.

A minta reprezentatívnak tekinthető a nemek és a városrészekben belüli eloszlások szerint, amiket Khí-négyszet próbával teszteltük. Az alapváltozókat egyszerű gyakorisági táblázatokkal vizsgáltuk, annak érdekében, hogy az esetleges hibák feltárára kerüljenek, valamint, hogy mi is teljes képet kapjunk az elemzendő adatokról, amire már építhetjük specifikus elemzésünket. Alapvetően az volt a célunk, hogy bemutassuk életkori csoportonként, valamint iskolai végzettségenként, hogy milyen időtartamon belül milyen megszire szeretnének elköltözni az emberek. Ehhez a kérdőív következő kérdéseit használtuk leginkább:

-

- születési év, ebből lehetett az életkort kiszámolni, illetve korcsoportokat létrehozni
- terveznek-e elköltözni Debrecenből
- mennyire szívesen költözne el jelenlegi lakóhelyéről, ha az javítaná életkörülményeit, illetve, hogy ez a költözés milyen messze történne
- mi a legmagasabb befejezett iskolai végzettsége

Használtunk gyakorisági táblázatokat, keresztábrákat azonban a szemléltethetőség miatt legfőképpen ábrákat és diagrammokat készítettünk. Ezek elkészítéséhez általában valamilyen szempont szerint leválogattuk a változókat, vagy esetleg csoportosítottuk őket, mint ahogy az életkori kategóriákban is tettük. Ezen felül olyan modelleket létrehoztunk több változóból, amikből a mögöttes tényezőkre is rá lehetett világítani.

Eredmények

Az elemzés során a mobilitási hajlandósággal és a költözési preferenciákkal foglalkozunk részletesebben. Ezt követően életkor és iskolai végzettség szerinti kategóriákat alkalmazunk az eredmények értelmezése érdekében. Az elméletekre alapozva azt feltételezzük, hogy az életkor növekedésével és az iskolai végzettség csökkenésével csökken a mobilitási hajlandóság.

ÁLTALÁNOS MOBILITÁSI HAJLANDÓSÁG

Ebben a részben általánosan megvizsgáljuk azokat a kérdéseket, hogy a megkérdezettek elköltöznének-e Debrecenből, illetve amennyiben igen, akkor hova szeretnének menni. Ennek következtében egy összesített képet kapunk, amihez viszonyítani tudjuk a specifikusabb elemzéseket.

A második táblázat alapján látható, hogy alapvetően az emberek nem szívesen költöznének el jelenlegi lakóhelyükről (64,3%), azok többsége pedig, aki mégis elköltözne, pontosan még nem tudja, hogy mikor.

1. táblázat. Ha tehetné, elköltözne Debrecenből? (%)

igen, 1-2 éven belül	9,9
igen, 3-5 éven belül	5,6
igen, később valamikor	17,1
nem, soha nem szeretne elköltözni	64,3
nem tudja/nincs válasz	3,1

Forrás: Saját szerkesztés (2020) (N=730)

Azt, hogy azok, akik szeretnék elköltözni hová költöznének el, a következő, (3.) táblázatban láthatjuk. Mivel a válaszok „*egyáltalán nem szívesen*”, „*inkább nem szívesen*”, „*szívesen*” és „*nagyon szívesen*” voltak, a könnyebb megjeleníthetőség érdekében két kategóriát alkottunk, a „*szívesen*”-t és a „*nem szívesen*”-t. A válaszokat az életkori kategóriákhoz rendeltük hozzá, amelyek létrehozásában a gyakran használt felosztások mellett a körülbelül egyforma elemszám is fontos szerepet játszott.

2. táblázat. *Mennyire szívesen költözne el Debrecenből... (%)*

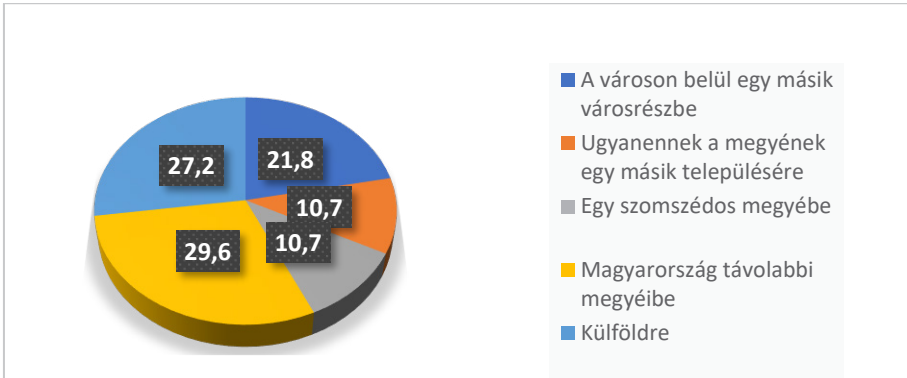
nem szívesen		A városon belül egy másik városrészbe		Ugyanennek a megyének egy másik településére		Egy szomszédos megyébe		Magyarország távolabbi megyéibe		Külföldre	
		szívesen	nem szívesen	szívesen	nem szívesen	szívesen	nem szívesen	szívesen	nem szívesen	szívesen	
Korke- góriák (év)	18-25	7,5	10,0	13,0	4,4	13,2	4,1	8,3	8,9	6,4	11,1
	26-39	10,6	10,8	18,2	3,1	19,4	1,9	12,8	8,5	14,0	7,0
	40-59	19,6	8,6	25,6	2,7	25,6	2,7	18,7	9,7	21,0	7,0
	60-74	19,5	2,4	21,0	1,0	21,5	0,6	20,2	1,9	21,3	0,7
	75-89	9,3	1,0	10,0	0,3	9,6	0,6	9,4	0,9	10,0	0,3
	90-	0,7		0,7		0,7		0,7		0,7	
Összesen		67,3	32,7	88,5	11,5	90,1	9,9	70,1	29,9	73,4	26,6

Forrás: Saját szerkesztés (2020) (N=730)

Láthatjuk, hogy a többség nem szeretne elköltözni, de jobban megvizsgálva az eredményeket differenciáltabb képet kapunk. Megfigyelhető, hogy a legkevésbé az idős korosztály szeretne költözni, 90 év felett egyetlen ilyen válasz sem érkezett, 75-89 év között is elenyésző. Leginkább a 18-25 éves korosztály mobilis, minden esetben ők költöznének a legszívesebben. Ennek hátterében az állhat, hogy ők még kisebb valószínűséggel rendelkeznek családdal, emiatt a munkahelyüket is könnyebben változtatják, valamint külföldre való költözés esetén rendelkeznek valamilyen nyelvtudással. Ennek hátterében, hogy miért szeretnék költözni sok minden állhat, de az adatsorból két dologra következtethetünk, ez pedig a jobb megélhetés és a jobb lakhatási körülmények. Látható, hogy legszívesebben külföldre, illetve Magyarország távolabbi megyéibe költöznének a válaszadók, ahol sokkal alacsonyabb a munkanélküliség, valamint Győr-Moson-Sopron megyével összehasonlítva akár nettó 50.000 forinttal is magasabb lehet az átlagbéruk (KSH Statad, 2019).

Abból, hogy sokan szívesen költöznének városon belül, arra következtethetünk, hogy alapvetően elégedettek helyzetükkel, ezért drasztikus lakhelyváltoztatást nem szeretnék, csupán életminőségük javításának reményében költöznének városon belül máshova. Ebből arra lehet következtetni, hogy valószínűleg egy nagyobb lakásba/házba, egy csendesebb környékre, egy a város nekik fontosabb pontjait könnyebben megközelíthető helyre szeretnék költözni (közelebb van az óvoda/iskola, munkahely, szülők). Esetleg az anyagi-, egészségi- vagy családi állapotuk megváltozása készítheti erre az embereket.

1. diagram. Költözési preferenciák (%)
 Forrás: Saját szerkesztés (2020) (N=486)

A fenti kördiagrammon a költözni vágyók kedvelt költözési céljai láthatóak, azt azonban figyelembe kell venni, hogy egy válaszadó több választ is megjelölhetett, így ezek a százalékok nem a teljes 238 fős szívesen elköltözők csoportját mutatják, hanem az összes választ (N=486). Látható, hogy a megkérdezettek legszívesebben Magyarország távolabbi megyéibe, illetve külföldre költöznének.

ÉLETKOR SZERINTI MOBILITÁSI HAJLANDÓSÁG

Ebben a részben azt vizsgáljuk, hogy az életkor és a költözési hajlandóság között milyen kapcsolat áll fenn, illetve az elemzett adatokból kimutatható-e valamilyen tendencia.

3. táblázat. Életkori kategóriák szerinti költözési hajlandóság (%)

18-25		Korkategóriák					
		26-39	40-59	60-74	75-89	90-	
Ha tehetné, elköltözn-e Debrecenből?	nem tudja	0,1	1,1	1,4	0,3	0,1	
	igen, 1-2 éven belül	2,9	3,0	2,3	1,4	0,4	
	igen, 3-5 éven belül	2,1	1,4	2,0			
	igen, később valamikor	5,7	5,4	5,0	1,0		
	nem, soha nem szeretne elköltözni	6,1	10,1	18,0	19,0	10,0	0,7
	nincs válasz				0,1		
Összesen		17,0	21,1	28,7	21,9	10,6	0,7

Forrás: Saját szerkesztés (2020) (N=730)

A 4. táblázatban látható a válaszadók életkori kategóriák szerinti migrációs hajlandósága. Leolvasható, hogy a válaszadók majdnem kétharmada nem szeretne elköltözni Debrecenből. Ennek több oka is lehet, egyrészt mert tényleg nem szeretne, másrészt (ezt a kérdőív nem különbözteti meg, de az adatfelvétel során a válaszadók tettek különbséget), nincs rá lehetősége, hogy elköltözzön.

A közeljövőben történő elköltözés aránya (1-2 éven belül) 10% ami kicsivel magasabb a 7%-os országos átlagnál. (Bell és mtsai 2015). A következő táblázatban azt is bemutatjuk, hogy konkrétan merre szeretnének elköltözni.

Ha az „igen 1-2 éven belül” válaszokat egy koordináta rendszerben ábrázolnánk akkor egy olyan görbe rajzolódna ki, amelynek az inflexiós pontja (csúcspontja) a 26-39 éves korosztálynál van, a legalacsonyabb pedig a 75-89 éves korosztálynál. Ez a már fentebb, a 3. táblázat alatt leírt okokra vezethető vissza. Összességében megállapítható, hogy az életkor növekedésével csökken a mobilitási hajlandóság („soha nem szeretne elköltözni” ÷ „összesen”).

4. táblázat. Hova költöznének életkori kategóriánként... (%)

	Városon belül egy másik városrészbe	Ugyanennek a megyének egy másik településére	Egy szomszédos megyébe	Magyarország távolabbi megyéibe	Külföldre
18-25 év	10	4,4	4,1	8,9	11,1
26-39 év	10,8	3,1	1,9	8,5	7,2
40-59 év	8,6	2,7	2,7	9,7	7,2
60-74 év	2,4	1	0,6	1,9	0,7
75-89 év	1	0,3	0,6	0,9	0,3

Forrás: Saját szerkesztés (2020) (N=730)

Az 5. táblázatból látszik, hogy a kapott adatok egy „U” alakot formáznak, látszódik, hogy a legtöbben városon belül szeretnének mobilizálódni, illetve külföldre menni. A megye más települései és a szomszédos megyék rendelkeznek a legkisebb vonzóerővel, valószínűleg azért, mert nem tudnak olyan jelentős előnyt biztosítani, ami miatt megérné odavándorolni. Az is látható, hogy ahogy haladunk korcsoportonként előre, úgy egyre kevésbé szeretnének költözni az emberek. Ilyenkor már az esetlegesen romló egészségi állapot is megnehezítheti a költözködést vagy akár az is, hogy már megszokták lakhelyüket és nem szeretik a változásokat.

ISKOLAI VÉGZETTSÉG SZERINTI MOBILITÁSI HAJLANDÓSÁG

Az utolsó részben az iskolai végzettség és a mobilitás kapcsolatát vizsgáljuk annak érdekében, hogy a hipotézisünk verifikálható legyen.

5. táblázat. Iskolai végzettség szerinti költözési hajlandóság (%)

	nem tudja	igen, 1-2 éven belül	igen, 3-5 éven belül	igen, később valamikor	nem, soha nem szeretne elköltözni
kevesebb mint 8 általános	-	-	-	0,1	0,6
8 általános	-	0,4	0,4	0,7	4,3
szakiskola	-	0,1	-	0,3	2,2
szakmunkásképző	0,4	1,1	-	0,8	8,1
szakközépiszkolai érettségi	0,2	1,1	0,6	2,1	8,8
gimnáziumi érettségi	0,4	2,9	3,2	5,1	12,4
technikum	0,4	0,8	0,3	1,2	6,3
főiskolai diploma	0,7	1	0,3	3,4	10,5
egyetemi diploma	0,8	2,3	1	3,3	11,3

Forrás: Saját szerkesztés (2020) (N=730)

A 6. táblázatban iskolai végzettség szerint láthatóak a válaszadók, hogy megállapíthatjuk, az iskolai végzettség növekedésével nő-e a mobilitási hajlandóság. Látható, hogy legnagyobb arányban a gimnáziumi érettségivel rendelkezők szeretnének elköltözni, ezután pedig az egyetemi diplomások. Ez feltehetőleg a munkavállalással és a lehetőségekkel van kapcsolatban, mert ha esetleg a lakóhelyük közelében nem találnak (számukra) megfelelő állást, akkor könnyen tovább állhatnak, kereshetnek munkát máshol. Ezen felül a saját háztartás létrehozása is ok lehet, a felnőtté válás küszöbén, ugyanis sokan szeretnének elköltözni a szüleiktől. Mindazonáltal kijelenthető, hogy az iskolai végzettség növekedésével nő a mobilitási hajlandóság.

6. táblázat. Mennyire szívesen költözne el Debrecenből (iskolai végzettség szerint) (%)

	A városon belül egy másik városrészbe	Ugyanennek a megyének egy másik településére	Egy szomszédos megyébe	Magyarország távolabbi megyéibe	Külföldre
kevesebb, mint 8 általános	0	0	0	0,1	0
8 általános	0,7	0,3	0,4	0,9	0,9
szakiskola	0,3	0,1	0,1	0,3	0,3
szakmunkásképző	1,6	1	0,4	1,3	0,9
szakközépiszkolai érettségi	3,3	1,3	1	3,1	2,4
gimnáziumi érettségi	9,2	3,8	3,8	10,9	10,9
technikum	3,3	1,1	0,7	2,3	2,4
főiskolai diploma	5,5	1,1	1,4	5	4,3
egyetemi diploma	7,9	2,6	1,9	5,7	4,7

Forrás: Saját szerkesztés (2020) (N=730)

Az utolsó táblázat (7. táblázat) azt mutatja meg, hogy mely végzettségű csoportok hova szeretnének költözni. Az ábra két részre osztható, a szakközépiszkolai érettségiig nagyon alacsony oszlopokat látunk, míg onnantól kezdve az oszlopok magassága ugrásszerűen nő. A középfokú végzettséggel sem rendelkezők azok, akik általában nem szeretnének elköltözni, az érettségit adó képzéseket elvégzettekől kezdve láthatóan megugrik a hajlandóság. Az elköltözni vágyók számára is vannak preferált területek, mint például a város egy másik része, egy távolabbi megye, illetve külföld.

Az érettségivel vagy diplomával rendelkezők leginkább Magyarország távolabbi megyéibe, feltételezhetően a Közép- és Nyugat-dunántúli régiókba, illetve Budapestre szeretnének költözni, valamint külföldre. Ez talán a jobb munkavállalási és oktatási lehetőségekre vezethető vissza, ugyanis a Közép-magyarországi régióban 2,4%, a Közép-dunántúliban 2,0%, a Nyugat-dunántúliban 1,8% a munkanélküliségi ráta addig az Észak-alföldi régióban ez 6,3% volt 2019-ben, valamint a nettó átlagfizetés is nagyobb a korábban említett régiókban. (KSH Stadat 2019). Ezen felül a felsőoktatási intézmények is elsősorban a főváros és a nagyobb megyeszékhelyek köré tömörülnek, a Tiszától keletre mindössze három meghatározóbb intézmény van, a Debreceni Egyetem, a Szegedi Tudományegyetem, illetve a Miskolci Egyetem (az országban 70 felsőoktatási intézmény van)⁸.

Látható, hogy az első oszlop, azaz a városon belül egy másik városrészbe való költözés mindig kimagasló, ami azzal lehet összefüggésben, hogy a jelenlegi lakóhelyüktől egy jobb minőségű övezetbe szeretnének költözni, vagy esetleg közelebb a munkahelyükhöz.

⁸ www.felvi.hu

Összegezve tehát a középfokú végzettség megszerzésétől kezdve nő a mobilitási hajlandóság, alapvetően külföldi és hazai távolabbi területekre. A városon belül, végzettségtől függetlenül sokan szeretnének költözni, a legkevésbé preferált területek pedig a megyén belüli és a szomszédos megyékben elhelyezkedő települések.

A válaszadók többsége tehát nem szeretne elköltözni, a 100 főre levetített nyers migrációs arányszám az országos átlag közelében van, kicsivel nagyobb annál. Korcsoportonként és iskolai végzettség szerint is megfigyelhető az a tendencia, hogy hazánk távolabbi megyéibe, illetve külföldre költöznének a legszívesebben, amelynek háttérében elhelyezkedési és bérezési szempontok lehetnek. Városon belül is sokan változtatnának lakóhelyet, ami a jobb lakhatási körülmények biztosításával lehet összefüggésben. Legkevésbé a szomszédos megyékbe szeretnének költözni.

Továbbá az is kirajzolódott, hogy minél idősebb valaki, annál inkább ragaszkodik jelenlegi lakhelyéhez, aminek oka feltételezésünk szerint elsődlegesen a család, nem nyugdíjas esetén a biztos munkahely lehet, illetve külföldi költözés esetén a nyelvtudás és annak hiánya.

Végül pedig végzettség szerint az volt megfigyelhető, hogy leginkább a végzett gimnazisták szeretnének elköltözni. Az adatok alapján tehát beigazolódott a hipotézisünk, hogy az életkor növekedésével és az iskolai végzettség csökkenésével csökken a mobilitási hajlandóság.

Összegzés

A tanulmány első részében ismertettük a legfontosabb definíciókat, ezek után bemutattuk a témához szorosan kapcsolódó elméleteket, majd néhány nemzetközi és hazai példán keresztül ismertettük a jellemző népességmozgásokat az 1900-as évektől egészen napjainkig. A módszertani részben ismertettük az elemzés során használt technikákat, az elemzés során pedig az összesített mobilitási hajlandósággal, illetve a költözési preferenciákkal foglalkoztunk részletesebben. Az elméletekre alapozva fő feltételezésünk az volt, hogy az életkor növekedésével és az iskolai végzettség csökkenésével csökken a mobilitási hajlandóság is.

Az elemzések alapján összességében megállapítható, hogy a válaszadók többsége nem szeretne elköltözni jelenlegi lakóhelyéről. A 100 főre levetített nyers migrációs arányszám az országos átlag (7%) közelében van, annál kicsivel nagyobb (10%). Korcsoportonként és iskolai végzettség szerint is megfigyelhető az a tendencia, hogy hazánk távolabbi megyéibe, illetve külföldre szívesebben költöznének a fiatalabb, illetve a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező csoportok, amelynek háttérében feltehetően elhelyezkedési és jobb bérezési szempontok állhatnak. Debrecenen belül is sokan változtatnának lakóhelyet, feltételezhetően ők lakáskörülményeik színvonalának/minőségének javítása, valamint a városon belüli ingázás elkerülése miatt szeretnének Debrecenen belül költözni. A megkérdezettek összességében legkevésbé a szomszédos megyékbe szeretnének elköltözni. Az is kirajzolódott továbbá, hogy minél idősebb valaki, annál inkább ragaszkodik jelenlegi la-

kóhelyéhez, melynek elsődleges oka feltételezésünk szerint a család és annak közelsége. A nem nyugdíjasok esetében a költözési hajlandóság csökkenésének legfőbb okai feltehetően a biztos munkahely, illetve külföldre költözés esetén a nyelvtudás vagy annak hiánya lehet.

A kapott eredmények alapján tehát beigazolódni látszik tanulmányunk fő felvetése, miszerint az életkor növekedésével és az iskolai végzettség csökkenésével csökken a mobilitási hajlandóság, vagyis a végzettség növekedésével nő a mobilitási hajlandóság.

Irodalomjegyzék

- Andorka Rudolf (2006): *Bevezetés a szociológiába*. Osiris Kiadó, Budapest
- Bell, Martin – Ellin, Charles-Edwards – Ueffing, P. Stillwell – Kupiszewski, J. (2015): Internal Migration and Development: Comparing Migration Intensities Around the World. In: *Population and Development Review*. 33–58.
- Czibere Ibolya – Kovách Imre (2019): Községekben élő immobil fiatalok. In: *Metszetek*, 8(3): 3–22.
- Enyedi György (1988): *A városnövekedés szakaszai*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Enyedi György (2001): Településformáló folyamatok. In: *Educatio*, 10(4): 663–669.
- Enyedi György (2011): A városnövekedés szakaszai – újragondolva. In: *Tér és Társadalom*, 25(1): 5–19.
- Harris, John R. – Todaro P. Michael (1970): Migration, Unemployment and Development: A Two-Sector Analysis. In: *American Economic Review*, 60: 126–142.
- Kollega Tarsoly István (1997): Magyarország a XX. században. II. kötet. In: *Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaság*. Babits Kiadó, Szekszárd. 287–326.
- KSH: *A belföldi vándorlás aktuális trendjei, 2012–2017*
- KSH (2018): *Demográfiai Portré 2018 - Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH Népeségtudományi kutatóintézet, Budapest
- KSH Stadat (2019): *A teljes munkaidőben alkalmazásban állók kedvezmények nélküli nettó átlagkeresete a munkáltató székhelyének elhelyezkedése szerint*. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qli030b.html (Utolsó megtekintés: 2020. 08. 25.)
- KSH Stadat (2019): *A 15–74 éves népesség gazdasági aktivitása*. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qlf030.html (Utolsó letöltés: 2020. 08. 25.)
- Németh Zsolt (2011): *Az urbanizáció és a térségi társadalomszerkezet változása Magyarországon 1990 és 2001 között*. Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest
- Sebők Marianna (2016): *Munkaerő-piaci mobilitás Magyarországon*. Edge 2000 Kiadó, Budapest

MARKOVICS MÁRTON

A debreceni lakótelepek költözéssel kapcsolatos folyamatainak elemzése

Bevezetés

Jelen tanulmány célja a 2019 tavaszán Debrecenben készült kérdőíves felmérés adatainak elemzése a város főbb lakótelepeinek vonatkozásában. A tanulmány során elsősorban a lakótelepi panellakásokban élők költözéssel összefüggő szándékaira helyeződik a hangsúly, illetve a költözést, a lakóhely változtatás elvetését motiváló tényezők vizsgálatára. A vizsgált négy lakótelep közül a legkorábban a Dobozi lakótelep készült el az 1960-as évek végére, a Vénkert lakótelep az 1970-es évek elejére épült fel, míg az Újkert a '70-es évek végére nyerte el mai formáját. A vizsgálatban elemzésre kerülő legkésőbb felépült lakótelep a Tócskerti lakótelep, amelynek építése a 80-as években fejeződött be (Kozma 2004).

Elméleti háttér

Az építés éve azért bír számunkra jelentőséggel, mivel az egyes lakótelepek korösszetétele és a lakótelep építési ideje között összefüggés mutatható ki: minél újabb építésű a lakótelep annál magasabb a fiatalok aránya és minél régebbi építésű, annál magasabb az időskorúak aránya (Csizmady 2003). A vizsgált lakótelepekre általánosságban jellemző, hogy esetükben nem beszélhetünk szegregátumokról, továbbá a slumosodás veszélye sem fenyegeti őket, valamint az elköltözés sem olyan nagymértékű, hogy elnéptelenednének (Czibere és mtsai 2018). Ebben a tanulmányban a fent említett okból kifolyólag nem helyezünk hangsúlyt ezen lakótelepek negatív szociális jellemzőire.

Kozma (2004) megállapítja, hogy a Magyarországon található lakótelepek építéskor kezdetben a fiatal korstruktúra volt a jellemző, a fiatal családok túlsúlyának következtében, azonban idővel az idősebb korosztályba tartozók aránya is növekedésnek indult (Kozma 2004). Az új évezred közeledtével azonban a lakótelepek újból történő fiatalodása volt megfigyelhető (Egedy 2001a). A lakótelepek fiatalodásából következhet, hogy mivel a fiatalabb népesség általánosan magasabb szociális státuszt képvisel ezáltal a lakótelepek népességének szociális státusza növekedik. Ezzel szemben a telepeken élő időskorúak nagyobb aránya, az előregedés felgyorsulása társadalmi problémák forrása lehet. A lakótelepek fiatalodása ellen ható folyamat lehet, hogy a fiatalok egyre későbbi életkorban költöznek el a szülői házból, valamint a lakástranzakciókban résztvevők átlagéletkora is permanens növekedést mutatott a '70-es '80-as, valamint a '90-es évek összevetésében (Csizmady 2003).

A magyar lakásrendszerben a lakásmobilitás hagyományosan alacsony, tehát a háztartások nem képesek rugalmasan adaptálódni a megváltozott lakásigényekhez (Hegedűs 2001). Az alacsony lakásmobilitás egyik fő oka, hogy a lakásár/jövedelem-hányados értéke kiugróan alacsony nemzetközi összehasonlításban is. Az érték azt mutatja, hogy egy átlagos háztartásnak két keresővel hány évet kell dolgoznia ahhoz, hogy tisztán a munkajövedelmeiből meg tudjon vásárolni egy átlagosnak mondható lakást, amennyiben nincsen más kiadása (Egedy 2001b). A lakásmobilitással összefüggésben kiugró példa a 2008-as gazdasági válság után bekövetkező, a lakások iránti kereslet drasztikus visszaesésének következtében előforduló kiugróan alacsony lakásmobilitás. Voltak azonban időszakok, amikor a lakásmobilitás felgyorsulása volt megfigyelhető. Egyik ilyen periódus a rendszerváltás után következett be, amely során a magyar lakás piac jelentős átalakulásokon ment keresztül, egyrészt a lakásállomány privatizációja miatt, másrészt pedig a társadalmi egyenlőtlenségek megnövekedése következtében (Harnos 2017).

A lakásprivatizáció az 1993-as lakástörvénnyel tetőzött, amely már minden bérlőnek kedvezményes vételi jogot biztosított, korábban bérelt önkormányzati tulajdonban lévő ingatlanjára. A lakásprivatizáció nyertesei egyértelműen a közép, illetve felső osztályok tagjai közül kerültek ki, és elsődleges kárvallottjai főként azon személyek voltak, akik döntően alacsony jövedelemmel rendelkeztek, így a későbbiek folyamán már nem volt esélyük önkormányzati lakáshoz jutni (Misétics 2017). A magasabb jövedelműek magasabb státuszú lakótelepekre költöztek, de a lakásmobilitás alacsony maradt a kevésbé jó anyagi helyzetűek esetében (Egedy 2001a). A szakirodalom filtrációnak nevezi a fent említett jelenséget, vagyis amikor egy család vagy lakásegység helyzete megváltozik a lakásrendszeren belül, ez lehet a lakásmobilitás vagy a lakásrendszerben lejátszódó egyéb folyamatok következtében. A filtrációs folyamat lényege, hogy a magasabb jövedelmű családok drágább lakásokba költözése történik meg és a helyüket a kevésbé tehető családok foglalják el, akik a korábbi lakásukhoz képest viszont szintén jobb minőségű lakásba költöznek (Hegedűs 2001).

A rendszerváltást követő években a lakótelepek népessége jelentős mértékben fluktuálódott, amely során a jobb anyagi helyzetű, tőkeerős, középkorú réteg magasabb lakásosztályt képviselő lakásokba költözött, míg a megüresedett lakásaikat főleg 20-30 év közötti kevésbé tehető rétegek képviselői foglalták el (Egedy 2001b). A '90-es évektől növekedni kezdett a fiatal családok aránya a beköltözők között, amelynek fő oka, hogy ezen lakások olcsóbbak voltak és ezáltal egyfajta lakás piacra történő belépő szintet képviseltek (Egedy 2001a).

Az utóbbi években a panellakások korszerűsítése, valamint a bérleti díjak emelkedése miatt már nem elsősorban azért költöznek az emberek panellakásokba, mert lényegesen kedvezőbb áron juthatnának hozzá ingatlanhoz (Czibere és mtsai 2018). Megjelent ugyanis egy réteg, amely a lakótelepi életmódhoz szokott és a mobilitásnál előnyben részesíti a magasabb státuszú lakótelepeket (Egedy 2001a). Emellett a lakótelepekről történő lakóhelyváltogatás gyakoriságát az is negatívan befolyásolhatja, hogy a lakók azért döntenek ezen lakhatási forma mellett, mivel számukra ez a praktikus. Czibere és társai is megállapítják, hogy a debreceni panellakásokban élők alapvetően szeretnek a lakótelepi lakásaik-

ban élni. A leggyakrabban említett pozitívumokként a lakótelepek megközelíthetősége, tömegközlekedési eszközökkel való ellátottsága és a legkülönbözőbb szolgáltatók (pl. bolt, gyógyszertár, fodrász) és intézmények (pl. iskola, házi orvos) közelsége jelenik meg (Czibere és mtsai 2018).

Ezen felül a lakótelepről való elköltözési szándékot az is befolyásolhatja, hogy a személy mennyire idős, mivel az életkor növekedésével a költözési hajlandóság csökken (Egedy 2001a). A lakásmobilitásra negatív hatást gyakorolhat még a közüzemi díjak emelése, amelynek következtében a háztartások egyre nagyobb arányban költenek bevételeikből a háztartás fenntartásához kapcsolódó kiadásokra (Egedy 2001b). Amennyiben azonban a lakók mégis úgy döntenek, hogy elköltöznek lakásaikból, abban a döntésben jelentős motivációval bírhat a háztartások jövedelmeinek pozitív irányba történő elmozdulása, vagyis, hogy egyre több forrás áll a háztartások rendelkezésére (Hegedűs 2001).

Módszertan

A tanulmány alapjául szolgáló adatfelvételt a Debreceni Egyetem harmadéves szociológia szakos hallgatói készítették Debrecen belterületén, valamint Debrecen-Józsa városrészen, összesen 7 főbb részre osztva a várost. Az adatfelvétel során összesen 731 kérdőív került felvételre 2019 májusában. Az adatfelvétel a véletlen sétás „random walking” módszerrel történt, és a kérdőív összesen 56 db kérdést tartalmazott, amelyek Debrecen lakóinak identitását, élettel való elégedettségét hivatottak vizsgálni, valamint, hogy az itt lakók összességében mennyire elégedettek a várossal, illetve a város által számukra felkínált perspektívákkal, kikapcsolódási, szórakozási, lakhatási, illetve munkalehetőségekkel.

A kérdőív fő 2 részből áll. Az első rész az összes megkérdezettre vonatkozik, míg a második rész kizárólag azon személyekre, akik lakótelepen élnek. A lakótelepi panellakásokban élők elemszáma 261. Összesen négy nagyobb debreceni lakótelepet érintett az adatfelvétel: Tócsóskert, Vénkert, Újkert, Dobozi lakótelep. A tanulmány elsődlegesen a második kérdésblokkot hivatott elemzeni, itt elsősorban a lakótelepen lakók mobilitással kapcsolatos folyamataira, motivációira helyezve az elemzés fókuszát. Vajon összességében fiatalodnak vagy öregednek a debreceni lakótelepek, és hogyan befolyásolja az életkor a lakásmobilitási szándékot? Léteznek-e egyéb tényezők, amelyek befolyásolják a lakóhely megváltoztatását, értve ezalatt a jövedelmet, iskolai végzettséget, lakással való elégedettséget? Az adatok elemzése az Spss PAW Statistics 18-as verziójával történt. Az elemzés során főként keresztábrák elvégzése történt meg, valamint új változók létrehozása is szükséges volt a chi négyzet próbák elvégzéséhez. Ezenkívül egyszerűbb gyakorlati táblázatok alapján vonok le következtetéseket a debreceni lakótelepen lakók költözési szándékaira vonatkozóan.

Eredmények

BEKÖLTÖZÉS – KÖLTÖZÉSI CSOPORTOK

A költözéssel kapcsolatban az egyik legalapvetőbb adat, hogy a megkérdezettek melyik évben költöztek az adott lakásba. Az elemzés érdekében a lakótelepre költözés ideje alapján egy három kategóriából álló változó került létrehozásra. A csoportok kialakítása úgy történt, hogy a kérdőív 44-es kérdését, amely a „Mióta él a lakótelepen?” kérdést tartalmazta új változóba kódoltam, amely ezáltal magas mérési szintről, alacsony mérési szintűvé változott.

A három csoport a lakók lakótelepekre való költözésének kezdő éveiből lettek kialakítva. Ezen három kategória közül az első azon lakók csoportja, akik az elmúlt 10 évben költöztek a lakótelepre (2009-2019). A második csoportot azon lakók alkotják, akik a rendszerváltás, és a 2008-as pénzügyi válság közötti időszakban költöztek lakótelepi lakásaikba (1989-2008). A harmadik csoport a rendszerváltás előtt is a vizsgált négy lakótelep valamelyikén élő csoport (1988 előtt).

A 2008-as pénzügyi válság következtében jelentősen visszaesett a lakások iránti kereslet, mivel az emberek szükségletei ekkor elsősorban a tartós fogyasztási cikkek vásárlása felé mozdultak el, és a lakások iránti kereslet csak a válság után kezdett el ismét növekedni (Harnos 2017). Ezen keresletnövekedés pedig több újonnan beköltözőt von maga után, amely által változhat a lakótelepi panellakásokban élők összetétele. Ez a gazdasági és társadalmi esemény indokolta az első csoport létrehozását.

A rendszerváltást követő időszak kategóriájának létrehozása azzal magyarázható, hogy a rendszerváltás után a lakótelepi népesség körében a fluktuáció elég magas volt (Egedy 2001a). Ebben nagy szerepet játszott, hogy sokan a privatizált önkormányzati bérlakásokat áruba bocsátották és elköltöztek (Egedy 2001b). Ezen időszak szintén jelentős változásokat jelenthetett a lakók társadalmi jellemzőire vonatkozóan.

A középső csoport elemzésbe vételére azért kerül sor, hogy egyfajta vonatkoztatási időszak legyen, amelynek segítségével a tendenciákat, folyamatokat árnyaltabban lehet ábrázolni. Az előbbieken felsorolt csoportok szolgálnak alapul a költözéssel kapcsolatos tendenciák leírására, meghatározására a debreceni lakótelepeken élők esetében.

ÉLETKORI CSOPORTOK KIALAKÍTÁSA

A költözési csoportok adatait 3 életkori csoporttal (15-29), (30-59), (60-) vettem össze, hogy a vizsgált lakótelepek esetében milyen költözési tendenciák mutathatók ki a később, illetve korábban a lakótelepre költözők életkorát tekintve. Életkor szempontjából a mintánkban nagyjából mindhárom életkori csoportban ugyanannyi az elemszám, tehát egyik életkori csoport sem felülreprezentált, a lakótelepen élők esetében (1. táblázat).

1. táblázat. A debreceni lakótelepeken élők életkor szerinti megoszlása

	Gyakoriság	Százalék
18-29 év közöttiek	84	30,1
30-59 év közöttiek	95	34,1
60 év feletti	100	35,8
Összesen:	279	100,0

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

A HÁROM KÖLTÖZÉSI CSOPORT ADATAINAK ELEMZÉSE AZ ÉLETKOR VONATKOZÁSÁBAN

A lakótelepeken élő megkérdezettek közel fele (44%) az elmúlt 10 évben költözött jelenlegi lakótelepi lakásába. Feltételezésem szerint az elmúlt 10 évben beköltözők csoportjának nagy része fiatalokból áll. Az említett kategória átlagéletkora 35 év. 48 százalékuk 15-29 év közötti. Következésképpen a legkésőbb beköltözők csoportján belül a fiatal munkaképeskorú népesség többségben van a másik kettő életkori csoporttal szemben.

Ennek egyik oka lehet az, hogy az elmúlt 10 évben beköltözők között igen magas a diákok száma, akik felsőfokú tanulmányaik elvégzése ideje alatt élnek a lakótelepeken, főként albérletben. Az albérletben lakó diákok száma a '90-es években különösen magas volt például a Vénkert lakótelepen (Kozma 2004). Az adatok leválogatását követően tisztán látszik, hogy a legfeljebb 10 éve a lakótelepen élő népesség 51%-a még tanul 15% GYES-en vagy GYED-en van (2. táblázat).

2. táblázat. A legfeljebb 10 éve a vizsgált lakótelepeken élők tevékenység szerinti megoszlása

		Gyakoriság	Százalék
nappali tagozaton tanuló	27	50,9	
GYES-en, GYED-en lévő	8	15,1	
öregségi nyugdíjas	10	18,9	
rehabilitációs, vagy rokkantsági ellátásban részesül	2	3,8	
háztartásbeli	2	3,8	
regisztrált munkanélküli	4	7,5	
Összesen:	53	100,0	

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

A Vénkert lakótelepről származó csoport 42 százaléka nappali tagozaton tanul, viszont magas az öregségi nyugdíjellátásban részesülők aránya is (32,4 %) (4. táblázat).

Az adatok alapján arra következhethetünk, hogy a fiatalok elsődlegesen a tanulás miatt költöznek a Vénkert lakótelepre, melyben fontos szerepet játszhat a Debreceni Egyetem közelsége, mint azt Kozma (2004) is megállapítja.

4. táblázat. Az elmúlt 10 évben beköltözött Vénkert lakótelepen lakó népesség tevékenység szerinti bontásban

		Gyakoriság	Százalék
nappali tagozaton tanuló	28	41,2	
GYES-en, GYED-en lévő	9	13,12	
öregségi nyugdíjas	22	32,4	
rehabilitációs, vagy rokkantsági ellátásban részesül	2	2,9	
háztartásbéli	3	4,4	
regisztrált munkanélküli	4	5,9	
Összesen:	68	100,0	

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

A rendszerváltás után beköltözők átlag életkora 44,5 év, amely egy idősebb átlagéletkorú csoportot vázol fel. Míg a már a rendszerváltás előtt is a telepeken élők átlagéletkora 68,7 év. Keresztábra segítségével az életkorcsoportok és beköltözési kategóriák közötti összefüggéseket vizsgáltam. Az idő előrehaladtával egyenesen arányosan növekszik a beköltözők életkora, vagyis, akik korábban költöztek a lakótelepre, azok idősebb korcsoportba tartoznak, akik pedig később azok inkább fiatalabb korcsoportot képviselik (5. táblázat).

Egedy kutatásai során azt találta, hogy összességében a lakótelepi népesség előregedése figyelhető meg, azonban ezen tendenciát mérsékelheti az újonnan beköltöző fiatalok tömege (Egedy 2001a). A kapott eredmények alapján látható, hogy amennyiben ezen folyamatok a későbbi évek során is fennmaradnak, úgy a lakótelepek fokozatos fiatalodása lesz megfigyelhető.

5. táblázat. A lakótelepre költözés időpontja az életkorcsoportok összevetésében (%)

	Életkorcsoportok		
	18-29	30-59	60-91
maximum 10 éve	21,5	17,8	4,9
rendszerváltás után	10,1	10,5	8,9
rendszerváltás előtt	–	4,9	21,5
Összesen:	31,6	33,2	35,2

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

AZ ELKÖLTÖZÉSRE VALÓ HAJLANDÓSÁG –
LAKÁSSAL VALÓ ELÉGEDETTSÉG ALAPVETŐ MUTATÓI

Az alábbiakban a debreceni lakótelepen élők lakással való elégedettségét, illetve, a megkérdezettek költözési motivációit vizsgálom. Az elégedettség és a költözési szándék között összefüggést feltételezhetünk. Amennyiben lakók elégedettek az otthonukkal, akkor kisebb a hajlandóságuk az elköltözésre is. A válaszadók arra a kérdésre, hogy mennyire érzik magukat jól a lakásukban átlagosan 4,26 pontot adtak egy 5 fokú skálán, tehát összességében elégedettek a lakásukkal. Ezen adat megerősíti Czibere és társai debreceni lakótelepeken végzett kvalitatív kutatásának eredményeit, amely során azt találták, hogy a debreceni panellakásokban élők általánosságban elégedettek a lakásukkal, lakóhelyükkel (Czibere és mtsai 2018). A válaszadók leggyakoribb költözési okként a jobb életkörülményeket, valamint a jobb lakókörnyezet lehetőségét említették meg.

6. táblázat. Miért költözne el? – jobb életkörülmények

	Gyakoriság	Százalék
választotta	36	50%
nem választotta	36	50%
Összesen:	72	100%

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

A válaszadók 50 százaléka választotta a jobb lakókörnyezetet, mint motivációs tényezőt az elköltözésre. Míg szintén 50 százalék választotta a jobb életkörülmények lehetőségét, mint a költözésre való ösztönző erőt.

7. táblázat. Miért költözne el? – jobb lakókörnyezet

	Gyakoriság	Százalék
választotta	37	50%
nem választotta	37	50%
Összesen:	74	100%

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

Bizonyos tényezők esetében szintén következtethetünk összefüggésre a lakással való elégedettség vonatkozásában. Elsőként az iskolai végzettséget és a lakással való elégedettséget vizsgáljuk meg. A Kruskal Wallis teszt elvégzését követően látható, hogy a két változó egymástól független ($p > 0,05$), vagyis a végzettség nem befolyásolja szignifikánsan azt, hogy valaki, mennyire jól vagy rosszul érzi magát a lakásában.

A LAKÁSSAL VALÓ ELÉGEDETTSÉG HATÁSA A KÖLTÖZÉSRE

A következő kérdésblokk arra keresi a választ, hogy a költözési szándék függ-e a lakással való elégedettségtől, vagy más tényezők állnak-e a háttérben. A költözési szándék arra a kérdésre vonatkozik, hogy az illető elköltözne-e a lakótelepről. A költözési szándékról általánosságban elmondható, hogy a kutatás során megkérdezettek 60 százaléka nem szeretne már elköltözni a lakóhelyéről, amely fakadhat a lakással való általános elégedettségéből.

A chí-négyzet próba elvégzése után a kapott szignifikancia értéke ($p < 0,05$), tehát a két változó között szignifikáns kapcsolat áll fenn. A lakással való elégedettség hatással van a lakók költözési szándékára. A kapcsolat erősségét tekintve nagyjából közepes kapcsolat figyelhető meg a két változó között. Feltételezhetjük, hogy akik rosszabbul érzik magukat a lakásban, azok nagyobb arányban költöznének el otthonaikból (8. táblázat).

8. táblázat. A lakással való elégedettség a költözési hajlandóság összevetésében

igen		Ha tehetné, elköltözne-e a lakótelepről?		
		nem	Elemsszám	
Mennyire érzi jól magát a lakásában?	Egyáltalán nem	1%	–	1
	2	9,7%	–	10
	3	19,4%	3,4%	25
	4	40,8%	42,5%	104
	Teljes mértékben	29,1%	54,1%	109
Összesen:		100%	100%	249

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

AZ ÉLETKOR HATÁSA A KÖLTÖZÉSRE

Egedy (2001a) szerint az életkor befolyásolja a mobilitási szándékot, minél idősebb az ott lakó, annál kisebb a szándék a költözésre. Egedy nyomán én is kapcsolatot kerestem az elköltözési szándék és az életkor között. A kapott értékek alapján a szignifikancia ($p < 0,05$), tehát a két változó között szignifikáns összefüggés mutatható ki, vagyis az egyének költözési hajlandósága valóban függ az egyének életkorától. A 60 év feletti korszakotjában lévő alanyok 80 százaléka nem szeretne már elköltözni jelenlegi lakóhelyéről. A középkorúak esetében ez az érték 54 százalék, míg a fiatal népesség esetében csak 41,5 százalék nem szeretne elköltözni jelenlegi panellakásából (9. táblázat). Következtetésképp minél magasabb életkori csoportba tartozik valaki, annál alacsonyabb a költözési hajlandósága. Ezen adatok igazolják Egedy (2001a) kutatási eredményeit, aki azt találta, hogy minél idősebb valaki, annál kisebb hajlandóságot mutat a költözésre.

9. táblázat. Az életkorcsoportok, valamint a költözési hajlandóság vonatkozásában (%)

		Ha tehetné, elköltözne-e a lakótelepről?		Összesen	Elemszám
		igen	nem		
Életkori csoportok	18-29	45,5%	22,6%	31,8%	78
	30-59	37,4%	30,1%	33,1%	81
	60-91	17,2%	47,3%	35,1%	85
Összesen:		100%	100%	100,0%	245

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

A JÖVEDELMI HELYZET VÁLTOZÁSÁNAK HATÁSA A KÖLTÖZÉSI SZÁNDÉKRA

Hegedűs (2001) szerint a jövedelmi helyzet változása ösztönző erővel bírhat a lakásmobilitás szempontjából, tehát ha egy háztartás jövedelmei nőnek az pozitív hatással lehet a költözési szándékra. A khi-négyzet próba alapján azonban a szignifikancia értéke ($p > 0,05$), tehát a két változó független egymástól, vagyis nincsen közöttük szignifikáns kapcsolat. Így a jövedelmi helyzet változása nem befolyásolja a költözési hajlandóságot.

Összegzés

A vizsgált lakótelepeken az elmúlt 10 évben beköltözők közel fele a fiatal korosztályhoz tartozik. A lakótelepre költözés egyik oka lehet az egyetem közelsége, különösképpen a Vénkert lakótelep esetében. Ezen jelenséget igazolja Kozma (2004), aki azt találta, hogy a '90-es években a Vénkert lakótelepen lakó diákok száma különösen magas volt. Egedy a kétezres évek eleji kutatásai során azt találta, hogy összességében a lakótelepi népesség elöregedése figyelhető meg, azonban ezen tendenciát mérsékelheti az újonnan beköltöző fiatalok tömege (Egedy 2001a). A 2019-es Debrecen Kutatás eredményei azt mutatják, hogy szignifikáns a kapcsolat a fiatalabb életkor és a lakótelepre való költözés tekintetében. Amennyiben pedig ezen beköltözési folyamatok folytatódnak, úgy hosszútávon a vizsgált lakótelepek fiatalodása lesz megfigyelhető.

A kapott eredmények alapján a debreceni panellakásokban élők összességében elégedettek a lakásukkal, amelyet az is bizonyít, hogy a megkérdezettek 60 százaléka nem költözne el lakótelepi lakásából, azonban, akik elégedetlenebbek a lakásukkal azok nagyobb arányban költöznének el otthonaikból. Ezen adatok megerősítik Czibere és társai kvalitatív kutatásának adatait, amelyek a debreceni panellakásokban élők lakással való elégedettségére vonatkoznak, vagyis, hogy a debreceni panellakásokban élők összességében elégedettek a lakásaikkal. Az elégedettség oka feltehetőleg az, hogy megjelent egy olyan

réteg, amely lakásmobilitás lehetősége mellett is előnyben részesíti a panelházakat, főleg azok boltokhoz való közelsége, megközelíthetősége, valamint tömegközlekedéssel való ellátottsága miatt. A lakással való elégedettséget azonban az iskolai végzettség érdemben nem befolyásolja.

A válaszadók leggyakoribb költözési okként a jobb lakókörnyezet esélyét, valamint a jobb életkörülmények lehetőségét említik meg, mint lehetséges motivációt a lakásmobilitásra, amely azt sugallja, hogy a debreceni panellakásokban élők nincsenek kifejezetten megelégedve sem a lakókörnyezetükkel, sem pedig életkörülményeikkel. A lakásmobilitás növeléséhez – amely Magyarországon hagyományosan alacsony –, azonban a lakásár/jövedelem hányados emelkedésére van szükség, amelyhez elengedhetetlen a munkajövedelmek emelése.

Esetünkben az életkor hatással van a költözési szándékra, minél idősebb valaki annál kisebb hajlandóságot mutat az elköltözésre, míg minél fiatalabb az egyén annál inkább hajlandó a lakásmobilitásra. A kapott eredmények tükrözik Egedy (2001) megállapításait miszerint a költözési hajlandóság a magyarországi lakótelepeken az életkor előrehaladtával arányosan csökken.

A költözési szándékot azonban érdemben nem befolyásolja, ha a háztartások jövedelmei pozitív irányba változnak, tehát a debreceni lakótelepek vonatkozásában Hegedűs (2001) megállapítása nem igazolódik, miszerint, ha egy háztartás jövedelmei pozitív irányba változnak akkor a költözési hajlandóság növekedik. Ennek oka lehet a már fentebb említett lakótelepi kényelemhez szokott réteg megjelenése, akik a panellakások praktikusának következtében nem motiváltak a lakásmobilitásra.

Irodalomjegyzék

- Csizmady Adrienne (2003): *A lakótelep*. Gondolat Kiadó, Budapest
- Czibere Ibolya – Molnár Éva – Nemes-Zámbó Gabriella (2018): A lakótelepi panellakásokban élők társadalmi jellemzői. In: Süli-Zakar Szabolcs (szerk.): *PANEL lét, közösség, esztétika - a lakótelepek hatvan éve*. MODEM Modern Debreceni Nonprofit Kft. Debrecen
- Egedy Tamás (2001a): A lakótelepek társadalmi környezetének átalakulása a rendszerváltás után. In: *Földrajzi Értesítő*, (50): 271–283.
- Egedy Tamás (2001b): A társadalmi kirekesztés és a lakótelepek. In: *Tér és Társadalom*, 15(1): 91–110.
- Harnos László (2017): A magyar lakáspiaci trendek alakulása a 2008-ban kirobbant gazdasági válság után. In: *Gazdaság & Társadalom / Journal of Economy & Society*, 3(4): 99–121.
- Hegedűs József (2001): Lakásmobilitás a magyar lakásrendszerben. In: *Statisztikai Szemle*, 79(12): 934–954.

Kozma Gábor (2004): A debreceni lakótelepek társadalmának átalakulása az 1990-es évtizedben. In: *A magyar földrajz kurrens eredményei. II. Magyar Földrajzi Konferencia*. SZTE TFGT, Szeged, 1-10. http://geography.hu/mfk2004/mfk2004/cikkek/kozma_gabor.pdf (Utolsó letöltés: 2020. 01. 05.)

Misetics Bálint (2017): Lakáspolitikai és hajléktalanság. In: Ferge Zsuzsa: *Társadalom és szociálpolitika. Magyarország 1990-2015*. Osiris Kiadó, Budapest. 338–363.

BOMBOSZ BOGLÁRKA

Az elégedettség és intézményi bizalom mértéke a debreceni lakosok körében

Bevezetés

Műhelytanulmányomat a Debrecen kutatás második adatfelvételével kapcsolatban készítettem, az adatfelvétel 2019 tavaszán történt. A kérdőív számos témát tartalmazott, amelyek közül a tanulmány során a debreceni lakosság elégedettségének és intézményi bizalmának mértékét vizsgálom.

Ahhoz, hogy az elégedettség fogalmát megértsük, fontos tisztában lennünk az életminőség definíciójával. Életminőségnek az objektív tényezők szubjektív érzékelését tekintjük, tehát az objektív szempontokon belül létrejövő boldogságot és elégedettséget. Az életminőséget különböző skálákkal mérik, melyek az emberek elégedettségét vizsgálják. Azonban fontos azt szem előtt tartanunk, hogy az elégedettség-érzés viszonylag független az objektív feltételektől. Emiatt lehetséges az, hogy a szegények bizonyos fokig elégedettek és boldogok az életükkel, míg a gazdagok sokszor elégedetlenek (Utasi 2007).

Allart (1993) életminőség megközelítése szerint három szintet különböztethetünk meg a szükségleti hierarchián belül: „having, loving, being”, tehát materiális-környezeti, szociális, és személyes fejlődési szükségleteket. Emellett mindháromnak vannak objektív tényezői, valamint ezekhez kapcsolódó szubjektív attitűdjei.

Tágabb értelmezésben a szubjektív jóllét mérésének lényege az, hogy az egyénre fókuszál, és a társadalmat alkotó egyének mindennapjainak minőségére, életkörülményeire helyezi a hangsúlyt, különféle statisztikai módszerek segítségével. Kiterjed az objektív adatok mellett az egyéni szubjektív értékelésekre is (KSH 2013). Tehát mindezen megállapítások szerint az elégedettség, boldogság olyan szubjektív életminőség, mely az objektív tényezőkön belül jön létre.

Kutatásom során a vizsgálat másik fókusza az anómiára esett, anómiás állapot akkor következik be, amikor az egyén és a társadalom közötti kötődések fellazulnak. Ez a fajta elidegenedés érzet, deviáns magatartások és lelki problémák, általában gazdasági és társadalmi válságok idején következnek be. A rendszerváltás előtt megnőtt az anómia és az elidegenedés elterjedtsége, azonban a '90-es évek végére, mikor a válság is már enyhülni kezdett, csökkent az anómia. Főként a fiatalok, a magasabb iskolai végzettségű és jövedelmi helyzetű emberek körében volt tettenérhető (Ivony 2018).

Elméleti háttér

A Magyar Háztartás Panel '90-es években végzett kutatásában többek között az emberek életük egyes területeivel való elégedettségét is vizsgálta. A megkérdezett személyek 0-tól 10-ig terjedő skálán értékelhették az életük és életkörülményeik egyes szféráit. Ez esetben az átlagos elégedettségi szint értéke 5 fölötti. A kutatás során az emberek leginkább a családjukkal, munkájukkal, lakókörnyezetükkel voltak elégedettek. Ezen dimenziók átlagos elégedettségi szintje 6 fölötti volt. Kiderült az is, hogy az emberek az életük eddigi alakulásával inkább elégedettek voltak (5,7), addig az életszínvonalukkal inkább elégedetlenek (4,6). Anómia növekedésére utaló jeleket is megfigyeltek, ami leginkább a kedvezőtlenebb társadalmi-gazdasági helyzetű csoportok körében jelenik meg. Emellett azt is megállapították, hogy a magasabb iskolai végzettség, vagy magasabb státuszú dolgozók felé haladva folyamatosan nő az elégedettség mértéke (Spéder és mtsai 1998).

Murinkó (2017) tanulmányában a szubjektív életminőség és az életkor közötti kapcsolatot vizsgálta, amely során jelentős különbséget állapított meg az eltérő életkorú emberek között. A férfiak elégedettsége és egyes korcsoportok összefüggése nem különbözik jelentősen egymástól, míg a nők esetében kiugró különbségek vannak az egyes korcsoportoknál. A legfeltűnőbb életkori eltérést az emberek egészségének értékelésénél tapasztalta. Míg a férfiaknál az egészséggel való elégedettség mértéke folyamatosan csökkenő volt, addig a nők esetében csak 50 év felett kezdődött.

2013-ban a Központi Statisztikai Hivatal a szubjektív jólétet vizsgálta az emberek körében. Ennek részeként az étellel való elégedettségüket is kutatta egy 0-tól 10-ig terjedő skálán. Nagyon elégedettnek azok számítottak, akik 8-tól 10-ig értékelték, míg nagyon elégedetlenek azok, akik 0-tól 2-ig válaszoltak a kérdésekre. A válaszok átlagértéke 6,15. Megállapították, hogy az emberek 31 százaléka nagyon elégedett az életével, míg 6,2 százaléka nagyon elégedetlen. Ezen kívül korcsoportra lebontva is megvizsgálták az eredményeket és arra a megállapításra jutottak, hogy a fiatal felnőttek körében a legmagasabb az elégedettség, majd 50 év körül elkezdi csökkenni. Nemre lebontva pedig a 16-64 évesek körében átlagosan a nők az elégedettebbek az életükkel, de ez 65 év felett megfordul, és ekkor már a férfiak az elégedettebbek (KSH 2013).

Ezzel szemben Ivony (2017) a gazdasági válság előtti és utáni elégedettséget vizsgálta hazánkban egy 0-tól 11-ig terjedő skálán. Elégedettnek azok számítottak, akik 6-tól 10-ig értékelték életüket, míg az elégedetlenek azok voltak, akik 0-tól 4-ig. A válság előtt, 2006-ban a lakosság jelentős arányban (62,5%) volt elégedett és 17,5 százaléka volt elégedetlen, míg 2012-ben az elégedettek aránya 54,4 százalékra csökkent és az elégedetleneké pedig 30,2 százalékra növekedett. Mindkét évben szignifikánsan magasabb volt az elégedettek aránya az alábbi kategóriákban: 30 év alattiak, felsőfokú végzettségűek, aktívak és „jó” és „nagyon jó” szubjektív egészségi állapotot vallók köre. Ezen kívül azok is elégedettebbek, akik magukat biztonságban érzik lakókörnyezetükben, és akik kijönnek vagy kényelmesen megélnék jövedelmükből. Viszont gyakoribb volt az elégedetlenek aránya a szakmunkás, az alapfokú, vagy annál alacsonyabb végzettségűek, az inaktívak, és a „rossz” vagy „nagyon rossz” egészségi állapotúak körében. Ezek alapján elmondható tehát, hogy az is-

kolai végzettség pozitív kapcsolatot mutatott a szubjektív életminőséggel, az elégedettség szintjével (Ivony 2017).

Sági (2002) tanulmányában az elégedettség és a jövedelmi feszültség közötti kapcsolatot vizsgálta. Az elégedettség alakulását több tényező alapján elemezte, s arra a megállapításra jutott, hogy a vállalkozók, a diplomások és a 30 év alattiak szinte mindegyik tényezővel, jóval elégedettebbek voltak, mint a többi elemzési csoport. Azok az emberek, akik viszonylag elégedettek az életszínvonalukkal nem feltétlenül jelentette azt, hogy a jövedelmükkel is elégedettek. Viszont azok az emberek, akiknek magasabb az iskolai végzettsége, átlagosan kisebb mértékű jövedelmi feszültségről számoltak be.

Számtalan kutatás arra a megállapításra jutott, hogy a szubjektív jóllét és az életkor között nincs összefüggés. Tehát a korosztályok között nincs különbség a boldogság és az étellel való elégedettség összefüggésében. Van, aki ezt az idős kori „beletörődéssel” magyarázza, míg mások szerint az életkor növekedésével az elégedettség mértéke növekszik, a boldogságé ezzel szemben viszont csökken. E két hatás találkozása a nullához közelít (Sági 2002).

Ezeken kívül Sági (2002) tanulmányában megemlíti egyéb, olyan kutatásokat is, amelyek szerint az életkor és a szubjektív életminőség közötti összefüggés negatív irányú. Kutatások szerint azonban az életkor nem közvetlenül, hanem közvetetten befolyásolja az elégedettség mértékét. Idős kori csökkenéshez az alacsony iskolai végzettség, a kapcsolatok hiánya, és a rossz egészségi állapot vezet. Más kutatások szerint viszont kimutatható pozitív irányú összefüggés is, de csak az ötvenes évek végéig, idősebb korban már nincs összefüggés.

Tanulmányomban kitérek a bizalomra is, mely az évtizedek során egyre nagyobb jelentőségre tesz szert a kutatások során. Bizalom alatt az abban való hitet értem, hogy az emberek és intézmények nagy eséllyel a társadalmilag elvárt módon fognak viselkedni. A társadalmi bizalomnak két dimenzióját szokták kutatni. Egyrészt az interperszonális bizalmat, amely alatt az emberek egymás iránti bizalmát értjük, másrészt pedig az intézményi bizalmat, amely az állami, kormányzati és egyéb intézmények iránti bizalmat jelenti. Emellett feltételezhető, hogy az embereknek nagyobb a bizalmuk egy jól működő intézménybe.

Mishler és Rose (2011) kutatási eredményei alapján az állapítható meg, hogy Kelet-Európában a jövedelmi helyzet sokkal nagyobb mértékben befolyásolja az egyén intézményekbe vetett bizalmát, mint nyugaton. Szerintük az életkor és a lakhely mérete szignifikáns változó esetében, tehát az életkor növekedésével nő az intézményi bizalom is, és ez átlagosan magasabb a kis lakosságú városokban és falvakban. Egy újabb tanulmányukban arra a következtetésre jutottak, hogy összefüggés van az intézményi bizalom és az iskolai végzettség, az életkor, valamint a nem között is. Kelet- és Közép-Európában a magasabb végzettséggel rendelkezők kevésbé bíznak a politikai intézményekben, az idősek és a nők csoportja az, ahol szignifikánsan magasabb ez az arány (Boda – Medve 2012).

Módszertan

A kutatás a Debreceni Egyetem Szociológia és Szociálpolitika Tanszék szervezésében zajlott. A 2. hullámú „Debrecen 2019” kutatás fő célja, hogy megvizsgálja a debreceni lakosok véleményét, melynek keretén belül felméri a városról alkotott véleményüket, elégedettségüket, mobilitásukat, idegenellenességüket, valamint energiafogyasztásukat. Ennek részeként a debreceni emberek elégedettségét, intézményi bizalmát, illetve az anómikus állapot elterjedtségét vizsgálom.

A kutatás kvantitatív módszerrel, kérdőív felvételével történt. A kérdésekre több fokú Likert-skála segítségével válaszolhattak. Jellemzően 1-5-ig terjedő skálán válaszolhattak, azonban megjelent 0-10-ig, valamint 1-10-ig terjedő Likert-skála is. Az adatok értékeléséhez keresztábra-elemzést, varianciaelemzést, valamint Khi-négyzet próbát alkalmaztam.

Hipotéziseimet a szakirodalmak alapján állítottam fel, melyek az alábbiak voltak:

1. *A fiatal felnőttek az élet több területével is jóval elégedettebbek, mint az idősek.*
2. *A férfiak egészséggel való elégedettsége a kor növekedésével folyamatosan csökken.*
3. *A debreceni lakosok az életkor növekedésével egyre jobban bíznak az intézményekben.*
4. *Minél nagyobb az emberek iskolai végzettsége, annál kevésbé bíznak az intézményekben.*

Az elemzés során a felsorolt hipotézisek igazolására vagy éppen cáfolására törekedtem.

Eredmények

A kutatási eredményeim ismertetéséhez először a kérdőív kitöltőinek szociodemográfiai jellemzőit mutatom be, ezt követően az adatok értékelése következik leíró statisztikával, illetve keresztábra-elemzést Khi-négyzet próbával. Elemzésem során a főbb témák, amelyeket vizsgálok az, hogy különbözik-e a fiatalok, illetve az idősek elégedettségének és intézményi bizalmának mértéke. Emellett azt is megvizsgálom, hogy kik az elégedettebbek nemre, életkorra, iskolai végzettségre lebontva.

1. táblázat. A teljes minta szociodemográfiai jellemzői (%)

Szociodemográfiai jellemzők	Teljes minta százalékos arányban (N=730)
Nem	
Nő	58,3
Férfi	41,7
Életkor	
29 évesnél fiatalabb	23,5
30–39 évesek	14,6
40–49 évesek	16,0
50–59 évesek	12,7
60–69 évesek	15,7
70 évnél idősebb	17,5
Iskolai végzettség	
általános végzettség, vagy annál kevesebb	6,5
szakmai végzettség	13,1
középfokú végzettség	45,9
felsőfokú végzettség	34,5

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

Az életkort a megkérdezettek születési éve alapján rögzítettük, amelyet 6 kategóriás változóra alakítva alakítottam át az alábbi korcsoportok szerint: 29 évestől fiatalabbak, 30-39 évesek, 40-49 évesek, 50-59 évesek, 60-69 évesek, és 70 évesnél idősebbek. Az 1. táblázat alapján megállapítható, hogy a megkérdezettek 58,3 százaléka nő, életkoruk alapján a teljes minta 54,1 százaléka 50 év alatti, 23,5 százaléka pedig 29 évnél is fiatalabb. Azonban a kérdőívet kitöltő 60 év feletti aránya is magas, 30 százalék feletti. A megkérdezettek közül legnagyobb arányban középfokú végzettséggel rendelkeztek (45,9 százalék), míg legalacsonyabb arányban az általános végzettséggel, vagy annál kevesebbel rendelkezettek (6,5 százalék). Emellett fontos kiemelni a felsőfokú végzettségűek arányát is, mely a kitöltők majdnem 35 százaléka.

Elsőként az emberek általános elégedettségét vizsgáltam meg az egyes életkori csoportokban. A kérdőív során az emberek elégedettségét több területen is tanulmányoztuk, melyekre 1-5-ig terjedő skálán válaszolhattak. Olyan területekre kérdeztünk rá, minthogy mennyire elégedettek az életszínvonalukkal, egészségi állapotukkal, vallási vagy szellemi beteljesülésükkel vagy azzal, amit sikerült elérniük az életükben. Ezekon kívül a személyes kapcsolataikkal való elégedettséget is megkérdeztük, illetve, hogy mennyire elégedettek azzal, ahogyan tagjai a közösségnek. Továbbá az elégedettség szempontjából lényeges az utolsó kérdés is, amely során az országgal való elégedettségüket kérdeztük meg. Ezen kér-

désekre a leggyakrabban adott válasza a 4-es volt, miszerint a debreceni lakosok átlagosan elégedettek életük ezen területeivel. Azonban fontosnak tartom kiemelni az utolsó területet, melynek kapcsán az országgal való elégedettségüket kérdeztük meg. Az erre adott válaszok medián értéke 3 lett, tehát összességében megállapítható, hogy kevésbé elégedettek a debreceni lakosok az országgal.

2. táblázat. Egészséggel való elégedettség, nemre és korcsoportra lebontva (%)

FÉRFIAK	
Életkor	Egészségi állapottal való elégedettek aránya
29 évesnél fiatalabb	87
30-39 évesek	82,7
40-49 évesek	88,9
50-59 évesek	59,5
60-69 évesek	52,4
70 évnél idősebb	48,4
NŐK	
29 évesnél fiatalabb	82,4
30-39 évesek	87,2
40-49 évesek	75,4
50-59 évesek	56,8
60-69 évesek	40
70 évnél idősebb	24,7

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

A megkérdezettek az egészségi állapottal való elégedettségüket egy 1-5-ig terjedő skálán értékelték, melyet aztán 3 kategóriás változóra alakítottam át, létrehozva az elégedettek és elégedetlenek, illetve hármásra (közepesre) értékelték csoportját. Ez alapján a 2. táblázat az egészséggel való elégedettség és nem közötti összefüggést mutatja be korcsoportokra lebontva. Murinkó (2007) eredményeiből indulok ki, miszerint a férfiak egészséggel való elégedettsége a korral előre haladva folyamatosan csökken, míg nők esetében 50 év felett kezd csökkenni. Az eredményekből arra a következtetésre jutottam, hogy nincs kapcsolat a debreceni lakosok egészségükkel való elégedettsége és nem között a korcsoporti bontásban. Az életkor növekedésével az elégedettség mértéke folyamatosan csökkent mindkét nem esetében. Férfiak esetében, míg az elégedettek aránya a 29 évnél fiatalabbak esetében 87 százalék, addig a 70 év felettiak majdnem fele volt csupán elégedett az egészségével. A 29 évesnél fiatalabb nők 82,4 százaléka elégedett, míg a 70 feletti nők már csak kevesebb, mint negyede elégedett egészségi állapotával. A Khi-négyzet próba szignifikáns

kapcsolatot ($p < 0,01$) mutat az egészséggel való elégedettség és az életkor között. Tehát az egészséggel való elégedettség mértéke függ az életkortól.

Következő elemzésem a debreceni lakosok jelenlegi életével való elégedettségét mutatja be. A megkérdezettek 1-10-ig terjedő skálán értékelték, azokat tekintetem nagyon elégedetlennek, akik 1-2-ig válaszoltak, míg nagyon elégedettnek azokat, akik 9-10-ig értékelték jelenlegi életüket. A Központi Statisztikai Hivatal (2013) által végzett kutatás alapján a debreceni lakosok jelenlegi életével való elégedettségének átlagértéke magasabb lett (7,41), tehát elmondható, hogy a debreceniek inkább elégedettek jelenlegi életükkel. Megállapítható ezen kívül, hogy az emberek csupán 1,5 százaléka nagyon elégedetlen életével, míg a megkérdezettek negyede nagyon elégedett az életével. A debreceni mintán az anómia elterjedtségére utaló jelet nem találtam, mert az életükkel, illetve életük más területeivel elégedetlenek aránya a teljes mintára nézve nagyon csekély eredményt mutatott.

3. táblázat. Élettel való elégedettség korcsoportra lebontva (%)

<i>Korcsoportok</i>	<i>Nagyon elégedetlenek aránya</i>	<i>Nagyon elégedettek aránya</i>
18-25 évesek	0,8	28,6
26-35 évesek	0	23,2
36-50 évesek	0,6	25,6
51-65 évesek	3,6	27
66 év feletti	2,4	21,4

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

Megvizsgáltam korcsoportra lebontva is az élettel való elégedettséget (3. táblázat), és ugyanarra a megállapításra jutottam, mint a Központi Statisztikai Hivatal (2013) által végzett kutatás. A debreceni lakosok körében a fiatal felnőttek, ez esetben 25 év alattiak a legelégedettebbek az életükkel (28,6 %), majd az életkor növekedésével ez az érték folyamatosan csökken. Emellett az 50 év alattiak körében van a legkevesebb a nagyon elégedetlenek aránya, a 35 év alattiak körében csupán 0,8 százalék adott 1-es vagy 2-es választ. Viszont megfigyelhető az is, hogy az 51 és 65 év közöttiek elégedettsége megugrik az előző korcsoporthoz viszonyítva, majd újra csökkenni kezd.

A debreceni lakosok elégedettsége az élet különböző területein változatosak az alábbi tényezők szerint: életkor, iskolai végzettség, munkahely, valamint „jó” és „nagyon jó” szubjektív egészségi állapottal rendelkezők. Az életkor változó és az életszínvonallal, egészségi állapottal, személyes kapcsolatokkal, közösség tagjaként, valamint az országgal való elégedettség változói között szignifikáns kapcsolat van ($p < 0,05$). A kutatási eredményem megegyezik Ivony (2017) eredményével, miszerint, szignifikánsan magasabb az elégedettség a 30 év alattiak, az egyetemi diplomával, valamint „alapvetően jó” és „nagyon jó” egészségi állapottal rendelkezők körében. Sági (2002) tanulmányával is párhuzamba hozható az eredmény, viszont a munkahely esetében arra a megállapításra jutottam, hogy csak az életszínvonallal, az egészségi állapottal, illetve az országgal való elégedettség

esetében van szignifikáns összefüggés ($p < 0,05$). Szemben Sági (2002) eredményével, a vállalkozók egyedül az életszínvonalal való elégedettség esetében érték el a legmagasabb arányt. Azonban az országgal való elégedettség esetében megfordul ez, és az életkor emelkedésével egyre elégedettebbek az országgal, a 66 év felettiek negyede már elégedettek tekinthető az országgal kapcsolatban.

4. táblázat. A rendőrségben és politikusokban bízók aránya iskolai végzettségre lebontva (%)

<i>Iskolai végzettség</i>	<i>Politikusokban bízna</i>	<i>Rendőrségben bízna</i>
általános végzettség, vagy annál alacsonyabb	12,8	67,4
szakmai végzettség	10,1	47,3
középfokú végzettség	7,6	41,4
felsőfokú végzettség	11,1	52,7

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

Utoljára a debreceni lakosság intézményi bizalmát vizsgálom meg. A megkérdezettek 1-5-ig terjedő skálán értékelhették bizalmukat. Ez alapján három kategóriát hoztam létre, akik bízna (4-5) és nem bízna (1-2), illetve közepesen bízna az intézményekben. Mishler és Rose (2011) kutatását az intézményi bizalomról igazolják a debreceniekről szóló eredményeim. Szignifikáns kapcsolat mutatható ki az összes intézmény és az életkor változó között ($p < 0,05$). A 66 év feletti körében a legmagasabb az intézményekben bízók aránya, s ez folyamatosan csökken a fiatalabb korcsoportok felé haladva. A fiatal felnőttek körében a legmagasabb a nem bízók aránya, majd az életkor emelkedésével egyre csökken. Az Khí-négyzet próba szignifikáns összefüggést ($p < 0,05$) mutatott ki a nem változó és a rendőrség, politikai pártok, valamint politikusok iránti bizalom esetében. Mindhárom esetben Mishler és Rose (2011) megállapítását megerősítve a debreceni lakosok körében is a nők bízna jobban.

Ezen kívül megvizsgáltam az iskolai végzettség és az intézményi bizalom közötti kapcsolatot is. Az iskolai végzettséget csoportosítva létrehoztam 4 kategóriát: általános végzettség, vagy annál alacsonyabb, szakmai végzettség, középfokú végzettség, illetve felsőfokú végzettség. A debreceni mintán az iskolai végzettség változó és az intézményi bizalom között a politikusok, a kormány és a rendőrség iránti bizalom esetében mutatható ki szignifikáns kapcsolat ($p < 0,05$). Azonban szemben Mishler és Rose (2011) megállapításával, miszerint az egyre magasabb végzettségűek bízna kevésbé az intézményekben, a debreceni lakosok esetében ez konkrétan nem figyelhető meg. A 4. táblázat iskolai végzettségre lebontva mutatja be a politikusokban és a rendőrségben bízók arányát. Mindkét esetben jól látható, hogy az általános, vagy annál alacsonyabb végzettségűek bízna a legjobban, majd innen egy folyamatos csökkenés látható. A legkevésbé a középfokú végzettséggel rendelkezők bízna, azonban ezután mindkét esetben megugrik a bízók aránya a felsőfokú végzettségűek esetében. Az általános bizalom mértéke nagyobb a rendőrség esetében a politikusok iránti bizalomhoz viszonyítva. A politikusok és a rendőrség iránti bizalom esetében is a második kategória a felsőfokú végzettségűek, akik a leginkább bízna.

Összegzés

Műhelytanulmányom során a debreceni lakosság elégedettségével és intézményi bizalmával foglalkoztam, mely részeként a kérdéssel kapcsolatos változókat vizsgáltam nemre, korcsoportra és iskolai végzettségre lebontva. A debreceni lakosok általánosan elégedettek az élet egyes területeivel, de a demográfiai tényezők nagy hatással vannak az emberek elégedettségére, illetve bizalmára. Jelenlegi életükkel pedig a debreceni lakosok negyede elégedett.

Több kutatásból is kiderült, hogy a fiatalabb korosztályról általánosságban elmondható, hogy elégedettebb az élet több területével is, szemben az idősebb korosztállyal, akik felé haladva az elégedettség mértéke folyamatosan csökken. Ivony (2017) kutatási eredményei is többek között ezt támasztották alá, valamint a saját eredményeimből is ez figyelhető meg a debreceni lakosok esetében. Ezt a korrelációt erősíti az is, hogy az egészséggel való elégedettség esetében mindkét nemnél a fiatalabb korosztálytól az idősebb korosztály felé haladva folyamatosan csökken az elégedettség. Azonban ez a megállapítás nem egyezik Murinkó (2007) eredményével, miszerint a férfiak egészséggel való elégedettsége a kor előrehaladtával folyamatosan csökken, a nők esetében 50 év felett kezd csak csökkenni. Az országgal való elégedettség esetében ez fordítva igaz, tehát az idősebbek felé haladva fokozatosan nő az elégedettségük. Emellett az is fontos, hogy akik magasabb iskolai végzettséggel rendelkeznek nagy eséllyel elégedettebbek az életükkel.

A debreceni lakosok intézményi bizalmát tekintve az életkoruk erősen összefügg a bizalmi szintjükkel. Ezt a megállapításomat Mishler és Rose (2011) kutatása is megerősíti, mert minél idősebbek, annál jobban bíznak az intézményekben, és a 66 év felettek körében bíznak a legtöbben az intézményekben. Nemre lebontva pedig azt láthattuk, hogy a nők körében szignifikánsan magasabb a bizalom szintje. A debreceni mintán az iskolai végzettség és az intézményi bizalom között nem mutatható ki egyértelmű összefüggés, miszerint minél nagyobb végzettséggel rendelkezik az ember, annál kevésbé bízik az intézményekben, mivel az általános, vagy annál alacsonyabb végzettségűek után a felsőfokú végzettségűek körében a második legmagasabb a bizalmi szint.

Irodalomjegyzék

- Allart, Erik (1993): *Having, Loving, Being: An Alternative to the Swedish Model of Welfare Research*. In: Nussbaum, M – Sen, A. (szerk.): *The Quality of Life*. Clarendon Press, Oxford.
- Boda Zsolt – Medve-Bálint Gergő (2012): Intézményi bizalom a régi és új demokráciában. In: *Politikatudományi Szemle*, XXI/2. 27–51.
- Fekete Zsuzsa (2007): Szubjektív biztonsághiány és elégedettség. In: Utasi Ágnes (szerk.): *Az életminőség feltételei*. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest. 24–37.

- Ivony Éva (2017): Szubjektív életminőség és érzelmi jóllét Magyarországon a gazdasági válság előtt és azt követően, európai kitekintéssel. In: *Statisztikai Szemle*, 95. évfolyam, 10. szám, 998–1022.
- Ivony Éva (2018): *A szubjektív életminőség alakulása a gazdasági válság időszakában Magyarországon*. Budapest, Corvin Egyetem
- Központi Statisztikai Hivatal (2013): *A jóllét magyarországi indikátorrendszere*. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal
- Márfi András (2007): A szubjektív életkörülmények társadalmi – gazdasági összefüggései In: Utasi Ágnes (szerk.): *Az életminőség feltételei*. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest. 6–23.
- Murinkó, L. (2007): Életkor és szubjektív életminőség In Utasi Ágnes (szerk.): *Az életminőség feltételei*. Budapest, MTA Politikai Tudományok Intézete, 47–71.
- Rose, Richard – Mishler, William (2011): Political Trust and Distrust in Post-Authoritarian Contexts. In: Zmerli S. – Hooghe, M. (szerk.): *Political Trust. Why Context Matters*. ECPR Press, 117–140.
- Sági Matild (2002): Elégedettség, jövedelmi feszültség. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. – Vukovich Gy. (szerk.): *Társadalmi riport 1998*, TÁRKI, Budapest. 75–92.
- Spéder Zsolt – Paksi Borbála – Elekes Zsuzsanna (1998): Anómia és elégedettség a 90-es évek elején. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. – Vukovich Gy. (szerk.): *Társadalmi riport 1998*, TÁRKI, Budapest. 490–513.

DEBRECENI KRISZTINA ARANKA

Idegenellenes attitűd a debreceni lakosság körében 2019-ben

Bevezetés

2019 tavaszán egy Debrecen lakosságának felmérésére irányuló kérdőíves kutatás feldolgozása során alkalmam nyílt a debreceniek idegenellenes attitűdjét, illetve a xenofóbia mint jelenség mértékét vizsgálni. Szociológiai szempontból is egy nagyon fontos társadalmi kérdésről van szó, amelyet számos módon kutatnak. Tanulmányomban elsőként definiálok és pontosítom az idegenellenesség fogalmát, majd egy rövid szakirodalmi áttekintő során bemutatok néhány bevált mérési módszert, illetve az idegenellenességi trendek alakulását az 1990-es évektől napjainkig. A debreceni lakosság idegenellenességét vizsgálom, feltevésem szerint alapvetően semleges hozzáállás figyelhető meg, csupán bizonyos esetekben tanúsít kimagaslóan negatív értéket. Tanulmányom vezérfonalát ez a felvetés adja, amelyet igyekszem körül járni. Mindemellett egyes háttérváltozók, úgymint a nem, a kor és az iskolai végzettség szerint is megvizsgálom az egyes idegenellenességhez kapcsolódó kérdéseket.

Elméleti háttér

Az idegenellenesség fogalma három fő dimenzió mentén alakul (kognitív – *tudati*, affektív – *érzelmi*, viselkedéses – *diszkriminatív*), ebből adódóan egy nehezen leírható jelenségről van szó (Sik – Simonovits – Szeitl 2016). A jelenség a társadalom meghatározó része, éppen ezért számos kutatás irányul a vizsgálatára, szerteágazó hazai szakirodalmi háttér segíti a fogalom tisztázását. A TÁRKI Társadalomkutató Intézet 1992 óta évente végez azonos módszertannal kérdőíves felmérést a 18 éven felüli lakosság idegenellenességét vizsgálva. Az idegenellenes attitűd magában foglalja a más országokból jövő (idegenektől) való, többnyire megalapozatlan, szóbeszédén alapuló félelmet, irtózást (Görbe 2010). Az idegenekkel szembeni negatív fogadtatás nemcsak a külföldről érkezők felé irányul, hanem az országhatáron belüli kisebbségi csoportokra is kihatással van (Csepeli – Fábíán – Sik 1998). Tanulmányomban mindkét értelmezést használom, mivel a kérdőív tartalmazott releváns kérdéseket külföldi, illetve nem külföldi nemzetiségi és vallási kisebbségi csoportokra vonatkozóan is. Fontos azonban megemlíteni azon tényezőket, amelyek befo-

lyásolhatják a nyílt idegenellenesség felvállalását. Ilyen például az iskola végzettség – minél magasabb iskolákat végzett el a válaszadó, feltételezhetően annál toleránsabb és alapvetően nyitottabb világszemlélettel rendelkezik. Ez ugyan nem jelenti azt, hogy a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők valóban kevésbé idegenellenesek lennének, csupán egy kérdőíves felmérés során valószínűbb, hogy nem szívesen osztják meg esetlegesen szélsőségesebb nézeteiket a kérdezőbiztossal (Csepeli – Fábíán – Sik 1998), ezáltal elfedve valódi nézeteiket. A magasabb iskolai végzettség és a tényleges magasabb szintű tolerancia összefüggésének teljeskörű vizsgálatára a jelenlegi kutatás nem ad lehetőséget azonban a téma vizsgálatához elengedhetetlennek tartom, hogy az iskolai végzettség mentén is vizsgáljam a xenofóbia jelenségét.

Az elmúlt közel három évtized idegenellenes attitűdjének áttekintéséhez a már említett TÁRKI kérdőívsorozatot vettem alapul, kiemelve az 1992 és 2016 közötti időszakot. A kérdőív a magyar lakosság idegenekhez való hozzáállását vizsgálta, s a kutatás alapján három típus határozható meg: az idegenbarát, a mérlegelő és az idegenellenes. Bár a kutatássorozat számos szempontból hasznos eredményeket közöl, felvetődik a kérdés, hogyha az idegeneket a kérdőív az országunkba menekülőkkel azonosítja, akkor valóban az idegenellenességről kapunk-e képet, vagy csupán a menekültekkel szembeni viselkedésről (Gulyás 2016). Jelen esetben – mivel a Debrecen Kutatás 2019 is hasonló módszertannal dolgozott – az idegeneket az egyes etnikai és vallási csoportokként határozom meg. Ennek értelmében az idegenellenesség mértéke a rendszerváltástól számított öt éven belül gyorsan növekszik, 1995-ben a lakosság 40 százaléka tanúsít idegenellenes hozzáállást. 1996-tól egészen 2015-ig átlagosan 32 százalék adott idegenellenességet mutató választ. A legmagasabb érték, 53 százalék, 2016-ban jelentkezett, amely az előző évi százalékhoz képest is magas ugrást mutat. A magas szintű idegenellenesség alacsony idegenbarát értékkel társul. 2016-ban az idegenbarát válaszok értéke csupán 1 százalék volt. Az idegenbarátok aránya a legtöbb évben 10 százalék alatt volt, kivéve egy hosszabb időszakot 2007 és 2014 között, amikor is átlagosan kicsivel több, mint 10 százalék felé emelkedett (Gulyás 2016).

Módszertan

A 2019. évi 'Debrecen-kutatás' két, egymástól valamelyest eltérő módszerrel kívánta vizsgálni a jelenséget. Elsőként arra voltunk kíváncsiak, hogy a válaszadót zavarja-e valamilyen mértékben, hogy:

- Magyarországon sokféle nemzetiség él együtt;
- Debrecenben viszonylag sok külföldit lehet látni;
- a külföldiek letelepedési engedélyt kaphatnak Magyarországon;
- Debrecenben több külföldi tulajdonban lévő bevásárlóközpont található;
- Magyarországon számos nagyvállalat külföldi tulajdonban van,
- menekültek érkeznek Magyarországra.

A sorban ezt követő kérdés arra vonatkozott, hogy a válaszadó hogyan fogadná, ha:

- gyermeke választotta arab;
- más vallású;
- cigány;
- afrikai;
- zsidó származású;
- kínai;
- szerb; vagy
- határon túli magyar volna.

Ezen kérdések válaszait vizsgálom a megkérdezettekre nézve, illetve az egyes változók szerint. A Debrecen-kutatás xenofóbiára vonatkozó kérdéseinek jellege eltér a Bogardus-skálától, amely egy adott kisebbségi csoporthoz való viszony mértékét egy hétfokú skála segítségével méri. A skálán az alábbi értékek szerepelnek: (1) családtagom lehetne; (2) barátom lehetne; (3) munkatársam lehetne; (4) szomszédom lehetne; (5) állampolgára lehetne annak az országnak, amelyben élek; (6) turista lehetne abban az országban, ahol élek; (7) kiutasítanám az országból. Fontosnak tartom kiemelni, hogy ezzel a módszerrel bármely kisebbségi csoporthoz való viszony mérhető, nem csupán a nemzetiségi kisebbségek, így mérhető a társadalmi távolság más kisebbségi csoportok felé is. A Debrecen Kutatás során ebben a témában két releváns kérdéssel találkozhatunk, melyek közül az egyik a debreceni lakosok külföldiekhez való viszonyát hivatott mérni; a második kérdés pedig a válaszadó hozzáállására volt kíváncsi abban az esetben, ha gyermeke választottja más nemzetiséghez/etnikumhoz tartozna, vagy vallásában térne el (arab; más vallású; cigány; afrikai; zsidó; kínai; szerb; határon túli magyar). Mindkét esetben egy páratlan skálán (három- és ötfokú) volt lehetőség a válaszok megadására.

Eredmények

A tanulmányom további részében a kutatás során kapott eredmények bemutatására kerül sor. Az egyes kérdések feldolgozásakor a leggyakrabban adott választ, illetve a legnagyobb elutasítást jelentő válasz mértékét vizsgálom, százalékos megoszlásban a teljes mintára nézve. A leggyakrabban adott választ tekintem mérvadónak az adott kérdéseket illetően, így vonva le az egyes következtetéseket a debreceni válaszadók hozzáállására. Emellett fontosnak tartom a legdurvább elutasítást jelentő válasz (kifejezetten zavar) arányát is, hiszen ezzel jól szemléltethető, hogy a válaszadók mekkora részénél állapítható meg idegenellenes attitűd.

A válaszok az alábbiak szerint alakultak:

1. táblázat. A „Zavarja-e Önt valamilyen mértékben...?” kérdésre adott válaszok (%)

Zavarj-e Önt valamilyen mértékben, hogy...	„Egyáltalán nem zavar”	„Kifejezetten zavar”
Magyarországon sokféle nemzetiség él együtt?	63,3	8,8
Debrecenben viszonylag sok külföldit látni?	69,7	6,8
A külföldiek letelepedési engedélyt kaphatnak?	46,6	15,6
Debrecenben több külföldi tulajdonban lévő bevásárlóközpont található?	66,6	8,4
Magyarországon számos nagyvállalat külföldi tulajdonban van?	65,6	9,2
Menekültek érkeznek Magyarországra?	40,4	40,7

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

Az 1. táblázatban jól látható, hogy a válaszadókat az esetek többségében egyáltalán nem zavarják a kérdésben felvázolt helyzetek. Ez alól csupán egyetlen kérdés a kivétel: a válaszadók 40,4 százalékát egyáltalán nem, 40,7 százalékukat azonban kifejezetten zavarja, hogy menekültek érkeznek Magyarországra. Ez esetben megállapítható, hogy a megkérdezetteket közel ugyanakkor arányban zavarja, mint amekkora arányban nem zavarja a menekültek Magyarországra való érkezése. Továbbá a válaszadók 46,6 százalékát egyáltalán nem zavarja, hogy a külföldiek letelepedési engedélyt kapnak, míg 15,6 százalékukat kifejezetten zavarja. A debreceni bevásárlóközpontok, illetve magyar nagyvállalatok nem magyar tulajdonban lévő állapota a megkérdezettek több, mint 60 százalékát egyáltalán nem zavarja, míg kevesebb, mint 10 százalékuk az a választ adta, hogy kifejezetten zavarja őket ez az állapot. Szintén 60 százalék feletti az „egyáltalán nem zavar” válaszok aránya arra vonatkozóan, hogy Magyarországon sok nemzetiség él együtt, illetve, hogy Debrecen városában viszonylag sok külföldit látni. Az elutasító válaszok ebben az esetben is 10 százaléknál kevesebb arányt tesznek ki. Meglátásom szerint ez nem meglepő, hiszen maga Debrecen is egyetemváros, így az itteni lakosok számára nem újkeletű dolog a külföldiek jelenléte, hiszen rengeteg külföldi látogat városunkba tanulni, sokan maradnak ezt követően Debrecenben, vagy Magyarországon, továbbá történelmi okokból adódóan az országban gyakran megfordultak más nemzetiségű emberek, mindehhez a lakosság hozzá tudott szokni az elmúlt évtizedek/évszázadok alatt.

Mint azt korábban is említettem, az iskolai végzettség vélhetően összefüggésben van a válaszokkal. A vizsgált mintában azonban az iskolai végzettség és a menekültek érkezéséhez való hozzáállás között nem volt szignifikáns a kapcsolat. A menekültek érkezése Magyarországra a gimnáziumi érettségivel rendelkezők között mutatta a legpozitívabb és a legnegatívabb válaszokat. Érdekes, hogy ugyanakkora mértékben érkezett válasz az „egyáltalán nem zavar” és a „kifejezetten zavar” lehetőségekre.

A nem változóra nézve négy kérdés esetében volt szignifikáns a kapcsolat (szig.:0,00), amely az alábbi táblázatban látható. A szignifikancia mértékét a Chi-négyzet próba segítségével állapítottam meg.

2. táblázat. „Zavarja-e Önt valamilyen mértékben...?” kérdésre adott válaszok százalékos megoszlása nemek szerint (%)

Zavarja-e Önt valamilyen mértékben, hogy...	Egyáltalán nem zavar	Valamelyest zavar	Kifejezetten zavar
Itt Debrecenben viszonylag sok külföldit lehet látni?	41	36	48
	58	63	52
Külföldiek letelepedési engedélyt kaphatnak Magyarországon?	43	43	31
	57	57	69
Debrecenben több külföldi tulajdonban lévő bevásárlóközpont található?	38	51	38
	61	49	62
Magyarországon számos nagyvállalat külföldi tulajdonban van?	38	48	39
	62	52	61

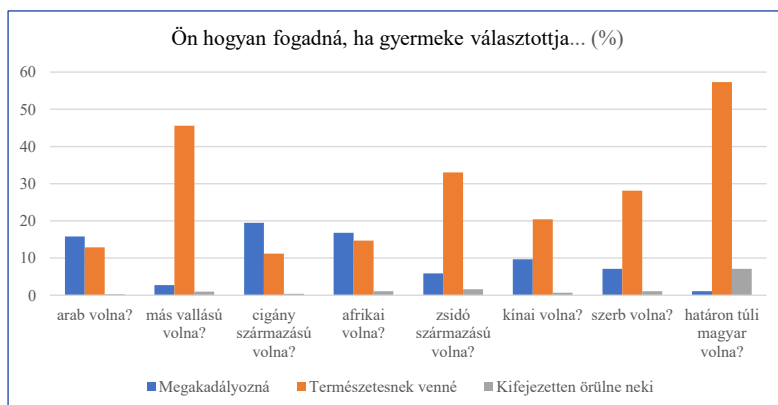
Forrás: Saját szerkesztés (2020)

Az 2. táblázatban a zöld sávban látható értékek a férfi-, míg a sárga színnel jelölt sávokban a női válaszadók által meghatározott értékek láthatók. Az életkor és az iskolai végzettség esetében nem áll fenn szignifikáns kapcsolat a kapott válaszok között.

Az idegenellenes attitűd vizsgálatára egy további kérdés is rendelkezésre áll. Ezen kérdés egy-egy olyan helyzetet vázol fel, amelyben a válaszadó gyermeke adott kisebbségi csoporthoz tartozik. A kérdés lényege, hogy a válaszadót, mint szülőt, gyermeke választása mennyire zavarja.

Elsőként a teljes mintára nézve vizsgáltam az egyes csoportokhoz való viszonyulást.

1. diagram. A válaszadók pozitív, inkább pozitív és negatív válaszai azt illetően, hogy miként fogadnák, ha gyermekük választottja egy adott kisebbség közé tartozna. Forrás: Saját szerkesztés (2020)

A diagramon látható, hogy határozottan pozitív választ bármely kisebbségi csoport esetében kevesen adtak. A legmagasabb érték a határon túli magyarok esetében látható, de még ez az érték sem éri el a 10 százalékot, az összes többi esetben pedig 1,5 százalék alatt van. Ezzel szemben a határozottan elutasító viselkedésre utaló válaszok nem egységesek. A leginkább elutasító attitűdöt a cigány származású választott íránt tanúsították. Ez a válaszadási arány egyáltalán nem meglepő. A szakirodalom részletesen tárgyalja a romákkal szembeni előítéletességet és több ízben is kitér arra, hogy a magyar lakosság – bár szinte minden idegennel szemben elutasító – leginkább a roma származásúakkal szemben diszkriminatív és elutasító. A két szélsőséges válasz közé érdekesnek tartottam beemelni egy inkább pozitív válaszlehetőséget, amely szintén igen eltérő értékeket mutat az egyes csoportoknál. A két legkevésbé természetesnek vett csoport a roma származásúak, illetve az arabok. A határon túli magyar és a más vallású választottakat vélnek a legtermészetesebbnek. A két végpont között helyezkednek el az afrikaiak, a zsidó származásúak, a kínaiak és a szerbek.

Az előző kérdéshez hasonlóan itt is megvizsgáltam a nem, kor és iskolai végzettség szerint adott válaszok megoszlását. A szignifikancia mértékét a Chi-négyzet próba segítségével mértem. Elsőként a nemekre bontva vizsgáltam az egyes csoportokhoz való hozzáállást. Az eredmények azt mutatták, hogy szignifikáns kapcsolat áll fenn a nem változó és az arabok, más vallásúak, cigány származásúak, afrikaiak, zsidó származásúak, kínaiak, szerbek és határon túli magyarok csoportjai között.

A kor függvényében vizsgálva csupán a más vallású ($p=0,046$) és a határon túli magyarok esetében ($p=0,035$) áll fenn szignifikáns kapcsolat. Az iskolai végzettség változója és a válaszok között pedig három esetben van szignifikáns kapcsolat: az afrikaiak ($p=0,005$); a zsidó származásúak ($p=0,2$) és a kínaiak esetében ($p=0,001$).

A külföldre való elvándorlás hajlandóságát is érintette a kérdőív, hiszen amennyiben egy idegen országba költözünk mi magunk válunk azzá a csoporttá, amely az idegenellenesség célpontja lehet. A kérdőív releváns kérdése, miszerint „Ha a költözés által jelentősen javíthatná élet- és munkakörülményeit, mennyire szívesen költözne el jelenlegi lakóhelyéről külföldre?” A kapott válasz szerint csupán 11,9 százalék az, aki elköltözne külföldre és a válaszadók több, mint fele, 58,2 százalék nem költözne külföldre akkor sem, ha ezzel jelentősen javíthatná élet- és munkakörülményeit. Ez nem meglepő, hiszen a megkérdezettek körében egy általánosan idegenellenesnek mondható légkör írható körül. Amennyiben feltételezzük, hogy a válaszadó egyének szerint más országok állampolgárai is hozzájuk hasonló attitűddel rendelkeznek, akkor érthető, hogy a válaszadók több, mint fele nem költözne külföldre akkor sem, ha életkörülményeit a mobilitás ezen formája lényegesen javítaná. A feltételezett attitűd mellett természetesen számos egyéb tényező is befolyásolhatta a válaszokat, úgymint a család, az anyagi helyzet, a képviselt értékrend, vagy a hazaszeretet.

Összegzés

A kapott eredmények és a szakirodalom azon tényét támasztják alá, hogy a magyar lakosság erős mértékben hajlamos az idegenellenes attitűdre és ebben Debrecen város lakosai sem különböznek az országos átlagoktól. Jelen tanulmányban a 2019-ben végzett Debrecen Kutatást vettem alapul. Az idegenellenesség kérdéskörét illetően a kérdőív két releváns kérdést tartalmazott, amelyek a debreceni lakosság idegenekhez való hozzáállását kívánta felmérni. Az idegen jelentését nem határozta meg a kérdőív előre, így az egyes alkérdésekben többféle értelmezés szerint is felmérésre került az idegenellenesség.

A megkérdezettek kevesebb mint fele negatív véleménnyel van az országba érkező menekültekről, de legalább ugyanennyi arányban egyáltalán nem zavarja a válaszadókat. A legpozitívabb fogadtatásban a határon túli magyarok részesülnek. Mindemellett a legkevésbé elfogadott etnikai csoportok a romák és az arabok. Az iskolai végzettség nem minden esetben függ össze az idegenek megítélésével. Fontos megemlíteni, hogy a téma érzékenysége miatt feltételezhetően a válaszadók nem minden esetben vállalták szélsőségesebbnek számító véleményüket, így a kutatás és jelen tanulmány eredményei csupán feltételezéseket közölnek. Tanulmányom zárásaként fontosnak tartom kiemelni, hogy abban, hogy egy társadalom így vélekedik az idegenellenességről és ilyen magas mértékben mutat idegenellenes attitűdöt, hatalmas szerepe van a szocializációs folyamatnak és a toleráns nevelésnek (Görbe 2017), illetve az adott környezet értékrendjének, és az idegenekkel kapcsolatos általános hangulatnak. Ennek ismeretében feltételezhető, hogy a válaszadók idegenellenes attitűdjét nagymértékben befolyásolták a fiatal korban kapott ráhatások az egyes szocializációs színtereken, úgymint a családban vagy az iskolában, később pedig akár a munkahelyen is. Annak érdekében, hogy az idegenellenesség mértéke csökkenhessen, kiemelt fontosságú, hogy már fiatal korban ítélkezéstől és elfogultságtól mentes oktatásban lehessen része mindenkinek, megfelelő módon és mértékben reprezentálva találkozzon az adott kisebbségekkel, így véleményét és attitűdjét elfogultság nélkül alakíthassa ki.

Irodalomjegyzék

- Csepeli György – Fábíán Zoltán – Sik Endre (1998): Xenofóbia és a cigányságról alkotott vélemények. In: *Társadalmi riport 1998*. 458-489.
- Fábíán Zoltán – Sik Endre (1996): Előítéletesség és tekintélyelvűség. In: *Társadalmi riport 1996*. 381-413.
- Görbe Attiláné Dr. Zán Krisztina (2017): Hazai xenofóbia-kutatások. In: *Rendészettudományi Kutatások*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest. 63-71.
- Görbe Attiláné Dr. Zán Krisztina (2010): Gondolatok az idegenellenesség-kutatásról egy hadtudományi doktorandusz szemszögéből. In: *Hadtudományi Szemle*, III/2. 51-58.

- Gulyás Éva (2016): A migráció és az idegenellenesség fokozatai – egy xenofóbia-skála lehetősége. In: *Acta Humana*. 2016/4. p. 33-47.
- Sik Endre – Simonovits Bori – Szeidl Blanka (2016); Az idegenellenesség alakulása és a bevándorlással kapcsolatos félelmek Magyarországon és a visegrádi országokban. In: *Regio 2010*. XXIV/2. 81-108.
- Simonovits Bori – Szalai Boglárka (2013): Idegenellenesség és diszkrimináció a mai Magyarországon. In: *Magyar Tudomány*. 2013/3. 250-263.

ÖTVÖS BELLA

Energiafelhasználás Debrecenben

Bevezetés

Napjainkban az egyre növekvő globális felmelegedés és magas mértékű környezetszennyezés az eddigieknél jobban érzékelteti környezetünkre gyakorolt káros szokásaink következményeit. Ezt az igazán égető fontosságú kérdést kézzel fogható adatokkal és megoldási stratégiákkal lehet orvosolni.

A tanulmány célja, hogy bemutassa a 2019-es Debrecen Kutatás adatai alapján Debrecen városának energiafogyasztási és energiatakarékossági tendenciáit, az azokhoz kapcsolódó főbb mutatókat és adatokat, melyek segítségével átfogóbb képet kaphatunk a helyiek energiafelhasználási szokásairól.

A következőkben a fenntartható fejlődés és fogyasztás fogalmát, illetve a magyar energiapolitikát és annak hatásait járom körbe. Ezen felül bemutatom a háztartásokban élő személyek számának és fogyasztásuknak összefüggéseit, továbbá az iskolázottság és a környezettudatosság között lévő kapcsolatot is.

A kutatás fő kérdése, hogy milyen összefüggés található a háztartások és az energiafogyasztás jellemzői között, továbbá, hogy a környezettudatos életmód elméleti és gyakorlati szinten hogyan mutatkozik meg a kérdezettek körében.

Elméleti háttér

FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS ÉS FOGYASZTÁS

A fenntartható fejlődés fogalmát sokszor alkalmazzák, akár környezettudatosságról szóló projektekben vagy a mindennapokban, éppen ezért a széles körű felhasználása miatt igen változatos tartalmakkal ruházható fel. A fenntartható fejlődés minden formájában más jelent, hiszen tartalmát a helyi igények és szokások változtatják. Az egyik univerzális megfogalmazás Herman Daly amerikai közgazdászé, aki szerint a fenntartható fejlődés nem más, mint a „*környezetünk ökológiai képességét nem meghaladó folytonos társadalmi jólét fenntartása*” (Gyulai 2011: 7).

A fenntartható fejlődéshez kapcsolódik egy másik fogalom, a környezettudatosság, amely több tényezőből tevődik össze. Fontos kiemelni, hogy a környezettudatosság nemcsak a környezetbarát termékek vásárlására korlátozódik, hanem a saját felelősségvállalást is fontos aspektusának kell tekintenünk. (Valkó 2003). A Norvég Környezetvédelmi

Minisztérium egyik fenntartható fogyasztással foglalkozó jelentésében átfogó definíciót alkot:

„Fenntartható fogyasztásnak nevezzük a szolgáltatások és a termékek olyan módon történő felhasználását, amely megfelel az alapvető szükségleteknek, jobb életminőséget eredményez, de közben minimálisra csökkenti a természeti források és a mérgező anyagok használatát, valamint a hulladék- és szennyező anyagok kibocsátását az adott szolgáltatás, illetve termék teljes életciklusa során annak érdekében, hogy a jövő nemzedékek szükségleteit ne veszélyeztesék.” (Valkó 2003: 12, a Norvég Környezetvédelmi Minisztérium megfogalmazása alapján).

Mindezek kialakítását és fenntartását azonban gyakorlatban sokkal körülményesebb kivitelezni, mivel nemcsak a nagyvállalatok, de a háztartások is eltérő igényekkel, kérésekkel és fogyasztási jellemzőkkel rendelkeznek. Épp ezért több ország nagy hangsúlyt fektet energiapolitikájára, továbbá különféle stratégiákat alkalmaz a felmerülő problémák megoldására.

Az Európai Unió tagállamokra kiterjedő környezetpolitikája célkitűzéseit 1973 óta Környezetvédelmi Akcióprogramokkal⁹, Fenntartható Fejlődési stratégiáit pedig 1998 óta szerződésekkel (Maastrichti Szerződés) kívánja megvalósítani. Az intézkedések fő céljai közé tartozik, hogy a természeti és biológiai diverzitás fennmaradjon, fenntartható legyen nemcsak az erőforrás-felhasználás, de a hulladékgazdálkodás is, továbbá az éghajlatváltozás sürgető problémáira is felhívja a figyelmet. Az Unió ezekkel a lépésekkel és kezdeményezésekkel akarja elérni, hogy egy közösségmértű piaci gazdaságot hozzon létre, amely a természeti értékeket is védi. A szociális kérdések is nagy hangsúlyt kapnak ezekben az intézkedésekben, mivel az itt felmerülő problémák megoldásával érhető el az emberi életminőség javítása is. Az intézkedések fókuszában a tagállamok állnak, melyek a Közösségi Stratégia pontjai alapján saját, a fenntartható fejlődés fogalmát szem előtt tartva, a helyi igényekre válaszoló stratégiákat dolgoznak ki (Mészáros 2007). Továbbá a legfrissebb célkitűzések Európa karbonsemlegességének elérésére törekednek 2050-re (Országgyűlés Hivatala 2020).

Magyarország energiapolitikájának főbb irányvonalai megfelelő visszajelzést adnak arról, hogy milyen főbb hangsúlyok jellemzik az ország fenntartható fejlődésre irányuló koncepcióját. Ilyen irányvonal az egyoldalú energiaimporttól való függés felszámolása, ezzel egyidőben pedig a saját készletek gyarapítása, az energiaellátás biztosítása és folyamatos fenntartásának garantálása, az energiahatékonyság és energiatakarékosság gazdasági versenyképességének növelése és az összetársadalomban elfoglalt szerepének fokozása. Mindezek leghatékonyabban és leginkább költségkímélően való kivitelezése a piaci és tulajdonosi szereplők továbbá a nyilvánosság bevonása által valósulhat meg. Végül a nemzetgazdasági szempontok figyelembevételére és a hazai szénbányászat helyzetének megoldása is fontos részét képezi az irányvonalaknak. Mindemellett lényeges az egységes európai piachoz való igazodás az érintett társadalmi környezet igényeinek figyelembevételével

⁹ Environmental Action Programme – EAP 1973, 1977, 1982

(Mészáros 2007). Összefoglalva tehát kiemelt helyet kap az energia-, és költséghatékonyság, továbbá az európai piachoz való alkalmazkodás.

A magyar kormány létrehozta a Nemzeti Energiastratégia 2030 programot, melynek fő céljai között szerepel a fogyasztások csökkentése, a leghatásosabb és rövidtávon is jó eredményeket felmutató mód megkeresése az ellátásbiztonság növeléséhez, valamint teljes és átfogó intézkedések bevezetése, a termelői és fogyasztói oldalakon, melyek elősegítik a primerenergia-felhasználás meghatározott szinten tartását. Ezen célokat a lakosság energiatakarékosságra buzdításával és a háztartások energiahatékonyságának javításával kívánja elérni az ország (Csomós – Kulcsár 2014). Ide kapcsolódik az európai zöld megállapodás is, melynek fő célja az éghajlat- és környezetvédelmi kihívások kezelése. Ennek elérésére 8 szakpolitikai területnek hoztak új szakpolitikai intézkedéseket, ezek biztosítják a megállapodás költségeit, érintik az ipart és a gazdaságot, a biológiai sokféleséget, valamint a termelők és fogyasztók kapcsolatát (Országgyűlés Hivatala 2020).

HÁZTARTÁSOK ENERGIAFELHASZNÁLÁSI TENDENCIÁI

A háztartás mint a legkisebb gazdasági egység, a háztartások vizsgálatánál kiemelten fontos, az adott hely típusa, fűtési módja, energiateljesítmény mutatói és az ottlakók száma, továbbá életkori megoszlása. A háztartások a gazdasági élet fontos szereplői, mivel jelentős számukból következően nagymértékű vásárlóerejük van.

Mindemellett a fenntartható energiagazdálkodás mérési szintjei főleg az energiahordozók felhasználásában mérhetők. Tudományosan is igazolt, hogy a szén, olaj, gáz és egyéb fosszilis energiahordozók elégetése növeli az üvegházhatású anyagok kibocsátását, így gyorsítja a globális felmelegedést (Mészáros 2007). Kutatások bizonyítják, hogy az előbb említett környezetterhelő és az üvegházhatásokért felelős gázok kibocsátásának 30-40 százaléka a háztartásokra vezethető vissza. (Valkó 2003).

Ezeket a százalékokat intézkedésekkel és környezettudatosságra való neveléssel lehet csökkenteni, hiszen a háztartásokban élő személyek mindennapi tevékenységeik megváltoztatásával is jelentős eredményeket érhetnek el. A háztartásokban élő személyeket úgynevezett külső és belső hatások érik, melyek közül inkább a belsőket nehezebb befolyásolni, mint például az értékeket, szokásokat, preferenciákat. Ezeket csak az egyén képes változtatni, a programok és intézkedések legfeljebb motiválhatják elhatározását (Schleich 2016). Ide vezethetőek vissza a Magyar és Európai Környezetvédelmi politika egyénekre vonatkozó intézkedései, mint például a bevonás és az oktatás. A belső tényezőkön kívül Bhattacharjee és Reichard 2011-es kutatása szerint az iskolázottság foka, a háztartásban lakók száma és az emberek nyitottságra való hajlandóságának mértéke is csökkenti az energiateljesítményt (Bhattacharjee – Reichard 2011). Minél képzetlenebb a személy, annál inkább felismeri környezetére gyakorolt hatását és annak problémáit, továbbá minél nyitottabb az új megoldásokra – például a papírszatyrok vagy többször használatos szívószálak használata –, annál nagyobb eséllyel fogja ezeket használni mindennapjai során.

Külső hatásnak tekinthetjük a bevétel nagyságát, melyek nem igazodnak a lakásfenntartás költségeihez. Ez összefüggésben áll a lakás vagy ház típusával is, mivel meghatározó az ingatlan nagysága, anyaga és szigeteltsége, valamint fűtési módja is (Gram-Hansen 2011). A behatárolt lehetőségek miatt, ilyen esetekben, ha valaki mégis energiatakarékos szeretne lenni, egyszerű alternatívaként szolgálnak a jobb energiaminősítéssel rendelkező készülékek, melyek kevesebb áramot fogyasztanak (KSH 2010).

Az alternatív energiák, mint például a nap-, és szélenergia is környezetkímélő megoldást nyújthatnak, ám ezeknek igen magas a beszerelési költsége. Főként ezért a kedvezőbb státuszú csoportok köreiben terjed ez a forma, akik inkább választanak komplexebb energiatakarékosági megoldásokat, mint az átlagos jövedelmi szint alatt élők. A társadalmi különbségek tehát ebben az esetben is megmutatkoznak és többnyire a jövedelmi viszonyok mentén differenciálódnak a különböző társadalmi csoportok. Inkább a tehetősebb háztartások engedhetik meg maguknak az energiatudatos fogyasztást, mint például a hőszigetelést és a lakás nyílászáróinak cseréjét, mely csökkenti a fűtés költségeit. A szegényebb háztartások ezt komfortérzetük feladásával érik el, melynek egyik formája, hogy csak egy bizonyos szobát fűtenek fel annak érdekében, hogy kevesebbet fogyasszanak. Ezen rétegek tagjai általában szilárd anyaggal fűtenek, és elavult eszközöket használnak, melyek rossz és elavult energiafelhasználásuk miatt tovább növelik kiadásait (KSH 2010). Problémáikra megoldást nyújthatnak a csereprogramok, ám ezek nem univerzálisan elérhető szolgáltatások. Több pályázat igényel előzetes internetes regisztrációt és pályázatbenyújtást, mindez a szegényebb rétegeket zárja ki a versenyből.

Módszertan

A Debrecen Kutatás keretein belül kitöltetett kérdőívben főleg az energiafogyasztás kérdéseire támaszkodtam, ezeket egymással, és más releváns kérdésekkel is összehasonlítottam, mint például az iskolázottság, vagy a kérdezett lakóhelyének típusa. A kapott adatokból arra a kérdésre keresem a választ, hogy miként függnek ezek a tényezők össze egymással, azok mennyire egyeznek meg a feldolgozott irodalom megállapításaival és milyen értéket vesznek fel a debreceni sokaságban.

Ehhez a kérdéskörhöz alkalmazkodva, elemzéseim során keresztábrák, gyakorisági és átlagszámításokat végeztem, melyek jól illusztrálják az adatok közötti kapcsolatokat és egybeeséseket is. A szignifikancia szinteket Chi-négyzet próbával állapítottam meg, mely az adatok egybevetését méri.

További kérdéseim közé tartozik az, hogy a háztartásban élő személyek száma és energiafelhasználásuk csökkenése között milyen kapcsolat áll fenn és azt mi okozza, valamint a jövedelem szerinti csoportok hogyan oszlanak meg energiafelhasználásukat tekintve.

Ezen felül foglalkozom az energiatudatossággal is, mely szubjektív besorolás alapján megmutatja, hogy a megkérdezettek mennyire érzik magukat környezettudatosnak. Ez véleményem szerint azért lehet érdekes kutatási terület, mert korábbi adatokkal összevetve felmérhető a sokaság energiatakarékosághoz való viszonyulásának változásai esetleges

trendjei és annak iránya is. Ezzel összefüggésben arra a kérdésre is kerestem a választ, hogy hogyan gyakorolják az emberek a környezet tudatosságát olyan mindennapi cselekvések figyelembevételével, mint a mosogatás, elektromos eszközök használata és az áramfelhasználás. Vajon mennyire is környezettudatosak, azok a személyek, akik saját besorolásuk alapján annak gondolják magukat?

Eredmények

ENERGIAFOGYASZTÁS

1. A háztartások energiafogyasztása döntő jelentőségű nagy számukból és ebből fakadó nagymértékű energiaszükségletükből adódóan. Az elmélet alapján összefüggés van a háztartások nagysága és energiafelhasználásuk között (Bhattacharjee – Reichard 2011). Ezt kutatásom során a háztartásban együtt élők és téli kiadásaik összehasonlításával vizsgáltam meg.

1. táblázat. Háztartásszerkezet és téli átlagkiadás

Háztartásszerkezet	Téli átlagkiadás
Egy szülő és egy gyermek	34.808 Ft
Nem rokoni háztartásszerkezet	37.576 Ft
Egyedül élő	41.896 Ft
Házastárs/élettársi kapcsolat	43.705 Ft
Szülők és 3 gyermek	45.762 Ft
Szülők és egy gyermek	46.719 Ft
Többgenerációs háztartás	48.200 Ft
Szülők és 2 gyermek	48.317 Ft

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

Az átlagolás során legalacsonyabb átlagértékeket az egyszülős és egy gyermekes családok érték el 34.808 Ft-tal, továbbá a nem rokoni háztartásszerkezetek 37.576 Ft-tal. Legtöbbet a többgenerációs háztartások és a két gyermekes házastársi vagy élettársi kapcsolatban élők fizetnek 48.200-, és 48.317 Ft-tal (1. táblázat).

A legtöbbet a két gyermekes és két szülős háztartások és a több generációs háztartások fizetnek. Mindez azzal magyarázható, hogy a családtagok nagyobb száma miatt az energiafogyasztás is egyenesen arányosan növekszik. Ha azonban a háztartások tagjainak egy főre jutó energia felhasználását vizsgáljuk, akkor elmondható, hogy az fordítottan lesz arányos, mivel minél többen vannak egy családban annál kisebb lesz az egy főre jutó felhasznált energia mértéke. A gyermekek számának figyelembevételével megállapítható

továbbá, hogy a háromgyermekes családok fizetik a legkevesebbet. Feltételezhetően ez a magyarországi családtámogatásra és a háromgyermekes családokat támogató kedvezményekre is visszavezethető.

ENERGIAHORDOZÓK MEGOSZLÁSA

Gram-Hansen (2011) szerint a lakóhely típusa befolyásolja a fogyasztás mértékét. Ennek eredményeként az energiahordozók megoszlását is megvizsgáltam az érintett területeken. Elsőként a legelterjedtebb típust, a gázt vizsgáltam, mely főleg a sorházakban és családi házakban van kiépítve. A kérdőívre adott válaszok alapján a debreceni sorházak 95 százaléka, többszintes családi házainak pedig 88 százaléka használja ezt az energiahordozót. Ezután a távfűtés megoszlását vizsgáltam, mely inkább a lakótelepi panel, és nem panelházakra jellemző. A lakótelepi panelházak 85 százaléka, míg a nem panel típusú lakótelepi épületek 87 százaléka távfűtést használ. Az egyéb energiahordozók elenyésző arányban vannak jelen, mint például a fa vagy a pellet továbbá a napenergia. A fűtések típusa behatárolt, a csövek vagy a fűtéstípus cseréje sokszor nem kivitelezhető, a panelházak egységes tervezése pedig nem teszi lehetővé az egyéni igények kielégítését így a lakótelepi kimagasló értéket az egységesített fűtési rendszer és az azonos fokú szigeteltség miatt állnak fenn (Csomós – Kulcsár 2014).

Amennyiben a lakóhely típusokat a kiadások dimenziójában vizsgáljuk meg, az látható, hogy a legalacsonyabb költsége a nem panel típusú lakótelepi épületeknek van 37.900 Ft-os téli átlagkiadásukkal. Ezt követi a lakótelepi panel típus 39.431 Ft-tal. A szükségglakások és alkalmi építmények, a kertés-, és kert nélküli társasházak, valamint a családi házak is mind hasonló összegeket fizetnek. Legtöbbet a többszintes családi házak adnak ki egy téli hónapban, átlagosan 51.779 Ft-ot (2. táblázat).

2. táblázat. Lakóhely típusa és téli átlagkiadás

Lakóhely típusa	Téli átlagkiadásuk
nem panel típusú lakótelepi épület	37.900 Ft
lakótelepi panel	39.431 Ft
szükségglakások és alkalmi építmények	40.000 Ft
kertes társasház	42.444 Ft
kert nélküli társasház	45.133 Ft
családi ház	44.858 Ft
többszintes családi ház	51.779 Ft

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

Összevetve a kérdőív két dimenzióját megállapítható, hogy a távfűtéses panel és lakótelepi nem panel típusú házakban a legkisebb a kiadás, melyet szigeteltségükkel és kis alapterületükkel lehet magyarázni. Az utánuk következő sorházak, kertés és kert nélküli

társasházak, valamint a többszintes családi házak nagy arányban használnak gázt fő energiahordozójukként. A többszintes családi házakat a nagyobb négyzetméterszám miatt költségesebb felfűteni. A kapott értékek alapján tehát összefüggés fedezhető fel a lakóhely típusa és az energiahordozókra fordított kiadások között. Ezt a kérdéskört a KSH 2010-es összefoglalójában is vizsgálta és hasonló következtetésekre jutott (KSH 2010).

ENERGIATUDATOSSÁG

Az emberek energiatudatosságra való nevelésében a belső indíttatás kulcsfontossággal bír, mivel a végső elhatározás a belülről érkező motiváció hatására fogalmazódik meg (Schleich 2016), épp ezért fontos megvizsgálni a szubjektív besoroláson alapuló idevonatkozó kérdéseket is. Ezek a kérdések arra keresték a választ, hogy a kérdezett személyes besorolása alapján mennyire véli önmagát környezettudatos embernek, továbbá mennyire fontos számára a környezet védelme.

A kapott eredmények alapján elmondható, hogy a legnagyobb elemszámot a jó, de mégsem a legpozitívabb értékelés kapta. A kérdéssor egy hét fokozatból álló skálát használt melynek leggyakrabban választott eleme az 5-ös és 4-es és 6-os érték volt. Tehát következtetésképp, elmondható, hogy az embereket érdekli a környezetük védelme, bizonyos keretek között. Épp ezért fontos a továbbiakban megvizsgálni, hogy a gyakorlatban hány ember cselekszik környezettudatos módon.

A kérdéskört három szokás vizsgálatával mérte a kérdőív, a villany, a mosogatógép és más elektromos eszközök használatára kérdezett rá. Az adatok alapján kijelenthetjük, hogy nagyszámú egyezés mutatkozik azok között, akik fontosnak tartják a környezet védelmét, és azok között, akik aktívan is tesznek érte mindennapjaik során. A következőkben azon válaszadók csoportját vizsgálom, akik korábban elkötelezett környezetvédőnek vallották magukat (3. táblázat).

3. táblázat. Környezetvédő embernek tartja-e magát (%)

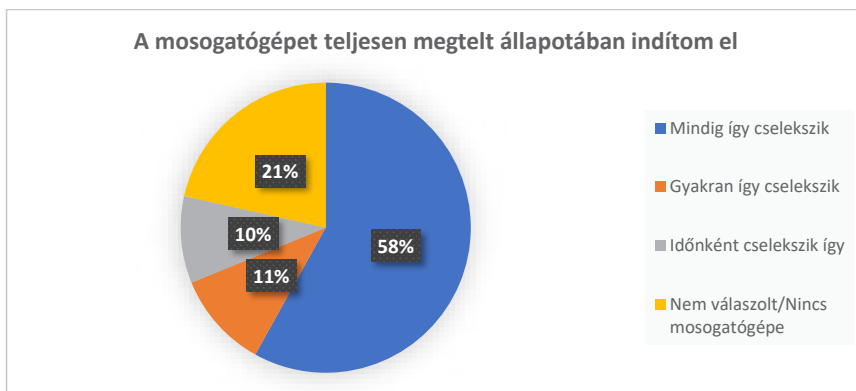
Környezetvédő embernek tartja magát	Százalékos megoszlás a kérdezettek között
egyáltalán nem	1,1
inkább nem	2,5
kis mértékben	7,3
közepes mértékben	16,7
inkább egyetért	25,9
nagymértékben	24
teljes mértékben	22,5

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

Az első kérdés a mosogatógép használat után érdeklődött. A vizsgált csoportból 54 százalék állította, hogy csak akkor indítja el, ha az teljesen megtelt (1. diagram). Mindez kihatással van az adott háztartás vízfelhasználására, bár annak mennyiségét a jelen kérdőív nem méri.

1. diagram. Mosogatógép-használat

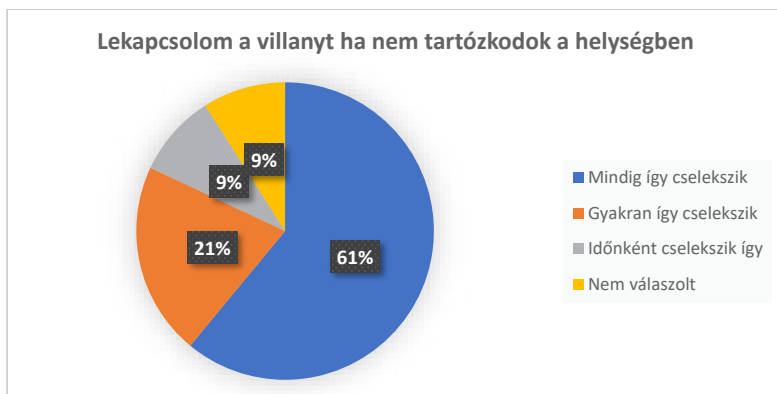
Forrás: Saját szerkesztés (2020)

A villany lekapcsolására az elkötelezett környezetvédők magas 61%-os arányban mondták azt, hogy mindig lekapcsolják, 21%-uk pedig gyakran cselekszik így. Az ez után következő értékek egyike sem érte el a 10%-ot, tehát megállapítható, hogy a válaszadók többsége odafigyel a villamosenergia ilyen formában történő megtakarítására (2. diagram).

2. diagram. Villanyhasználat

Forrás: Saját szerkesztés (2020)

Az elektromos eszközök kikapcsolásánál a gyakran értéket választották a kérdőívben résztvevő személyek. Az itt tapasztalható nagyobb megosztottság feltételezhetően a modern eszközök beépített energiatakarékos funkciói miatt van jelen. Az emberek nem fordítanak olyan nagy figyelmet az elektromos eszközeikre, mint a másik két vizsgált kategóriában, ugyanis azokat nem lehet „alvó üzemmódra” kapcsolni vagy kikapcsolási időzítővel ellátni (3. diagram).

3. diagram. Elektromos eszközök használata
Forrás: Saját szerkesztés (2020)

JELENTŐSÉGEK

A környezettudatosság főbb okaira is rákérdezett a Debrecen kutatás, ezeket négy vizsgálati szempontból érintette: az anyagi helyzet, a megszokás, a saját igények és a környezetvédelem. Vagyis a válaszok alapján megtudjuk milyen indíttatás vezeti a debreceni lakosokat az energiahordozók és egyéb környezettudatos döntések meghozatalában. A válaszok között számottevő eltérés a pénzügyi helyzetnél volt megfigyelhető, melyre többen adtak döntő jelentőségű választ, mint bármely másik opciónál. Ez azt jelenti, hogy a legtöbb kérdezett személy döntéshelyzetben először pénzügyi szempontok alapján vizsgálja az adott kérdést vagy szituációt. Mindezt a KSH 2010-es kiadványa is a legjelentősebb indokként jelölte meg az energiahordozók megválasztásánál. Az okok között tehát az anyagi helyzet található meg legelsőként, melyet a környezet védelme követ. Ezek után a saját igények válaszlehetőség, végül pedig a megszokás opciója áll, mely a legutolsó vizsgálati szempontot képezik egy döntést igénylő szituációban. Az elméletek alapján ez a megoszlás azt mutatja, hogy az embereknek fontosak saját igényeik, mégis nyitottak a változtatásokra (Bhattacharjee – Reichard 2011), mely elengedhetetlen a szükséges lépések megtétele érdekében. Továbbá fontos kiemelni, hogy sok háztartás nem választhatja meg energiahordozójának minőségét. Az anyagi helyzet, a jövedelem ugyanis nem követi a lakás- és házárok változásait, így nem mindenki engedheti meg magának az energiatakarékos alternatívák alkalmazását. Többek között emiatt alacsony a napelemekkel rendelkezők száma

is. Költséges a beszerelésük és fenntartásuk is, így ezt a lehetőséget kevesen tudják kihasználni. Az adott lakóhely felszereltsége is meghatározó, még akkor is igazodni kell a helyi rendszerekhez, ha lakásépítésről van szó.

Az anyagi helyzet mellett fontos mutató az iskolázottság is, a környezettudatosság ugyanis összefügg az iskolázottsággal (Bhattacharjee – Reichard 2011). Kutatásom során a statisztikai elemzés ezt a két értéket (vagyis az iskolai végzettséget és a környezettudatosságot) nem ítélte szignifikánsan összekapcsolhatónak, így az elméletet nem vizsgálhattam meg a sokaságra vetítve.

Összegzés

A tanulmány során igyekeztem kutatási kérdéseimre válaszokat találni. Ilyen volt az, hogy miként függ össze a lakóhely típusa és a háztartás szerkezete az energiafelhasználással vagy, hogy a kapott adatok mennyire egyeznek meg a feldolgozott irodalom megállapításaival és milyen értékeket vesznek fel a debreceni sokaságban. A kapott értékek alapján, a következőkben felsorolt állítások tekinthetők igazak: A háztartásban élő személyek számának növekedésével csökken a fogyasztásuk mértéke, valamint a panelházak szigetelés-, és nyílászárócserejének továbbá távhőszolgáltatásának köszönhetően viszont kevesebbet kell fűtésre költeniük az ott élőknek, mint a nagyobb családi házban élőknek.

Ezen felül az iskolai végzettség nem olyan meghatározó a környezettudatos gondolkodást tekintve, hiszen az eredmények azt mutatják, hogy iskolai végzettség szerint minden csoport érdekelt egy bizonyos szinten a környezetvédelemben.

Aki környezettudatosnak vallotta magát, többségük valóban úgy is cselekszik a gyakorlatban. Odafigyelnek energiafogyasztási szokásaikra és viszonylag sokszor meg is fontolják a környezetvédelmi szempontokat az anyagi és saját igényeik mellett.

Azt is bemutattam, hogy a legtöbb egész elemszámmal dolgozó vizsgálat vagy próba egy fokkal vagy egységgel a szélsőérték alatt volt a pozitív irányban. Ezt a jelenséget megfigyelhetjük például annál a kérdésnél is melyben a válaszadók önbesorolások alapján mondhatták magukat környezettudatosnak továbbá annak mértékét is meghatározhatták egy 7 fokozatú skálán. Ezen esetekben tehát *gyakran* vagy *inkább igaz rám* válaszokat adtak meg a válaszadók, de nem a legszélsőbb és *„legpozitívabb” teljes mértékben, mindig, vagy teljesen egyetértek velem* opciókat.

Véleményem és az adatok alapján is megfogalmazható tehát az, hogy az emberek egyre jobban figyelnek környezetükre és egyre tudatosabban fogyasztanak nap, mint nap. Ezenfelül viszont nem zárhatóak ki azok a külső tényezők sem, melyek az ő hatáskörükön kívül esnek, mint a megszabott fűtési hálózat, a drága megújuló energiaforrások (például nap-elemek) felszerelése és karbantartásának költségei, valamint otthonuk korszerűsítésének (nyílászárócsere, szigetelés) költségei. Belső tényezők alapján is elérhetőek előre-, és visszalépések is, mivel az egyéneknek saját maguknak kell eldönteni, valamint kialakítani egy környezettudatosabb életvitelt. Legtöbb esetben ezt a belső tényezőt támogatásokkal, szakképzésekkel és a fiatalabb generációt célzó programokkal lehet elősegíteni.

Irodalomjegyzék

- Bhattacharjee, Suchismita & Reichard, Georg. (2011): Socio-Economic Factors Affecting Individual Household Energy Consumption: A Systematic Review. *ASME 2011 5th International Conference on Energy Sustainability*. ES. 891–901.
- Csomós György – Kulcsár Balázs (2014): A belföldi jövedelem és az energiafogyasztás összefüggéseinek vizsgálata a nagyvárosokban. In: *Debreceni Műszaki Közlemények*, 2014/1. 95–104.
- Gram-Hansen, Kirsten (2011): *Households' energy use – which is the more important: efficient technologies or user practices?* World Renewable Energy Congress – Sweden. https://www.ep.liu.se/ecp/057/vol3/032/ecp57vol3_032.pdf (Utolsó letöltés: 2020. 01. 17.)
- Gyulai Iván (2011): *A fenntartható fejlődés Magyar Természetvédők Szövetsége – Föld Barátai Magyarországon*. Ökológiai Intézet a Fenntartható Fejlődésért Alapítvány, Miskolc. https://mtvsz.hu/dynamic/fenntart/ff_afenntarthatofejlodes.pdf (Utolsó letöltés: 2020. 01. 17.)
- Herman, E. Daly (1991): *Steady-state economics*. Island Press, Washington D.C.
- KSH (2010): *A háztartások energiafelhasználása 2008*. Internetes kiadvány. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/haztartenergia08.pdf> (Utolsó letöltés: 2020. 01. 17.)
- Mészáros Andrea (2007): A fenntartható energiagazdálkodás mutatószámai környezetvédelmi programok tükrében. In: *Statisztikai Szemle*, 85. évfolyam 7. szám. 602–622. http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2007/2007_07/2007_07_602.pdf (Utolsó letöltés: 2020. 01. 17.)
- Országgyűlés Hivatala (2020): *Infojegyzet - Az európai zöld megállapodás*. https://www.parlament.hu/documents/10181/4464848/Infojegyzet_2020_52_Europai_Zold_Megallapodas.pdf/b8ac0727-6099-7847-8b8f-e7288a692136?t=1591606810955 (Utolsó letöltés: 2021. 07. 07.)
- Schleich, Joachim – Gassmann, Xavier – Faure, Corinne – Meissner, Thomas (2016): Making the Implicit Explicit: A Look inside the Implicit Discount Rate. In: *Energy Policy*, Vol. 97. 321–31.
- Valkó László (2003): *Fenntartható/környezetbarát fogyasztás és a magyar lakosság környezeti tudata*. Műhelytanulmány (working paper). BKÁE Környezettudományi Intézet, Budapest. <http://greenweb.ingyenweb.hu/kornyezet/krfogy.pdf> (Utolsó letöltés: 2020. 01. 17.)